



ФРАНЦ ХОЛЕР

КАМЕННЫ
ПАТОП

навела



ФРАНЦ ХОЛЕР

КАМЕННЫ ПАТОП

навела

У нядзелю, 11 верасня 1881 года, швейцарская вёсачка Эльм, што ў кантоне Гларус, пацярпела ад страшэннага камняпаду, выкліканага парушэннем тэхналогіі здабычы шыферу. Франц Холер расказвае пра два апошнія дні перад катастрофай, апісваючы іх з перспектывы сямігадовай Катарыны Дыш, дзяўчынкі, якая вельмі тонка адчувае свет, што робіць яе жыццё дужа нялёгкім, але ўрэшце і ратуе.

ФРАНЦ ХОЛЕР

КАМЕННЫ ПАТОП

Навела

Пераклад з нямецкай
Ірыны Герасімовіч

Мінск
«Галіяфы»
2017

УДК 821.112.2-32
ББК 84(4Нем)-44
Х71

Пераклад з нямецкай Ірыны Герасімовіч

Выданне гэтай кнігі стала магчымым дзякуючы падтрымцы Швейцарскага культурнага фонду «Пра Гельвецыя»

schweizer kulturstiftung

prschelvetia

Холер, Ф.

Х71 Каменны патоп : навела / Франц Холер ; пер. з ням. І. Герасімовіч. — Мінск : Галіяфы, 2017. — 174 с.

ISBN 978-985-7140-47-3.

У нядзелю, 11 верасня 1881 года, швейцарская вёсачка Эльм, што ў кантоне Гларус, пацярпела ад страшэннага камняпаду, выкліканага парушэннем тэхналогіі здабычы шыферу. Франц Холер расказвае пра два апошнія дні перад катастрофай, апісваючы іх з перспектывы сямігадовай Катарыны Дыш, дзяўчынкі, якая вельмі тонка адчувае свет, што робіць яе жыццё дужа нялёгкім, але ўрэшце і ратуе.

УДК 821.112.2-32
ББК 84(4Нем)-44

ISBN 978-985-7140-47-3

© 1998 by Luchterhand Literaturverlag,
München a division of Verlagsgruppe
Random House GmbH, München,
Germany

© Герасімовіч І., пераклад на
беларускую мову, 2017

© Ждановіч С., вокладка, 2017

© Афармленне, выданне на беларускай
мове. ПВУП «Галіяфы», 2017

FRANZ HOHLER

DIE STEINFLUT

Eine Novelle

München
Luchterhand Literaturverlag
1998

КАМЕННЫ
ПАТОП

Перакладчыца дзякуе Перакладчыцкаму
дому Лоорэн (Швейцарыя).

Перакладчыца дзякуе Балтыйскаму цэнтру
пісьменнікаў і перакладчыкаў у Вісбю
(Готланд, Швецыя).

Перакладчыца дзякуе Ані Брувілер-Рынер,
праўнучцы Катарыны Дыш, за дапамогу
ў працы над перакладам.

Калі сямігадовая Катарына Дыш з чатырохгадовым братам Каспарам у пятніцу, 9 верасня 1881 года, увайшла ў дом сваёй бабулі, яна не ведала, што пойдзе адсюль толькі ў дзень свайго вяселля.

Бацька выправіў іх на пару дзён з дому, бо чакалі нараджэння дзіцяці, і Катарына без пярэчанняў узяла хатулёк, які сабрала Ганна, старэйшая сястра, — абедзве начнушкі ды сее-тое з бялізны, — усунула туды ж сваю драўляную ляльку Лізі так, каб галава ў той выглядвала, і, узяўшы Каспара за руку, пусцілася ў дарогу. Яна была рада, што не трэба заставацца дома.

Якой перайначанай падалася ёй маці, як развітваліся! Ляжала ў спальні на верхнім паверсе, валасы, звычайна заколатыя, цяпер распушчаныя: раскідаліся па падушцы і нават звісаюць з ложка, — сама ўся збялелая ды потная, раз-пораз сашчэміць вусны, прыплюшчыць вочы ды цісне далонямі на коўдру, пад якой уздымаецца живот. Катарына збіралася толькі хуценька з парога сказаць: «Да пабачэння», — але маці ўзмахам падазвала яе да сябе, правяла ёй па галаве рукой, зусім халоднай, і ціха сказала, каб кланялася бабулі, а як толькі з'явіцца новы брацік ці сястрычка, яна зараз жа каго-небудзь прышле. Потым мама, зрабіўшы глыбокі ўдых, павярнулася набок, адчыніла шуфлядку начнога століка, дастала колькі сушаных сліў, «на

дарогу, вам з Каспарам» — дадала яна, паспрабаваўшы ўсміхнуцца. Катарына спешна ўсунула слівы ў кішэнь фартушка, моўчкі стаяла, позіркам зноўку шукаючы маму, якую яна ведала і якая была так мала падобная да той, што ляжала тут. «Не бойся, не бойся», — шапнула ёй жанчына з ложка, зноў павярнулася на спіну і заплюшчыла вочы.

Нячутна вышмыгнуўшы з пакоя, Катарына па сходах падскокам спусцілася ў карчму. Там Каспар, ужо ў палярыне, разам са старэйшым братам Якабам, віскочучы, насіўся вакол пустых сталоў, а Ганна стаяла пры ночвах, мыючы шклянкі з талеркамі. Пакуль Катарына апранала развешаную на спінцы крэсла палярыну, кошка аціралася ля яе ног і, на ўвесь голас пяючы курну, паглядала на дзяўчынку. Катарына падняла яе, палюляла на руках, запыталася, мо пойдзе з імі разам. Потым скінула жывёліну на падлогу гасцеўні, рашуча ўзяла малога за руку, сказала «бывайце» Якабу з Ганнай. «Кланайся бабулі!» — крыкнула ўслед ёй Ганна, і вось з дзвярэй карчмы «У Мойры» дзеці выйшлі ў пахмурны дзень. Кошка прайшла за імі пару крокаў, а потым спынілася і, падняўшы хвост, замяўкала. Абярнуўшыся глянуць, дзе бацька — во толькі ж быў тут, — Катарына ўбачыла яго троху воддаль угары: стаіць перад адрынаю пры іхнай сенажаці. У руках каса чаранком уніз, махае дзецям на развітанне, тут Катарына прыгадала: бацька казаў, што пойдзе кляпаць касу.

Дзяўчынка паглядзела на адхон, туды, дзе «Бляйген», дзе бабулін двор, хоць ведала, што адсюль яго не відаць. Дарога, што за вёскай ішла ўверх па схіле, гублялася сярод аблокаў, нібыта вяла наўпрост у неба. Не паспелі яны і пары крокаў ступіць, як паветра скалануў грукат, і Каспар, які баяўся навальніцы, спалохана глянуў на сястру.

— Назад хачу, — сказаў ён і спыніўся.

Сястра супакоіла яго:

— Гэта не навальніца, проста кавалак скалы адламіўся, — і пацягнула далей.

Хата Катарыніных бацькоў стаяла ля ўсходняга канца Эльма — найдалейшай вёскі ў даліне Зэрнфа ў кантоне Гларус. Гэтая частка вёскі называлася Ніжня Даліна, і, ідучы ў школу або ў царкву, Катарыне трэба было спусціцца і перайсці праз жалезны мост. Калі чалавек не ішоў праз адзін з перавалаў або на які горны выган на іх баку, дык, уласна, любая дарога спачатку вяла праз жалезны мост, і адтуль жа пачыналася сцежка наверх да «Бляйгена». Катарына была рада. Ёй хацелася як найхутчэй адысціся ад Платэнберга — гары, што ўздымалася за «Мойрам», бо з яе апошнім часам раз за разам валіліся адломкі скалы. У бацькоўскай карчме толькі і было размоў, што пра гэта. Унізе ля Платэнберга вяліся работы, здабывалі сланцавы шыфер, і рабочыя, што там працавалі, часцяком наведваліся ў «Мойр». Катарына любіла сесці ў куточак у гасцёўні, пры вялікай печцы,

пісала сабе літары і лічбы на шыфернай дошцы ды слухала, пра што гаворыцца. Ганна, якой ужо споўнілася шаснаццаць гадоў, падавала на стол, а за буфетам напоі разлівалі маці або бацька. У іх была яшчэ і гаспадарка, дык часцей разлівала маці, а не бацька. Цяпер, калі дадасца яшчэ немаўля, відаць, пойдзе за памочніцу і сястра Рэгула, ёй дванаццаць, або і Якаб, яму трынаццаць. Але гасцям болей даспадобы, калі напоі ім падаюць дзяўчаты. Можа, разважала Катарына, за стойку пойдзе Ганна, а Рэгула будзе падаваць. Бо бацька, пэўна ж, не будзе мець часу, ён сам казаў ужо, дзіця, маўляў, нараджаецца ў самы нятрапны момант. Трэба было яшчэ атаву скасіць. І, як большасць тутэйшых гаспадароў, бацька ўсё ніяк не мог управіцца, бо аддаўна дажджыла. Усе чакалі пагоды.

Катарына і сама не разумела, чаму дзіця з'яўляецца менавіта зараз. Строга кажучы, яна наагул не ведала, ад чаго ў жанчыны бывае дзіця. Трэба яшчэ і мужчына, гэта ясна, і ў жывёл жа не іначай, і Катарына ўспомніла, як Рынераў бык сёлета ўлетку, зароўшы, кінуўся на бацькаву карову, калі яго да яе дапусцілі, але што бацька такім чынам падступаецца да мамы — не, ну як такое можа быць, і не магла Катарына такога рову не пачуць, бо спала разам з Каспарам, Рэгулай і Якабам побач з пакоем бацькоў. Раптам яна выявіла горкі прагал у тым, што ведала пра жыццё, і намерылася, вярнуўшыся дадому, распытацца ў Ганны. Ганна ўжо жанчына і, пэўна ж,

ведае пра мужчын, бо ёсць там адзін, заходзіць толькі дзеля яе, рабочы з шыферных распрацовак, таксама жыве ў «Бляйгене», у дальнім двары, Хансам-Каспарам завецца, і надоечы, калі Катарыну адвячоркам выправілі да старой Эльзбэт па яйкі, яна бачыла, як гэтая парачка цалавалася за хатай. А што, калі — думала Катарына, — што, калі ад такога пацалунку і з'яўляецца дзіця? Дык тады мо і ў Ганны будзе. Але не, не можа быць, бо яна яшчэ не замужам, а каб з'явілася дзіця, трэба ажаніцца. Абавязкова трэба будзе папытацца ў сястры. Ці да бабулі звярнуцца? Не, лепей не варта. Бабуля хоць і добрая да яе і часам дае кавалачак цукру, але як Катарына запыталася, чаму дзед памёр, бабуля сказала, ад валляка, а як Катарына далей запыталася, як гэта людзі паміраюць ад валляка, бабуля адказала, маўляў, яшчэ малая, не зразумее. Гэткія словы былі Катарыне праціўныя, і ёй не хацелася пачуць такое яшчэ раз.

«Катарынка! Каспар!» Ля жалезнага моста дзецям напаткалася Рэгула, іхняя сястра.

«Ферэна прыйдзе сёння да мамы», — сказала яна. Рэгулу выправілі за павітухай, якая жыла ў Мюслівайдзе, на самым ускрайку вёскі. Пасля таго, як памерла старая Марыя са Штайнібаха, да парадзіх клікалі Ферэну Эльмер, хоць яна і даволі маладая, хлапчук ейны яшчэ ў школу не ходзіць. Ферэнін мужык быў частым госцем у «Мойры», Катарына яго ведала: праваднік у гарах, увосень штораз расказвае, як палююць

на сарнаў, але Катарыне ягонья гісторыі найчасцей падаваліся перабольшаннем, і яна думала сабе: можа, палова з таго і праўда. Ферэну яна ведала не так добра, кабеты ў гасподу амаль не заходзіліся. Але Ферэна заўжды перавязвала касу чырвонай стужкай, і Катарыне гэта падабалася. А чаму гэта кабеты не заходзяць у карчму? Гісторыі павітух Катарыну цікавілі б куды болей, чым плявузганне пра паляванне на сарнаў.

— У нядзелю будуць хрэсьбіны, — сказала Рэгула. — Я бачыла малое.

— Дзе? — запыталася Катарына.

— У Клеафеі з Мюслівайда.

— І якое яно з сябе? — запыталася Катарына. Рэгула засмяялася.

— Малюсенькае, — сказала яна. — Маленькае-маленькае, амаль як лялька.

— Хлопчык ці дзяўчынка? — працягвала Катарына.

— Хлопчык, — адказала Рэгула.

— Такі во маленькі? — запытаўся Каспар, выцягнуўшы Катарыніну Лізі.

Рэгула яшчэ больш рассяялася.

— Бач, прыдумаў! — сказала яна. — Во такі маленькі, — і паказала рукамі, якога памеру немаўлятка.

Каспар быў расчараваны. Спачатку сама сказала, што як лялька, а цяпер во і няпраўда.

Катарына забрала ў яго ляльку і засунула назад у хатулёк.

— Ферэна добрая, скажы? — звярнулася яна да сястры.

— А то! — адказала тая. — Сілу мае. Хоць нагамі ўперад, і то выцягне малое з жывата.

— Пойдзем мы ўжо, — сказала Катарына, узяўшы малога брата за руку. — Бывай.

— Бывайце, — сказала Рэгула і пайшла дамоў.

Катарына з Каспарам пераходзілі жалезны мост. Пасярэдзіне моста Катарына спынілася паглядзець між парэнчаў на Зэрнф, што цёк пад імі. Ад зацяжных дажджоў па рацэ ішлі высокія рудыя хвалі, яшчэ трошку, і выйдзе з берагоў. Да Катарыны даносіўся грукат каменя на дне. Ці то ад Платэнберга грукат ідзе? Не толькі грукатала, яшчэ і цурчэла.

— Хачу далей, — сказаў Каспар і пацягнуў яе за руку.

— Не, пачакай яшчэ. Ці чуеш, як камяні на дне ракі грукочуць?

— Хадзі, — мацней пацягнуў Каспар.

— Не бойся, — сказала сястра. — Мост не абваліцца.

Толькі што пад імі, прытанцоўваючы, праплыў уніз па даліне куст алешыны, мінуўшы бульбяныя палі і сады, дзе сям-там, сагнуўшыся, працавалі людзі, панёсся насустрач кустоў ды лугавінам, між якімі гублялася рачулка.

Катарыне хацелася пачакаць, пакуль куст знікне з вачэй, але братаў страх перамог.

«Баяка», — прамармытала Катарына, пайшоўшы з малым далей.

Недзе так гучна заржаў конь, што яна злякнулася. У кузні непадалёк ад рачулкі каваль прыбіваў каню новыя падковы. Каспар, пасмялеўшы, спыніўся і хацеў паглядзець. Каваль, шыракаплечы мужчына ў чорным фартуху, на момант павярнуў да іх расчырванелы твар ды заўсміхаўся. Ля яго ў сінняй кашулі і саламяным брылі стаяў фурман коннай пошты, трымаючы каня за аброць. «Ціху, Хасан, — сказаў ён яму. — Ціху, ціху, а то будзе мне бяды, як з ангельцамі ў нядзелю ў раку паляціш». Кіўнуўшы, каваль зноў застукаў малатком, конь усё ржаў ды ржаў, а фурман намаўляў ды намаўляў яму нешта, сунімаючы.

Каспар запытаўся, чаго гэта той чалавек каляціць каня па нагах, а Катарына адказала, як будзе конь непадкаваны, дык не зможа бегаць.

«Ну што, малыя, і вам папрыбіваць на ногі?» — крыкнуў да іх каваль, замахаўшы абцугамі, у якіх дымілася падкова. Каваль ухмыльнуўся, і фурман ашчэрыў жоўтыя зубы.

Каспар спалохана пабег прэч да дарогі, і сястра паспяшалася за ім. Дарослыя любяць такія жарты, за што Катарына ненавідзела іх. У карчме яна не раз ужо бачыла мужчын нападпітку, і ў гэтым стане яны што заўгодна маглі зрабіць, падавалася ёй, нават прыбіць дзіцяці падкову на нагу, чаму не.

Каб Катарына ішла ў школу, дык павярнула б на прасёлачнай дарозе налева, у вёску, а цяпер пайшла направа, на сцяжыну, па якой удалечыні трэслася, выязджаючы з даліны, нагружаная фурманка.

Школа толькі на гэтым тыдні пачалася, да гэтага былі доўгія летнія вакацыі. Настаўнік Віс вучыў класы з першага па чацвёрты, а Катарына хадзіла ў другі. Звычайна да абеду вучыліся трэці і чацвёрты класы, а пасля абеду — першы і другі, акрамя пятніцы, тады было наадварот. Разам са старэйшымі ў іх былі толькі краязнаўства і спевы, у аўторак і ў суботу, бо ўсім чатыром класам разам ледзь хапала месца ў адным памяшканні, на лаву, разлічаную на дваіх, даводзілася ўцісквацца па трое, ды і то некаторыя стаялі ля сцен.

Сёння раніцай Катарына сказала настаўніку, што яна мусіць да бабулі, бо дома радзіны, і што вернецца ў панядзелак. Настаўнік толькі кіўнуў і прабурчэў: «Усяго добрага». Настаўніку было, так падавалася Катарыне, наогул усё адно, хто ходзіць у школу, а хто не. Каму даводзілася дапамагаць па гаспадарцы, усё адно мог не прыходзіць, калі заўгодна. Калі касілі атаву, класы, здаралася, напалавіну меншалі, гэтаксама як і ў першы ўкос. Катарына з радасцю чакала гэтага часу, спадзяваючыся, што настаўнік часцей будзе яе выклікаць. Яна нудзілася на занятках,

бо як на яе, дык усё ішло занадта марудна. Усяму, што трэба ўмець другакласнікам, яна яшчэ ў першым класе навучылася: ведала ўсе літары, магла прачытаць якое заўгодна слова і з лічбамі клопату не мела. У першым класе вучыліся складаць, у другім — аднімаць, у трэцім — памнажаць, у чацвёртым — дзяліць. Катарына не разумела, чаму не вучыліся адразу і складаць, і аднімаць. Калі два плюс тры будзе пяць, дык пяць мінус тры будзе два, што тут няясна.

Ганна Эльмер, з якой яна сядзела за адной партай, усё яшчэ не разумела гэтага, хоць таксама другакласніца. Часам вучні, якія сядзелі за адной партай, мусілі адно аднога апытваць, і сёння раніцай Ганна Эльмер запыталася ў Катарыны, колькі будзе пяць плюс адзін, і Катарына адказала: шэсць, а потым Катарына ў Ганны запыталася, колькі будзе шэсць мінус пяць, а Ганна не ведала і нават зазлавалася, калі Катарына сказала, што адзін. Зашыпела, хіба няможна пачакаць, пакуль яна дадумае да канца, але Катарына ў розум не магла ўзяць, як гэта чалавек ведае, што пяць плюс адзін будзе шэсць, але не ведае, што шэсць мінус пяць будзе адзін. Але, можа, Ганна нават не ведала, што пяць плюс адзін будзе шэсць. Катарына яшчэ падумала, ці не запытацца спярша ў Ганны, колькі будзе шэсць мінус адзін, так было б прасцей, але пасля падумала, што разумней будзе змоўчаць. Ганна раз ужо адцягала Катарыну за валасы, калі тая прачытала ёй слова «засень», якое Ганна ніяк

не магла разабраць па літарых, яна думала, гэта «восень». Ну хай тады і застаецца тупіцай, калі не дае, каб ёй дапамаглі.

Якаб ужо навучыў Катарыну і памнажаць. Тры разы па двое дзяцей будзе шасцёра дзяцей. З новым дзіцёнкам тады зараз будзе шасцёра дзяцей: Ганна і Рэгула, Якаб і сама яна, Каспар і тое новае — усяго шасцёра. А калі падзяліць шасцёра дзяцей на двое дзяцей, тады... яна яшчэ не да канца разумела, як дзяліць дзяцей на дзяцей, але гэта ж і праходзяць толькі ў чацвёртым класе.

Катарына пачула крыкі і ўбачыла, што паміж паляўнічым клубам і фантанчыкам купка дзяцей гуляе ў жмуркі. Падышоўшы бліжэй, яны з Каспарам сталі на ўзбочыне троху паглядзець. Фрыдалін гуляў, павітухін хлапец, Буркхард з іх класа, Ганна, якая сядзела з Катарынай за адной партай, і меншыя Ганніны брат з сястрой, Маціяс і Грэтлі. Старэйшы яе брат Освальд, які хадзіў у трэці клас, з павязкай на вачах навомамак лавіў дзяцей, якія, кіхаючы, падбегалі да яго блізка-блізка, дражнілі гучнымі поклічамі ды тут жа адскоквалі. «Осі, я тут! — крычала Ганна. — Не бачыш мяне, ці што?» Ганна адбегла, Освальд за ёю, Ганна хуценька схавалася за Катарыну, а Освальд, спатыкнуўшыся, урэзаўся ў Катарыну, аж тая павалілася. «Глядзі, куды прэш!» — злосна закрычала Катарына, але Ганна толькі засмялася, а Освальд зняў павязку з вачэй, працягнуў яе Катарыне і сказаў: «Цяпер

ты водзіш!» «Я зусім не гуляю», — сказала Катарына і паспрабавала адцерці бруд з палярыны, але палярына так змокла, што плямы адно ўядаліся. «А вось позна!» — закрычаў Буркхард і з-за спіны завязаў ёй хусткай вочы.

Дарма спрабавала Катарына адбіцца, вузел завязаны быў моцна, а сарві хустку, дык паб'юць жа, хлапцы мацнейшыя за яе, асабліва Освальд, што на год старэйшы. Освальд з Буркхардам адвялі яе за рукі ад дарогі, пасля пару разоў крутанулі, а самі ўбок. Як пачалі крычаць, Катарына спачатку проста стаяла, як і стаяла. Так дык яна любіла гуляць у жмуркі, але цяпер хацелася найхутчэй пайсці адсюль. Пасля першых жа нязграбных крокаў яе абсмяялі: «Катарына, латрына!» — наругаўся Освальдаў голас, і тут яна, рэзка абярнуўшыся, выцягнутаю рукою трапіла жартуўніку ў твар. Задаволеная, зняла павязку, кінула яму і спакойна пайшла да ўзбочыны, дзе чакаў маленькі брат. Осі спачатку кінуўся за ёй, аднак потым перадумаў і толькі паказаў язык, а Буркхарду, які аж хліпаў ад задавальнення, сказаў: «Чаго рагочаш, сена хочаш?» Потым павязаў сабе хустку, а ўсе расступіліся на колькі крокаў.

Катарына змагалася са слязьмі. Сястра Ганна адмыслова дастала з куфра чорную нядзельную спадніцу ісці да бабулі ў госці, а цяпер аблямоўка, што выглядвала з-пад палярыны, ужо запэцкалася, і ўсё гэты Освальд ды сястра ягоная. А Освальд мусіў бы быць у школе, але хто ж не ведае, што ён часта прагульвае. У іх

бацькоў шмат бульбы насаджана, дык Осі ўсё кажа, маўляў, трэба ў полі памагчы, хоць Катарына ні разу там яго не бачыла.

— Ты куды ідзеш? — закрычала ўслед Освальдава сястра.

— Да бабулі ў «Бляйген»! — нехаця адказала Катарына. Раніцай жа ўжо казалася, але калі чалавек не ўмее лічыць, дык, відаць, і нічога іншага ў галаве не затрымліваецца.

«Папаўся!» — пачуўся крык Освальда, а нехта з хлапцоў завіскатаў: «Нячэсна, нячэсна!» — але Катарына ўжо не абарочвалася. Освальд любіў гуляць з меншымі дзецьмі і быў тады самым большым. Крыкнуць непрыстойныя словы ўслед якой дзяўчыне — на гэта ён майстра. Катарыне Освальд не падабаўся.

— Што, пазбылася павязкі? — запытаўся нечы мужчынскі голас.

— Ага, — адказала Катарына, яшчэ не ведаючы, адкуль гэты голас. Потым толькі ўбачыла старога, які сядзеў у хаце пры расчыненым акне. Стары ў вушанцы глядзеў белымі вачыма ў нікуды. Гэта быў сляпы Майнрад.

— Ну, ну, вось ужо гэтыя хлапцы, дуронікі! — сказаў ён і закіхатаў сабе.

Равучы, ад паляўнічага клуба ішоў Фрыдалін.

— Што з табой такое? — запыталася Катарына.

— Осі! — усхліпнуў малы і з крыкам «Мама!» панёсся ў найдалейшую са збудаваных разам хацін Мюслівайда.

Фрыдалінава маці, тая самая павітуха з чырвонай стужкай у касе, выйшла з хаты, нахілілася да свайго зарумзанага хлапчука, пагладзіла яго па галаве.

— Што такое? — запыталася яна, у адказ з рота ў Фрыдаліна паліліся словы, з якіх нічога немагчыма было разабраць.

Засмяяўшыся, маці выцягнула з фартуха сушаную грушку і хацела сунуць Фрыдаліну ў рот, але малому трэба было спярша адплакацца ды аддыхацца.

— Катрын, да бабулі ідзеш? — запыталася Ферэна.

Катарына кіўнула.

— Зараз збіраюся да тваёй мамы, — працягнула Ферэна, выціраючы Фрыдаліну слёзы краем фартуха. — Ці рада ты, што будзе ў цябе брацік або сястрычка?

Катарына зноў кіўнула.

— Ага, рада, — сказала яна, хоць, шчыра кажучы, не так ужо і радавалася.

— Думаю, заўтра ўжо будзе, — сказала Ферэна. — Вернецца Петэр, дык зараз жа пайду ў «Мойр».

Вось тут Катарына парадавалася. Праўда, Ферэна магла б і цяпер пайсці, падумала яна, ва ўсякім разе, дапамога маме не лішняй будзе, як яна там ляжала.

Фрыдалін ужо жаваў сваю грушку.

— А ты, Каспар? — запыталася Ферэна. — А ты ці рады?

— Я хачу браціка, — адказаў Каспар.

— Во яно як, — сказала Ферэна. — А што, калі будзе сястрычка?

Яна дала абаім па грушцы і наказала паспяшацца, бо, па ўсім відаць, неўзабаве зноўку пачнецца дождж. Потым пайшла з Фрыдалінам у хату.

Катарына з Каспарам засталіся стаяць, усунуўшы ў рот грушкі.

— Чаму ты хочаш браціка? — запыталася Катарына.

— Біць яго буду, — сказаў Каспар.

— Пачакай, — сказала Катарына. — Падрасце, сам цябе паб'е.

— Не, — сказаў Каспар.

— Паб'е, — сказала Катарына. — Паб'е яшчэ як.

Раптам яна ўспомніла, што ў перадапошняй хаце на гэтай вуліцы жыве Клеафея, тут паслязаўтра будуць хрэсьбіны. Клеафея была яшчэ зусім маладая, выглядала ледзь не як старшакласніца. Як гэта яна ўмудрылася займець дзіця?

— Хадзі, — сказала Катарына Каспару. — Можна, убачым малое.

Катарына разам з Каспарам зрабіла пару крокаў да вакна, што ля дзвярэй, і, стаўшы на дыбачкі, зазірнула ў хату. Праз прыпацелую шыбіну яна ўбачыла Клеафею ў расшпіленай блузцы, тая акурат карміла грудзьмі дзіця. Катарына дзіву далася, якія вялікія грудзі, набрынялыя, выпіраюць з сукенкі. Каспар пачаў

енчыць ды чапляцца, каб і яму паглядзець, тут Клеафея ўзняла вочы, і Катарына пусцілася наўцёкі, цягнучы за сабой брата.

— Што ты бачыла? — запытаўся ён, калі зноў выйшлі на дарогу.

— Клефу, — адказала Катарына.

Зараз жа была развілка, ад якой ішла сцежка ў «Бляйген», і тут пачаўся дождж. Катарына спачатку нацягнула брату башлык на галаву, потым сабе.

Сцежка вяла наўпрост да вялікага дома, прыбудаванага да адхону. Не грукаючы, Катарына адчыніла дзверы, і вось яны ўжо ў калідоры.

— Перачакаем тут? — запытаўся Каспар.

— Не, — сказала Катарына. — Проста тут сцежка вядзе праз дом.

Яны ішлі праз цёмны калідор, дзе пахла сушанай мятай і мокрай адзежай, і Каспар пільнаваў, каб хаця не выпусціць Катарынінай рукі. Паабапал былі дзверы, але ўсе пазачыняныя. Для дзвярэй віселі паліто і капелюшы, а ў падстаўках стаялі кій ды парасоны. Па сходах дзеці падняліся на другі паверх. Сходы былі стромкія, прыступкі рыпелі. На другім паверсе яны апынуліся ў сенцах з чатырма дзвярыма. Ніводных адчыненых. На сцяне карцінка з Майсеем, які трымае ў руках дзве каменныя скрыжалі і з непакоем углядаецца ў неба, а з-за адных дзвярэй даносіцца жаночы голас:

— Сёмы дзень ужо ліе.

— Божа ж ты мой, Божа, — закрахтаў муж-
чынскі голас. — Так і да патопу недалёка, — і зай-
шоўся працяглым кашлем.

Катарына спешна паднялася па наступных
сходах наверх, і яны з Каспарам пабеглі праз
цёмны калідор да верхняга выхаду. З акенца
прыбіральні, расчыненага ў праход, смярдзела.
Выйшаўшы на свежае паветра, яны апынуліся на
каменных прыступках, ад якіх сцежка ішла да-
лей ў «Бляйген», нібыта нідзе і не перарывалася.

Парыў ветра дажджом секануў па іх тварах
і таргануў дзверы, якія Катарына збіралася ачу-
ратна зачыніць, так што яны самі сабой, ляз-
гнуўшы, замкнуліся.

— Пачакаем, — сказаў Каспар і спыніўся.

— Не, — сказала Катарына. — Трэба ісці.

Каспар заплакаў.

— Чаго ты збіраешся чакаць? — запыталася
Катарына. — Учора дождж цэлы дзень ішоў.

Чатырохгадовы хлопчык глянуў праз вэлюм
слёз на адхон, які здаваўся непераадольным.

Сястра паспрабавала яшчэ раз:

— У бабулі, пэўна ж, будзе гарачая гарбата.

Каспар сеў на ганак. Слёзы на шчаках пера-
мешваліся з кроплямі дажджу.

Катарына не ведала, як тут даць рады.

— Добра, — сказала яна ўрэшце. — Тады я
пайду адна.

Развярнулася і размашыстымі крокамі ру-
шыла ўгару. Праз нейкі час спынілася і абярну-
лася назад.

Каспар па-ранейшаму сядзеў на ганку.

— Бывай! — памахала яму Катарына. — Перадам бабулі паклон.

Але Каспар не паварушыўся.

Сястра паныла вярнулася і стала проста перад ім.

— Што зараз такое? — запыталася яна. — Ці ты пойдзеш, ці не?

— Дамоў хачу, — сказаў Каспар.

Грукат скалануў паветра. Каспар спалохана падхапіўся.

— Ці чуеш? — сказала сястра. — І зноў во кавалак скалы, на нашу хату зваліўся.

Каспар баязліва азірнуўся, працягнуў сястры руку, і яны няспешна пайшлі ўгару, пакуль не зніклі ў нізкіх пасмах туману.

Катарына ведала дарогу, ды, уласна, яе цяжка было не знайсці. Адзіная развілка непадалёк ад «Бляйгена», і там другая сцежка зноў спускаецца да царквы і да будынка школы, тут хай хоць з усяго свету туману нацягне, Катарына не зблытае, не пойдзе па той сцежцы, што ў вёску.

Каспар змірыўся, больш не супраціўляўся і паслухмяна тэпаў побач з Катарынай, не выпускаючы яе рукі.

Стаяў гучны шум — дождж калаціў па лісці ў лесе, да якога яны падымаліся; а яшчэ цішэйшы шум, затое ля самых вушэй — кроплі дажджу білі па башлыках ды палярынах. Да гучнага шуму дадаваўся і рокат Зэрнфа, што напаўняў усю даліну, а да цішэйшага — крокі іх чаравікаў па камяністай сцежцы.

Дарогаю Катарына разважала, што гэта мела на ўвазе Рэгула, калі сказала, Ферэна, маўляў, выцягне малое, калі нават і нагамі наперад. Зноўку Катарына заўважыла, што ёсць нешта такое, чаго яна да канца не ведае, але, калі яна малявала сабе, як дзіця выходзіць з матчынага жывата, ёй больш падабалася ўяўляць, як малое спачатку висоўвае адну ручку, махае тым, хто сабраўся сустракаць яго, а потым, бадай, другую ручку высуне, а за ручкі можна ўжо і цягнуць. Бацька, бывала, падымаў яе, трымаючы адной рукой за абодва прыдалонні, такая пастава зда-

валася Катарыне прыдатнай для нараджэння: складзеныя стралой рукі бароняць галаву, якую трэба было асабліва пільнаваць.

Вядома, дзіця магло б спачатку высунуць і галоўку або азадак, але так маме, пэўна, куды мацней будзе балець, чым калі малое пракладзе сабе дарогу рукамі. А дзе, уласна, расхінаецца жывот? Усе вядомыя Катарыне дзюркі былі замалыя для цэлага дзіцяці. Найбольш верагоднай ёй бачылася сувязь з пупам. Трэба, не адкладваючы, пагаварыць пра ўсё са старэйшай сястрой, як вернуцца дамоў.

Значыцца, так: вядома, што дзеці зазвычай нараджаюцца не нагамі ўперад, але вядома таксама, што Ферэна нават з такімі выпадкамі спраўляецца. Значыцца, нічога з мамай не здарыцца, і з новым дзіцём таксама, і заўтра іх ужо будзе тройчы па двое — шасцёра братоў і сясцёр.

ЛЯ НЕЙКАЙ АДРЫНЫ КАСПАР СПЫНІЎСЯ.

— Сікаць, — сказаў ён.

КАТАРЫНА ЎЗДЫХНУЛА:

— Ніяк не дацERPіш да дому? — але брат захістаў галавой, не, пільна трэба, і вось яна памагла яму падняць палярыну ды расшпіліць штаны і не паспела прыбраць рукі, як з Каспаравай пісі шугануў жоўты струмень, трапіўшы ёй на пальцы.

— Свінтус! — закрычала Катарына, з абурэннем выціраючы рукі аб мокрую траву. — Акуратна!

Як жа нялёгка бывае з такім вось брацікам. А тут яшчэ адзін дадасца, або сястрычка. Будзем спадзявацца, не давядзецца і з тым новым ісці ў «Бляйген», праз чатыры гады, калі з’явіцца наступны. Тады пашлюць Каспара, са злосцю падумала Катарына, тады яму будзе чатыры плюс чатыры — восем, на год старэйшым будзе, чым яна цяпер. Падумаўшы, што малы некалі зробіцца старэйшым за яе, Катарына зазлавалася і не супакоілася, нават сказаўшы сабе: тады мне будзе сем плюс чатыры — адзінаццаць. Няма чаго яму рабіцца старэйшым за яе.

— Усё? — запыталася Катарына, бо ён усё яшчэ стаяў, трымаючы струк абедзвюма рукамі, але нічога не выходзіла.

Кіўнуўшы, Каспар засунуў струк назад у штаны, Катарына зашпіліла яму гузікі і потым зноў выцерла рукі аб траву.

— Наступны раз кажы раней, — ганіла яна яго, і Каспар кіўнуў, нібыта быў недзе зусім у іншым месцы.

Толькі калі Катарына дадала да свайго папярэджання слова «свінтус!», якога немагчыма было не пачуць, ён прамармытаў:

— Не свінтус я.

— Свінтус! — запырэчыла Катарына. — На рукі мне насцаў.

— Не, — сказаў Каспар.

Слухайце, ну куды гэта! Вось проста бярэ ды аспрэчвае тое, што толькі што во здарылася. Катарына ўзяла яго правую далонь, перавярнула

і ўдарыла. Так рабіў настаўнік Віс, але дубцом або лінейкай.

Каспар зароў:

— Няможна біць!

— Маніць няможна, — сказала яна. — Будзеш маніць, дык буду біць.

Каспар не саступаў.

— Я ў траву толькі пасікаў, — сцвярджаў ён.

Без ніякай літасці Катарына ўзяла і левую ягоную руку і таксама ўдарыла, мацней, чым першы раз.

Тут Каспар проста развярнуўся і пабег уніз па той самай сцежцы, па якой яны падымаліся.

Раззлаваная Катарына пабегла за ім. Між двума невысокімі мурочкамі яна дагнала яго, схапіла за башлык, ён ірвануў галаву ўбок, яна не адпускала, спатыкнулася, павалілася на зямлю, і Каспар разам з ёю.

Абое так напалохаліся, што ніводзін не заплакаў.

Моўчкі падняліся, аправіліся, і толькі зірнуўшы на сястру, Каспар закрычаў.

— Ёлупень, — зашыпела яна. — Ёлупень дурны ты!

Але Каспар, паказаўшы на яе твар, замармытаў:

— Кроў ідзе!

Катарына схапілася за лоб, дзе ёй смылела, і, адняўшы руку, убачыла кроў на пальцах. Як валілася, зацапіла галавой адзін з муроў.

Зноў давялося выціраць пальцы аб траву.

— Праз цябе ўсё, — злосна сказала яна малому брату. Зноў памацала лоб, і пальцы зноў былі ў крыві.

— Не праз мяне! — усхліпваў ён.

— Стой, дзе стаіш! — загадала Катарына. — Пайду па крываўнік, — і зрабіла колькі крокаў уздоўж муру, туды, дзе бачыла куст крываўніку.

Сарваўшы колькі сцяблінак, прыціснула лісцё да лба.

— Так, — сказала яна, вярнуўшыся да брата. — А зараз пойдзем да бабулі.

Левай рукой прыціскаючы да лба халаднаватую зёлку, правай узяла за руку брата, і ён, ціха скуголячы, аддаўся свайму лёсу: відаць, наканавана яму было, каб старэйшая сястра пад такой страшнай залевай цягнула яго да бабулі, што жыве бясконца далёка адтуль, дзе быў дом. Там, дзе быў дом, збіралася з'явіцца на свет сястрычка. І там, дзе быў дом, падалі кавалкі скалы. Каспар усім сэрцам спадзяваўся, што яны заб'юць новую сястрычку, тады ўсё будзе па-ранейшаму.

Калі яны мінулі адрыну, здалёк пачуўся покліч.

Катарына спынілася.

— Чуеш? — сказала яна Каспару. — Бабуля. Кліча нас. Давай адгукнемся.

Яна набрала паветра і працягла гукнула, покліч рэзка абарваўся, як калі мама гукала ў вакно: «Хэйхо!» Толькі рассяўся гук, як бабулін голас падобна загалёкаў у адказ.

Катарына ўсміхнулася.

— Бачыш? Яна нас пачула, — сказала яна Каспару, які няўцямна таропіўся ў вільготны туман. — А ты чаму не крычаў?

— А дзе бабуля? — запытаўся Каспар.

— Там, наверсе, у «Бляйгене», — сказала Катарына.

Каспар не бачыў «Бляйгена», ён бачыў толькі надта стромкую сцежку, што вілася паўз луг, губляючыся між цёмнымі дрэвамі, такімі высокімі, што вершаліны хаваліся ў хмарах.

— Хадзі, — сказала сястра. — Зараз ужо прыйдзе.

Каспару нічога не заставалася, як паверыць, і ён зноў схапіў сястру за руку, што навобмацак была бы галька з ручая: наскрозь мокрая і наскрозь халодная.

Яны яшчэ не паспелі дайсці да дрэваў, як маланка асвятліла змрочны надвечорак. Зрабілася так відно, што абое заплюшчылі вочы, і ледзь не ў тую ж самую хвілю паветра скаланулася ад грому, нібыта з «Бляйгена» сарвалася лавіна.

Катарына паскорыла крок і пацягнула за сабой Каспара, які зноўку заплакаў.

— Не бойся, — сказала яму Катарына. — Проста навальніца, што ж тут такога.

Сама яна аж калацілася са страху. Летась пярун забіў Афру Бэблер з чацвёртага класа, калі тая шукала на горным выгане Фальцубер сваю казу. Мужыкі, якія на драўляных санках звозілі яе ў даліну, спыніліся ў «Мойры» выпіць, а на дварэ на санках ляжала Афра, прывя-

заная вяроўкамі і з галавой захінутая ваўнянай коўдрай. На пахаванні ўвесь клас спяваў «Разіна йдзе ў садочак, рве кветачкі ў вяночак» — тую песню, дзе ў трэцім куплеце ёй напаткаўся Езус ды забраў з сабою на нябёсы, пакінуўшы бацькам толькі ліст: Разіна на нябёсах, слаўце ласку Боскую. Але Катарына не спявала, бо ніяк не магла суняць плачу, не разумела: як можна спяваць, калі чалавек памёр, і тым больш нельга, каб дзеці паміралі.

Цяпер яны дайшлі да першых дрэў і, за-сопшыся, спыніліся. Задзынькаў званочак каровы, але дзе яна сама?

— Тут перачакаем, — сказала Катарына.

— Дамоў хачу, — сказаў Каспар.

— Яшчэ чаго, — запырэчыла Катарына.

— Страшна.

— Дурань, — сказала Катарына. — Ужо недалёка засталася.

Як яна цешылася, што ёсць каго бараніць. Каб была адна, дык адчаялася б ужо са страху.

Разарваўшы хмары, другая маланка доўга стаяла ў небе. Яна раскалола даліну на дзве часткі і пайшла ў Зэрнф. Гром быў такі магутны, нібы ішоў адразу з абодвух адхонаў даліны.

Каспар не пераставаў плакаць.

Катарына збіралася абляяць яго і перабірала ў думках найгоршыя словы для такога выпадку. Заечая душа, дрыстун, сцькун, бздун, баязліўка — але раптам перадумала і, прысеўшы разам з ім на пянёк, сказала:

— Хадзі, раскажу табе адну гісторыю.

І пакуль на небе ліхім павуціннем бліскаталі маланкі, а па даліне раз за разам каціліся грымоты, яна расказвала свайму маленькаму брату гісторыю пра патап, якую ў тую нядзелю пачула ў царкоўнай школцы, як Бог перастаў радавацца людзям, бо парабіліся такімі ўжо ліхімі, як вырашыў паслаць на зямлю дождж, каб усё патанула, і як усё ж троху пашкадаваў, і папярэдзіў Ноя, і загадаў яму пабудаваць каўчэг, вялікі такі карабель, і ўзяць усіх звяроў па пары, і жонку, і трох сыноў з іх жонкамі каб узяў, і як пасля расхінуліся нябёсы і дождж ішоў сорок дзён, сорок дзён, во як доўга, і як усе загінулі, усе, і людзі, і звяры, адзін Ной застаўся, са сваёй сям'ёй і ўсімі звярамі, на каўчэгу, што плаваў па вадзе.

І Каспар перастаў плакаць і слухаў сястру, аповед якой з ходам навальніцы рабіўся ўсё больш падрабязным і якая расказвала яму, як і ад Гларуса пачало падымацца возера і ўсё патпіла, спачатку Энгі і Мат, а потым Эльм, і як суркі павыпаўзалі з нор і разам з сарнамі ды козамі пабеглі ўцякаць у горы, да Марцінавай дзюры, і як перад канцом усе пасталі на горных сцежках, а суркі штомоцы засвіталі, а потым вялікае возера змыла іх ды паглынула.

Калі яна расказала, як патанулі ўсе звяры, Каспар запытаўся:

— А рыбы?

Гэтае пытанне збянтэжыла Катарыну. Пра гэта пастар Мор нічога не казаў.

— Рыбы, — паўтарыла яна. — А вось рыб Божанька любіў, таму яны не патанулі. І апроч таго, яны ж умелі плаваць.

Такое тлумачэнне яе не задаволіла. З чаго гэта Божаньку любіць рыб болей за суркоў? Уласна, ёй варта было б пра гэта папытацца ў пастара, але астатнія тады, пэўна ж, паднялі б яе на смех.

Дайшоўшы да месца, як каўчэг плаваў па вадзе, а на ім — Ной з усімі ўратаванымі звярамі, Катарына замаўчала.

— А потым што? — запытаўся Каспар.

— Не ведаю, — сказала Катарына, — пастар нам толькі дасюль расказаў, у нядзелю раскажа, што далей было.

Раптам перад імі ўзнікла бабуля, пад чорным парасонам.

— Дзетка, што такое сталася? — запыталася яна, убачыўшы Катарыніну рану.

Нічога, сказала Катарына, проста павалілася, сцежка слізкая. Паглядзеўшы ўгару, яна пабачыла на адхоне карову, а на самым версе — дом у «Бляйгене». Потым бабуля ўзяла яе за руку, а Катарына ўзяла за руку Каспара, і пад вялізным парасонам яны ўсе разам пачалі падымацца па стромкім лузе, а навальніца тым часам з грукатам спускалася ў даліну.

Потым яны сядзелі за сталом на кухні ў «Бляйгене»: бабуля, Катарына ды Каспар. Катарына з Каспарам атрымалі па кубку гарачай гарбаты і па кавалку грушавага пірага. Катарына свой ужо амаль даела, а Каспар толькі раз адкусіў ды ўсё жаваў.

Дзеці так вымаклі, што бабуля памянляла ім усю адзежу. Па шафах у яе яшчэ захавалася сёе-тое з дзіцячых рэчаў, якія гадамі нібыта толькі і чакалі, што прамоклых унукаў. Бабуля ўзрадавалася, пабачыўшы, што рэчы пасуюць. Катарыне дасталася блакітная спадніца з пахам лаванды, і да яе — шэрая вязаная кофточка. Каспару кашуля была троху завялікая, яе насіў ягоны бацька, пакуль не пайшоў у школу.

Палярыны сцякалі, развешаныя ў калідоры пры дзвярах, а астатнія рэчы бабуля паравешвала ў пакоі побач з вялікай шыфернай печкай, ад якой ішло пяшчотнае цяпло.

«Сядзіш гэтак во — дык выліты Шаглі», — сказала бабуля, троху падкасаўшы Каспару рукавы.

Бацька Катарыны і Каспара зваўся Якабам. Чаму, думала Катарына, яна ніколі не чула, каб яго так клікалі? Мама казалася на яго «татка», як і сама Катарына, і ўсе браты з сёстрамі, мужыкі з вёскі звалі яго Ёглі ці Мойраўскі Ёглі, а ў бабулі ён быў Шаглі. Раз яна чула, як мама сказала на яго «козлік мой», нават не сказала, а прамармы-

тала, калі яны ўначы падымаліся па прыступках з гасцёўні, а Катарына стаяла пад дзвярыма, бо ніяк не магла заснуць. Калі не ведаць, што бацька завецца Якабам, дык і не здагадаешся. І яе ж таксама ніхто не называў Катарынай, называлі Катрына або Катрынка, і перадусім другое імя чым далей, тым усё меней ёй падабалася. Чаму «-ка»? Яна што, не другакласніца? І хіба ад яе не патрабуюць таго, чаго звычайна патрабуюць ад дарослых? Ці, скажыце вось, калі гэта апошні раз яе сястра Ганна ў навальніцу падымалася да «Бляйгена», ды яшчэ, бы тая нянька, валочачы за сабой малога брата? Так што ёй нават больш падабалася, калі мама або бабуля называлі яе «Дзідзі», гэта ўжо нібы іншае імя, і таксама невядома, адкуль з'явілася.

Але па-сапраўднаму яна звалася Катарынаю, і ганарылася гэтым доўгім і прыгожым імем, і падпісала ім шыферную дошку, з якой хадзіла ў школу. Калі надыйдзе час і яна стане дарослаю, дык будзе патрабаваць, каб да яе звярталіся «Катарына», а калі прыйдзе там які ды захоча пацалаваць за хатай, як той Ханс-Каспар Ганну, дык яна скажа: «Толькі калі будзеш казаць на мяне “Катарына”».

— А Катрын, як яна маецца? — запыталася бабуля.

Катарына схамянулася і на хвілю задумалася. Катрын — то значыць яе маці.

— Казала кланяцца табе, — сказала яна. — Ганна таксама.

— А як яна сама маецца? — запыталася зноў бабуля.

— Не надта добра, — завагаўшыся, сказала Катарына. — Ляжыць у пасцелі ды дыхае цяжка.

— А хто яе даглядае?

Катарына расказала, што Рэгула паклікала павітуху і тая вечарам збіраецца ў «Мойр».

— Дзякуй Богу, — сказала бабуля. — Будзем спадзявацца, хутка ўсё скончыцца, тады зноў устане — ды за працу.

А потым раптам павярнулася да Каспара з пытаннем:

— Рады, што будзе ў цябе брацік або сястрычка?

Каспар насцярожана кіўнуў. Ён заўважыў, што за гэтым пытаннем хаваецца небяспека.

— Каспар хоча браціка, — сказала Катарына.

— А ты? — запыталася бабуля.

— Я лепей сястрычку.

Бабуля ўзнялася і падышла да дзвярэй, што вялі з кухні.

— Ці чула? — закрычала яна ў калідор. — Павітуха сёння ўжо пойдзе да Катрын!

У адказ зверху пачуўся енк немаўляці, і тут жа нейкі жаночы голас узяўся яго супакойваць, і немаўля заціхла.

— Смочка, як цяля! — крыкнуў голас, а потым зноў зрабілася ціха.

Бабуля зачыніла дзверы. У печцы патрэсквалі дровы. Недзе ўдалечыні загрузкатала.

Каспар перастаў жаваць. Па твары пацяклі слёзы.

— Не бойся, дзетка, — пагладзіла бабуля яго па галаве. — Навальніца ўжо мінула.

Каспар паціху ўсхліпваў, амаль не крывячы рота.

— Ты ж у бабці, — намаўляла бабуля. — Давай во еш пірог свой ды пі гарбату.

Але гэты чатырохгадовы хлапчук меў нейкі зусім іншы клопат, які падымаўся ў ім, бы той патоп у даліне, і гарбата з пірагом патанулі ў ім.

— Што з табой такое? — запыталася бабуля. — Ну скажы ж бабці.

Каспар захістаў галавой. Нічога ён не хоча гаварыць, нічога.

Бабуля абярнулася да Катарыны:

— Ты, можа, ведаеш, што з ім? — запыталася яна.

Катарына паціснула плячыма.

— Сам пасля перастане, — сказала яна.

Але Каспар усё плакаў і плакаў. У вушах у яго гучалі галасы бабулі і сястры, і ён разумеў, што яны кажуць, але яны нібыта стаялі на вуліцы за дзвярыма, а ўсярэдзіне, дзе ён сядзеў, ён меў яшчэ іншыя вушы і гэтымі вушамі чуў, як сястра ягоная кажа: «І зноў во кавалак скалы на нашу хату зваліўся». І ў яго вачах кубак з гарбатай, і пірог, і стол страчвалі выразныя абрысы, але ён меў яшчэ адну пару вачэй, і гэтыя другія вочы ён даўно ўжо быў расплюшчыўшы, і яны паказвалі яму цяжкую

скалу, што з'язджае на хату, дзе ён живе, разбураючы ўсё, што ён любіць, а гэта не толькі ложак, дзе ён спіць з Катарынай ды Якабам, не толькі конік-качалка, якога ён вечна не можа падзяліць з Катарынай, але таксама і Сузі, іх кошка, а яшчэ, — і тут Каспар заплюшчыў свае другія вочы, але ўсё адно бачыў: кавалак скалы такі вялікі, што раздушыць і тату, і маму, і Якаба, і Рэгулу, і Ганну, ён бачыў, як з расціснутаі хаты відацца толькі татаў чаравік ды Ганніна рука. І як ты тут будзеш піць гарбату ды есці пірог?

— Заснуў, — сказала бабуля.

Катарына кінула позірк на брата. Галава яго апусцілася на пірог, бы на падушку, і карычневая салодкая грушавая начынка, падаўшыся вонкі, папаўзла ад шчакі да валасоў.

Катарына хацела падняць яго за валасы ды выцягнуць з-пад галавы пірог, але бабуля схпіла руку дзяўчынкі ды адвяла назад на стол.

— Не чапай, — ціха сказала яна. — Проста задалёка яму было ісці.

Потым, узняўшыся, дадала:

— Хадзі, паможаш мне ўкласці яго, занясу наверх у камору.

Яна нахілілася, падсунула правую руку пад ногі заснулага малога, падвяла левую руку яму пад пашкі і асцярожна падняла з лаўкі.

Катарына ўжо ўзнялася, адчыніла дзверы ў калідор і здрыганулася ад холаду, якім пацягнула адтуль.

Бабуля асцярожна пераступіла парог, а Катарына зачыніла за ёй кухонныя дзверы. Падымаючыся за бабуляй па прыступках, яна кранула плячом мокрыя палярыны і спалохалася, ёй падалося, нібы нехта хоча схапіць яе ці нейкі невядомы звер да яе дакрануўся.

Яна трымалася шчыльна ля бабулі, пад крокамі якой рыпелі прыступкі. Ступаючы на тую самую прыступку сама, Катарына рыпення не чула. Яна была занадта маленькая, каб пад ёю рыпелі прыступкі. Надыдзе час, і будзе іначай. Надыдзе час, думала Катарына, кожная лесвіца, па якой я буду падымацца, будзе рыпець, і кожны дом, як увайду ў яго, гучна зарыпіць, а то і не паспею падысці да якога дома, як той ужо зарыпіць. Ніводная мокрая палярына не адважыцца мяне зачапіць. Бо зваць мяне будуць Катарынай і буду я вам не абы-хто.

— Дзідзі заснула? — запытаўся жаночы голас з-за прачыненых дзвярэй.

Яны якраз дайшлі да верхняга паверха.

— Не, Каспар, — адказала бабуля. — Адчыніш мне дзверы, Катрын? Тыя во, — дадала яна, паказаўшы галавой на дзверы побач з тымі, за якімі сядзеў жаночы голас.

Катарына праціснулася міма бабулі і штурханула дзверы да каморы, дзе яны будуць спаць. Тут было ледзь не халадней, чым у калідоры. Побач з шафай стаяў вялікі ложкак з шырокай коўдрай і дзвюма падушкамі.

— Адхіні мне коўдру, — сказала бабуля, усё гэтак жа ціха, нібы між імі была нейкая таямніца.

Катарына так і зрабіла, а бабуля паклала Каспара на мультановую прасціну і сцягнула яму штаны.

— Нашы начнушкі засталіся ўнізе, — сказала Катарына.

— Нічога страшнага, — сказала бабуля, — паспіць і ў кашулі.

Яна накрыла Каспара, і Катарына, пабачыўшы, як той спіць, раптам сама захацела ў ложак. Гэты ложак быў большым за той, што ў іх дома, — ці так толькі здавалася, бо дома ёй даводзілася дзяліць пасцель не з адным Каспарам, а яшчэ і з Рэгулай, і з Якабам? Яна падышла да вакна і паглядзела надвор, але вонкі ўсё было настолькі засланае туманам, што ўбачыць можна было толькі дрэвы ля самага дома, а далей гусцілася шэрая пустач.

Катарына троху ганарылася, што сама-адна прывяла сюды брата, як праваднік Эльмер сваіх ангельцаў на гару Хаўсшток. Надоечы ў карчме той хваліўся, што з двума ангельцамі ў непагадзь падняўся на Хаўсшток, і так і гэтак, маўляў, іх угаворваў перачакаць, каб распагодзілася, а то ж нічога і не бачна будзе, аж ім хочы ты што, наверх ды ўсё; наверх дык наверх — пайшлі, значыцца, і нічога не пабачылі, такі ўжо быў туман, што ён сам мала не збіўся з дарогі на Марскім глетчары.

— Хадзі, Катрынка, — сказала бабуля паўшэпам. Яна ўжо стаяла ў дзвярах, узяўшыся за клямку.

Катарына прайшла міма яе і спынілася перад пакоем з прачыненымі дзвярамі.

— Дзень добры, Дзідзі, — сказала жанчына, што сядзела на рагу ложка і карміла грудзьмі сваё немаўля.

— Дзень добры, цёця, — прамармытала Катарына і паглядзела на цыцку, з якой, шырока расплюшчыўшы вочы, смактала малое. Яно было куды большае за Клеафеіна, якое яна бачыла надоечы, і грудзі ў цёткі былі яшчэ большымі за Клеафеіны, а і ў той ужо немалыя.

Цётка жыла тут, у бабулі, і яе мужык быў дзядзькам. Але дзядзькам ён быў толькі для Катарыны, а так зваўся Паўлем. Апроч яго тут яшчэ жылі два дзядзькі, Ёханэс і Фрыдалін. Дзядзькам і цёткай людзі называюцца, калі ты дачка ці сын іх сястры або брата або дачка ці сын жонкі ці мужа іх сястры або брата. Катарына не была ўпэўненая, які выпадак тычыўся цёткі, што зараз сядзела перад ёй, кажучы: «Храбрая ты, усю дарогу па дажджы прайшла».

На твары Катарыны засвяцілася ўсмешка.

— Такая ўжо навальніца, даўно такой не бачылі, — працягнула цётка, паціскаючы двума пальцамі цыцку, на што немаўля гучна зацмокала. — Не баялася?

Такое пытанне Катарыне не спадабалася.

Вядома, баялася, і без маленькага Каспара, якога трэба было бараніць і які яшчэ болей за яе баяўся, яна б памерла са страху.

Але хто прызнаваўся, што баяўся, з таго зазвычай смяяліся. Баязлівец — адно з найгоршых слоў у дзяцей, а калі па шчырасці, дык і ў дарослых. Во як учора ў карчме той жа праваднік Эльмер, то бок муж павітухі, сказаў Беату Рынеру, што той баяка засраны. А той такі падымаецца ды кажа: «У сарнаў, якіх ты страляеш, болей глуздоў, чым у цябе, бо яны вунь як высока паза-лазілі, як ніколі за апошнія гады не залазілі, дык ідзі ў іх папытайся, ці баякі яны засраныя, ці не».

Спрэчка ішла пра кавалкі скалы, што падалі з адхону: ці значыць гэта што, ці не.

Катарына добра ведала Беата Рынера, ён таксама жыву ў «Мойры», у задняй хаце, быў паплаўнічым і на галаву вышэйшым за яе бацьку, пра яго ніяк не скажаш, што баяка. Але Беат Рынер і не сказаў, што сам баіцца, усё зваліў на сарнаў. Ягонай жонкай была Барбара, і ў іх было пяцёра дзяцей, столькі ж, колькі ў іх, але хутка будзе ўжо не столькі ж, калі маці народзіць шостае. Можа, і ў Рынераў таксама народзіцца яшчэ адно, ніколі ж загадзя невядома, тады ў абедзвюх сем'ях зноў будзе пароўну дзяцей. Будзем спадзявацца, што павітуха ўжо прыйшла да мамы.

— Не баялася ты? — запыталася цётка ізноў.

Малое перастала смактаць і, заплюшчыўшы вочкі, ляжала ў яе на руках.

Катарына падняла галаву і, глянуўшы на ка-
бету і на зморанае сном малое, адказала:

— Баялася.

— Хутка высахнуць, — сказала бабуля.

Яна паравешвала дзіцячыя начнушкі і сподняе на жэрдцы над вялікай печкай у пакоі, бо, развязаўшы хатулёк, Катарына ўбачыла, што ўсё ўсярэдзіне мокрае. Дзяўчынка ўсадзіла сваю драўляную ляльку Лізі на канаве пры печцы.

— Пагрэйся тут, — сказала ёй, зірнуўшы на бабулю праверыць, ці тая не супраць.

Рэч у тым, што бацька лічыў: калі дзеці ходзяць у школу, то нягожа ім ужо гуляцца ў лялькі. Таму, вынімаючы ляльку, заўжды лепей пераканацца, што яго няма паблізу, або нялішне яшчэ перапытаць у маці, ці не прыйдзе ён бліжэйшым часам дамоў. Катарына так і не даўмелася — чаму. Лізі была адвеку яе найлюбімейшай цацкай, і акурат пасля школьнай нуды яшчэ болей хацелася пагуляцца з ёй: часцяком, усадзіўшы ляльку на палена, нібы на школьную лаву, Катарына была настаўнікам Вісам, а Лізі спярша была дурнейшаю за Ганну Эльмер і нават не ведала, колькі будзе адзін плюс адзін, але пасля, калі настаўнік з пагрозаю да яе падыходзіў ды махаў арэхавай галінкай перад носам, яна раптам усё ўспамінала і рабілася аж разумнейшай за настаўніка, так і сыпала лікамі, большымі за тысячу.

Калі з боку бабулі не пачулася ніякіх перасцярог і тая нават пахваліла ўнучку, што так дбае пра сваю ляльку, Катарына зразумела, што тут

не трэба баяцца ніякага бацькі, які вернецца дамоў, бо дзед жа ўжо памёр, ад валляка, вось толькі як паміраюць ад валляка? А дзядзька Паўль, які, пэўна ж, неўзабаве прыйдзе, быў чалавекам вясёлым, любіў з ёю пажартаваць, ён, пэўна ж, не будзе супраць, калі на канапе пры печы пасядзіць драўляная лялька. Уласна, і татка быў чалавекам вясёлым і таксама любіў пажартаваць з ёю. Раней часта, бывала, падкіне ўгару ды зловіць, або яна стане перад ім, нахіліцца і працягне яму рукі паміж сваіх ног, ён схопіць яе за рукі, падцягне ды падыме, так што яна перакуліцца ды нейкі час не ведае, дзе верх, дзе ніз, а потым ён паставіць яе перад сабою на падлогу ды кажа: «Гэты сыр перавярнулі». На жаль, ён ужо даўно такога не рабіў. З таго часу, як Каспар адкрыў для сябе гэтую гульню, бацька гуляў так толькі з ім.

Увогуле ёй здавалася, што менавіта Каспар быў бацькавым пестуном. Калі малы возьмецца ўпрошваць, дык бацька дае яму яшчэ адну сушаную грушку, а яе ніколі лішняй не пачастуе. Нядаўна бацька злавіў старэйшага брата Якаба, калі той хацеў узяць у кладоўцы грушак, дык тут жа паклаў праз калена ды надаваў па азадку. Якаб плакаў і крычаў, чаму гэта Каспару заўсёды можна грушак, а яму не, і тады татка толькі сказаў, каб змоўк, а то можа і дабавіць.

Катарыне жудка рабілася ад такіх сцэн, яна тады ўцякала ў дзіцячы пакой, але дзвярэй не зачыняла, каб нічога не прапусціць. Дарослыя,

прышло ёй у галаву, любілі адлупцаваць, калі лепшага нічога не маглі прыдумаць. Хіба не меў Якаб рацыі, запытаўшыся пра Каспара? А хіба не меў Якаб рацыі, калі сваімі сіламі паспрабаваў дастаць тое, што даставалася Каспару? Не, відавочна, не. Нічога не паробіш, дарослыя мелі права вырашаць, што правільна, а што не, а яшчэ яны мелі права казаць: гэта, маўляў, правільна, калі зусім яно няправільна. Калі ты дзіця і хочаш мець рацыю, нічога добрага зазвычай з таго не выходзіць.

Мамы не трэба было так баяцца, яна толькі час ад часу цягала дзяцей за валасы або за вушы, але і яна рэдка прыкладала намаганні высветліць, хто мае рацыю. Калі двое з іх, бывала, завядуцца, яна проста абодвух схопіць за вуха або стукне іх галовамі ды кажа: «Каб ведалі, чаго равяце».

Катарына была перакананая, што яна будзе зусім іншай, як вырасце. Справядлівай ёй хацелася быць, справядлівай, але і міласэрнай таксама, як кітайскі імператар у кніжцы. Ён прысудзіў адсекчы аднаму свайму прыдворнаму руці за крадзеж. Тут прышла да яго дачка таго прыдворнага, кінулася на калені і працягнула яму свае ўласныя рукі, каб іх адсек замест рук яе бацькі. На гэта імператар так расчуліўся, што зняў з бацькі пакаранне. Гэтую гісторыю прачытала ёй Рэгула з чытанкі, «Паганка, што любіла свайго бацьку больш за саму сябе» — так называлася гісторыя, і Катарына так ура-

зілася, што зноў а зноў чытала гэтую гісторыю сама, пакуль Рэгула не забрала ў яе кніжку і не сказала, годзе, як будзе ў пятым класе, яшчэ начытаецца.

— Пра што задумалася, дзетка? — запыталася бабуля. Яна стаяла на парозе гасцёўні, а Катарына ўсё яшчэ сядзела побач са сваёй лялькай на канапе.

— Ці ў нас таксама адсякаюць людзям рукі, калі яны крадуць? — запыталася Катарына.

— Дзідзі, з чаго ты ўзяла? — спалохана запыталася бабуля. — Дзе гэта такое бывае?

— У Кітаі, — сказала Катарына, — у паганцаў, так у чытанцы напісана.

— Ну вось, у паганцаў, — сказала бабуля. — Але не ў нас. У нас садзяць у турму, калі чалавек што скрадзе. Таксама прыемнага мала.

На дварэ забрахаў сабака.

— Паўль ідзе, — сказала бабуля. — Хадзіў з Чарнышом на верхнія сенажаці.

Катарына ўстала і выйшла праз кухню ў прыхожую. Хацелася паглядзець на сабаку. Калі яна падышла да ўваходных дзвярэй, дзядзька якраз прывязаў свайго чорнага зэнэнхунда на ланцуг ля будкі, і мокры звер так страсянуўся, аж кроплі вады паляцелі ва ўсе бакі.

— Не мог пачакаць? — сказаў Паўль і засмяяўся.

Потым, убачыўшы Катарыну, сказаў Чарнышу:

— Глянь, Дзідзі ў нас. Давай, фас!

Тут жа Чарныш забрахаў, і Катарына хуценька ступіла назад за парог. Зноў гэтыя дарослыя жарты, Паўлю такія падабаліся, а вось ёй не.

— Не з’есць ён цябе! — закрычаў Паўль і тут жа дадаў: — Ці прынесла ты нам добрае надвор’е?

Катарына не ведала, што ёй на гэта адказаць.

— Добры дзень, дзядзька, — ціхенька павітаўшыся, яна пайшла да бабулі на кухню. Хацелася б паглядзіць сабаку, але цяпер як ты адважышся. Дзядзька ж яго на яе нацкаваў, а хто ведае, ці памятае яе Чарныш з таго часу, як апошні раз была тут у гасцях. У «Мойры» ў іх не было сабакі. Раней быў, распавядала ёй аднойчы мама, але вечна бурчэў на гасцей у карчме, і таму прыйшлося яго забіць, і болей яны ніякіх сабак не хацелі. Катарыне шкада было, што так складалася. У іх хоць і была Сузі, кошка, яе таксама можна было паглядзіць, але кошка не тое самае, што сабака. Кошка ніколі не пойдзе з табою на верхнія сенажаці; маючы кошку, радуйся, калі бачыш яе час ад часу ля міскі, а так будзе рабіць, што ёй уздумаецца. І за тое, што мышэй ловіць, Катарына на яе крыўдавала, хоць бацька сказаў: на тое яе і трымаем. Калі аднойчы Сузі забаўлялася са злоўленай мышшу: пускала адбегчы на колькі крокаў ды зноў прыціскала лапай, — дык Катарыне ўдалося выратаваць мыш, схапіўшы Сузі і паспрабаваўшы аднесці яе прэч. Кошка супраціўлялася ды так узлавалася, што выцяла Катарыну лапай па шчацэ, і засталася крывавая

драпіна. Але мышка паспела ўцячы пад лаўку ля дзвярэй, пакінуўшы за сабой тоненькі крываваы след, аднак хоць жывая засталася. Як смылела настойка купальніку, якую маці накропала ёй на рану, Катарына і цяпер добра памятае, а яшчэ — як смылелі ганебныя бацькавы словы, які пры гэтай нагодзе сказаў: «На тое яе і трымаем, — і, троху памаўчаўшы, дадаў: — Дурнаватка ты!»

І яшчэ яна добра памятае касы матчын позірк, калі тая паказала бацьку два кусты салаты з палісадніку і сказала:

— Мышы карэнне папсавалі.

Гэта было, калі яна яшчэ ў школу не хадзіла. З таго часу Катарына асцерагалася замінаць кошцы рабіць тое, на што яе трымалі. Бывала, аднак, падчас вячэрняй малітвы, калі маці на момант замаўкала і можна было памаліцца за каго-небудзь і Катарыне ніхто не прыходзіў у галаву, яна думала пра маленькія кропелькі крыві на падворку і малілася за мышку, каб кошка яе ніколі не злавіла.

Усё адно яна любіла гладзіць кошку, так прыемна было, як тая задаволеная спявала курну і выгіналася. Чаму людзі не гладзілі так адно аднаго? Ці гладзілі, але толькі потайкам, ноччу за хатай або калі казалі адно адному «козлік мой»?

— Маргрэт, як Ганна? — закрычаў дзядзька з прыходай наверх, і зверху пачулася цётчына «цсссс!», а потым злёгка зарыпелі прыступкі.

— Спіць! — сказала яна мужу, і потым абое ўвайшлі на кухню.

— Што за сабачае надвор’е! — сказаў Паўль, затросшы галавою, амаль як сабака раней. — Прамок да касцей.

Бабуля наліла са свайго вялікага імбрыка гарбаты яму і цётцы, і абое селі за кухонны стол і завялі гаворку пра тое, ці варта касіць ці не, бабуля расказала, хто ўжо пакасіўся, а Паўль сказаў, у іх сена пагніе ў капешках, такая макрата, ён дык збіраецца проста перачакаць, пакуль хоць дзень пастаіць сонца, няўжо ж святы Пётра хоць дзень не зможа пагоды патрымаць, ці што з ім такое здарылася, сёння так ужо грукатаў, даўно такога не было, скажы, Дзідзі, яшчэ троху, і табе б давялося пляць наверх на гару.

Катарына моўчкі кінула. Зноў такі вось жарт, пляць наверх на гару... Яна ўсё адно не ўмела плаваць, дый дзе, дый як, ніхто ў вёсцы не ўмеў плаваць. Улетку, як было горача, хлопцы часам спрабавалі перагарадзіць камянямі Рамінераў ручай, пакладуцца тады ў сподніках у халодную ваду, але дзяўчаты такім не займаліся. Катарына любіла сесці на бераг ручая, апусціць ногі ў ваду, пакуль не пачнуць мерзнуць. Потым трымае ногі на сонцы, пакуль зноў не прагрэюцца. Мерзнуць было прыемна, калі потым можна было сагрэцца. Будзем спадзявацца, Лізі ўжо тымчасам высахла. А чаму Паўль не пераапрануўся? Яго блакітная кашуля на плячах і да лакцей была цёмна-сіняй ад вільгаці. Чаму бабуля нічога на гэта не кажа? Яна ж маці Паўля. Ці яна цётчына маці? Калі Катарына з Каспа-

рам прыйшлі, дык нават за стол не паспелі сесці, як бабуля шыбцютка прыйшла з новаю адзежай. Але дзядзька быў дарослы, цётка таксама, тут маці ўжо чалавеку не ўказ.

— Давялося гэтых дваіх забіраць, — сказала бабуля. — Як расхадзілася навальніца, былі на тым баку ніжніх сенажацяў.

— Гэтых дваіх? — запытаўся Паўль. — Што, яшчэ Рэгула прыйшла або Якаб?

— Не, Каспар, — сказала бабуля, — на родах меншыя ж найбольш замінаюць, дык Каспар так стаміўся, што заснуў за сталом на кухні.

— А як табе надвор'е, Катрынка? — запытаўся раптам дзядзька.

Да гэтага пытання Катарына не была падрыхтаваная. Яна толькі што раздумвала, што, як народзіцца новае дзіця, пра яе ўжо не скажаш, што яна з меншых, і ўжо хаця б з гэтай прычыны добра было б, каб гэтае дзіця як найхутчэй нарадзілася. А Каспару ж будзе дзіва: вокам не паспее маргнуць, як новае дзіця зробіцца бацькавым пестуном. Меншыя дзіўным чынам не толькі больш за іншых заміналі, іх яшчэ і больш за іншых пеццілі.

— Га? — не пакідаў свайго дзядзька і весела ёй падміргнуў.

Катарына сердавала. Што за пытанне? Зноў жарт? Як ёй магло быць надвор'е? Як і ўсім. Сабачае надвор'е. Ёй таксама болей падабалася, калі свеціць сонца. Яна ўздыхнула і сказала:

— Можа, неўзабаве пачнецца патоп.

Дарослыя здзіўлена глянулі на яе.

Катарына сядзела ў самым канцы вялікага стала на кухні, ці, калі глянуць іначай, то ў самым пачатку, побач з цёткай, і слухала, як спрачаюцца дзядзькі.

Яны сядзелі насупраць яе, Паўль быў найстарэйшым, але і найніжэйшым з усіх, ён быў нават троху ніжэйшым за сваю маладую жонку, Катарына звярнула на гэта ўвагу, калі яны разам уваходзілі на кухню. У яго былі кучаравыя валасы і хітраватыя вочы. Ён гаварыў шыбка, і Катарына не да канца яму давярала, як усім, хто любіў жартаваць. Жартуючы, людзі казалі не тое, што мелі на ўвазе, а Катарына ўвесь час пабойвалася, што яны казалі якраз тое, што мелі на ўвазе. Як ты адразу разбярэш, ці не збіраецца каваль прыбіць падкову на пяту і ці не спусціць дзядзька раптам на яе сабаку?

Ёханэс, наадварот, быў высокі, паважны і лагодны. Ён гаварыў павольней за Паўля, з ім яна была ўпэўненая, што ён мае на ўвазе тое, што кажа. І ў яго былі кучаравыя валасы, але шырэйшы твар і вялікі нос, а вусны ўвесь час былі прыадкрытыя, нават калі ён нічога не казаў.

Фрыдалін адзіны з іх насіў вусы. Дзіўна, што і ў яго былі кучаравыя валасы, бо бабуліны валасы былі зусім гладкія, яна зачэсвала іх назад і заплятала ў касу, якая скручанай змяёй ляжала на патыліцы. Катарына не ведала, колькі гадоў бабулі, ведала толькі, што яна мела яшчэ

шмат сыноў і дачок, куды болей, чым Катарыніны бацькі, і, уласна, такая жанчына даўно ўжо мусіла б пасівець, як старая Эльзбэт з той хаты, што побач з «Мойрам», але бабуліна каса-змяя была каштанавай і густой, а на твары хоць і былі зморшчынкі, але колер твару быў нібы ў свежага грушавага пірага.

Размаўляючы, Фрыдалін заўжды глядзеў злёгка ўверх, нібы ўзіраўся ў горы. Толькі што ён расказаў, як яму сённа пашанцавала падзарабіць, хоць здабычу шыферу ў кар’еры, дзе ён працаваў, праз небяспеку абвалу ўчора прыпынілі. Ён дапамог людзям з карчмы «Ля Марцінавай дзюры», што стаіць акурат пад стромкім адхонам Платэнберга, пагрузіць іх рэчы ў фурманку і даехаць з усім гэтым дабром да сваякоў у Мат. Там яны пасастаўлялі скрыні, куфары, ложка, сталы і крэслы ў пуні, пакуль збольшага не міне, як сказаў Фрыдалін.

У іх не ўсе дома, выказаўся Паўль, як гэта, праз парачку камянёў узяць ды зачыніць гасподу, цяпер вось усе, каму захочацца выпіць, пойдучь у «Мойр», твайму бацьку будзе выгада, го, Дзідзі, ён не такі баязлівы заяц, не ўцякае без нічога ніякага ў Мат, калі там наверсе злёгка грукатне.

Катарына толькі кіўнула. Зноў вось гэтае слова, якое ёй не даспадобы. Няўжо сапраўды той, хто не хоча, каб яго забіла каменем, баязлівы заяц? А хто тады той, хто не хоча быць баязлівым зайцам? Мужны заяц? Катарына не

магла падабраць трапнага слова для чалавека, які стаіць пад гарой, калі з яе валіцца каменне.

Тут Фрыдалін запырачыў свайму брату, што ўсё зусім наадварот і не ўсе дома былі б у гэтых людзей з карчмы, калі б яны засталіся, бо пазаўчора з Жоўтай Галавы сышло, і, кажуць, палову Руцівайда накрыла, нават дарадца абшчыны падымаўся наверх, а ўчора а пятай так грамыхнула, нібы генерал Сувораў з самай вялікай гарматы смальнуў па французях, і тое, што там скацілася з гары, палову шыфернага склада разбурыла, шчасце, што ніхто з іх не пацярпеў, а ля «Марцінавай дзюры» абломак скалы за самай хатай зваліўся, аж шыбы палопаліся і рогі аленевы са сцен паляцелі, а наступны абломак можа з нічога ніякага і на дах зваліцца, там наверх яшчэ поўна гэтага добра.

Цяпер Ёханэс абярнуўся да яго і запытаўся, чаму тады ён усё яшчэ працуе на кар’еры, калі так небяспечна.

А дзе яшчэ працаваць, запытаўся Фрыдалін і паглядзеў на свой і на братаў цень, якія праз сальныя свечкі на сталі адбіваліся на сцяне горным ланцюгом.

— Чатыры з паловай франкі за дзень, — сказаў ён. — Дзе яшчэ я столькі зараблю? Не ў тваёй жа цясларні?

На сённяшні дзень, сказаў Паўль, ён, як відаць, зусім нічога не будзе зарабляць, калі гэтыя з абшчыны нічога лепшага не прыдумаюць, як прыпыніць здабычу шыферу.

— Гэтыя з абшчыны, пэўна ж, ведаюць, што робяць, — сказаў Фрыдалін, — а заўтра на гару пойдзе камісія паглядзець, што там робіцца.

— Хто будзе ў той камісіі? — з’едліва запытаўся Паўль.

Ён чуў, сказаў Фрыдалін, праваднік Эльмер пойдзе.

— Петэр? — здзіўлена запытаўся Ёханэс.

— Не, Хайры, і дарадца абшчыны, і, пэўна ж, нехта з кантона.

— Ну-ну, з кантона, — сказаў Паўль. — хто ж з кантона?

Гэтага Фрыдалін не ведаў, і на хвілю яны замаўчалі і глядзелі на свае кубкі, на талеркі з коркамі сыру і на пустую міску з-пад бульбы.

— Ляснічы З’елі, — сказала Катарына.

Усе галовы павярнуліся да яе, горны ланцуг на сцяне захістаўся, вяршыні пахіліліся ўбок, нібы вось-вось абрынуцца.

— Адкуль ты ведаеш, дзетка? — запыталася бабуля.

Гэта імя назваў іх сусед, паплаўнічы, размаўляючы з бацькам у карчме, і Катарына ўсё смяялася, пакуль бацька не паставіў яе на месца, яна ніяк не магла ўзяць у розум, як можа так звацца чалавек, ды яшчэ ляснічы, і яна ўяўляла сабе, як ходзіць ляснічы па лесе, а потым яго — хоп, і з’елі.

Зноў яна не магла стрымацца, каб не засмяяцца, і сказала галовам, што павярнуліся да яе, адкуль ведае імя.

— Глянть ты, якая Дзідзі, — сказаў Паўль і заківаў, а потым сказаў меншаму брату: — Калі З’елі з кампаніяй прыйдзе ў галаву прыпыніць здабычу, дык можаш дапамагчы мне касіць.

— Колькі заплаціш? — тут жа адказаў Фрыдалін.

— Чвэрць, — сказаў Паўль.

— Чырвонага ці белага? Ты што гэта, сур’ёзна? Не можа быць.

Не, чвэрць заробку на шыферні, настойваў старэйшы брат, болей не зможа даць, і ўрэшце Фрыдалін належыць да сям’і і жыве тут — за гэта ж ён маці плаціць за харчаванне — але ён, Паўль, з гэтага нічога не мае, і так ішло сюды-туды, пакуль Ёханэс не паклаў брату руку на плячо і не сказаў, што той можа і да яго ў цяслярню прыйсці, ім нялішнім будзе падсобнік, і, маўляў, там ён заробіць палову таго, што на шыферні, ва ўсякім разе, не меней як два франкі.

Катарына западозрыла, што гэта не зусім палова, 2 пярэ каштуюць 4 рапэны, колькі каштуе адно пярэ, гэта была задача такога кшталту, а як маем чатыры з паловай, дык трэба і палову падзяліць на два, але гэтага яна яшчэ не ўмела.

— Што, Цэнтнеру асабняк наноў абшалёваць будзеце, ці з чаго гэта раптам людзей не хапае? — запытаўся Паўль.

— Не, — адказаў Ёханэс, — тут пра іншае вядзецца.

— Пра што ж? — запытаўся Фрыдалін.

— Пра труны на складзе, — сказаў Ёханэс. — Майстра высветліў, што трун ужо амаль не засталася, а трэба мець у запасе некалькі штук кожнага памеру, ніколі не ведаеш, калі спатрэбіцца чарговая. На тым тыдні адразу спатрэбіліся дзве для немаўлят, калі ў Эльмеравай Луізы адзін за адным памерлі абодва нованароджаныя блізняты, і цяпер дзіцячыя труны скончыліся, не кажучы ўжо пра труны для таўстуноў і дылдаў, — дадаў ён, густа засмяўшыся.

Дробны смех Паўля далучыўся да ягонага, Фрыдалін сядзеў з адсутнай усмешкай, бабуля з дакорам пахістала галавой, а цётка сказала:

— Ну што ты такое кажаш, Ёханэс?

Катарына не смяялася з імі. Пры словах «дзіцячыя труны» яна ўздрыгнула. Яна зноў убачыла перад сабою магілу Афры Бэблер і пасля падумала, што труна для немаўляці была не больш як у палову дзіцячай. Цяляр купляе для дзіцячай труны дошкі даўжынёю ў 5 футаў. Для немаўлячых трун ён распілоўвае іх напалавіну. Якой даўжыні будзе немаўлячая труна? Пералічы футы і цалі ў новыя меры. І раптам яна зноў апынулася ў пакоі побач з маці, якая рэзка дыхала. Што, калі малое памрэ адразу ж пасля нараджэння? Ёханэсу тады давядзецца змайстраваць яму труначку? З Фрыдалінам за падсобніка? Яна намерылася на вячэрняй малітве моцна-моцненька памаліцца за тое, каб дзіцятка добра нарадзілася і расло разам з імі, каб яму ні ў якім разе не спатрэбілася труначка

і каб яму хапіла моцы пасля пайсці з Каспарам у «Бляйген», калі будзе нараджацца наступнае.

Чарныш забрахаў, чутно было, як забразгатаў ланцуг, і нейкі мужчынскі голас пачаў намаўляць яму, на што сабака сцішыўся. Пагрукалі, дзверы ў калідор адчыніліся, і голас гукнуў:

— Гэта я!

— Заходзь! — закрычала бабуля, не падымаючыся. Яна, відаць, ведала, хто сказаў гэтае «я».

Кухонныя дзверы расчыніліся, і на парозе з'явіўся малады чалавек, амаль цалкам захіляючы сабой дзвярны праём і кідаючы магутны цень на столь. Цяпер і Катарына яго пазнала. Гэта быў Ханс-Каспар, які цалаваў тады яе сястру ноччу за хатай. Ён жыў у суседнім доме ў «Бляйгене».

— Сядай, — сказала бабуля, і яны з Маргрэт пасунуліся бліжэй да Катарыны.

Ханс-Каспар сеў побач з бабуляй, і тая наліла яму кубак гарбаты.

— Хто яшчэ хоча? — запыталася яна.

Катарына падсунула свой кубак да сярэдзіны стала, і яго яшчэ раз напоўнілі. Дома дзецям заўжды давалі толькі адзін кубак гарбаты. Бабуля ўзяла таксама і цётчын кубак ды наліла і туды.

— Пі, Маргрэт, — сказала яна і аддала ёй кубак, — каб і малой было што піць.

Паўль узняўся, падышоў да невяліччай шафы побач з плітой, дастаў адтуль пляшку і некаль-

кі чарак, паставіў усё на стол і, адкаркаваўшы, наліў чатыры чаркі. Востры пах заказытаў Катарыне ў носе, пах, які яна любіла і разам з тым гідзілася яго. Любіла, бо гэта быў дзіўны водар зёлак, і гідзілася, бо мужчыны вельмі часта выпівалі лішняга ды рабіліся шумнымі і злымі.

Мужчыны паднялі чаркі і выпілі па глытку.

Потым бабуля запыталася ў таго, хто толькі прыйшоў:

— Што новага?

Той сказаў, ён акурат з «Мойра», прасілі ім усім кланяцца, і павітуха ўжо ў Катрын і застанецца на ноч, яна мяркуе, дзіця з гадзіны на гадзіну з'явіцца.

— Добра, што яна там, — сказала бабуля. — Праўда, Маргрэт?

Маргрэт кінула. Калі яна нараджала, павітуха прыйшла запозна, бо тады, паўгода таму, надта хутка ўсё адбылося, і калі павітуха дайшла да «Бляйгена», маленькая Ганна ўжо была нарадзіўшыся, а бабуля дала рады дапамагчы, і ціснучы, і цягнучы, і з пупавінаю, і з кроўю, і з гарачаю вадою, нібы ўсё жыццё толькі гэтым і займалася.

— Сёння вечарам давайце за яе памолімся, — сказала бабуля і строга паглядзела на кампанію.

Нейкую хвілю ніхто ні слова не казаў. Катарына спалохалася, заўважыўшы, што збіралася памаліцца толькі за дзіця, але, вядома, мама не меней важная, ды што там, мама куды важнейшая, горай будзе, калі з мамай што здарыцца,

чым калі з дзіцёначкам, бо яго ж Катарына яшчэ і не ведае зусім.

— А Ганна, бадай, толькі табе кланялася? — запытаўся Паўль, на што ўсе тры дзядзькі шматзначна засмяліся. Катарыне падалося, Ханс-Каспар пачырванеў. Ён, ва ўсякім разе, не адказаў на гэтае пытанне, толькі сказаў, што потым яшчэ быў у гасцініцы «Эльмер», і заўтра на Платэнберг падымецца камісія, і запытаўся, ці яны ўжо ведаюць, хто ў складзе.

— Ляснічы З'елі, — казалі ўсе ў адзін голас.

Ханс-Каспар здзівіўся. Адкуль яны ведаюць, запытаўся ён.

Паўль паказаў галавой на Катарыну і сказаў:

— Ад нашай старэйшай.

Зноў пакой запоўніў шматгалосны смех, і горны ланцуг на сцяне задрыжэў. Нарэшце жарт, які Катарына тут жа зразумела. Яна ж была зусім не старэйшай за сталом, а самай меншай. Яна чутна і хутка захіхікала разам з усімі, а мужчыны яшчэ раз выпілі па глытку.

— А хто яшчэ ў складзе? — запытаўся Паўль у троху расчараванага суседа.

— Хайры Эльмер, праваднік, Самуэль Фрайтаг, дарадца абшчыны і акружны ляснічы Марці.

— Што? — закрычаў Паўль. — Марці? Ён жа з Мата! Навошта эльмцам, каб нехта з Мата ім указваў?!

— Адны палясоўшчыкі, — прамармытаў Фрыдалін. — Будзем спадзявацца, яны хоць троху разбіраюцца ў камянях.

— Чаго-чаго, а дрэваў там наверсе хапае, — сказаў Ёханэс, — ужо ўздоўж і ўпоперак ляжаць, адсюль бачна, вось толькі знайсці б каго схадзіць па іх, дык хапіла б трун на ўсю вёску.

— Супакойся ты ўжо са сваімі трунамі, — сказала бабуля. — Давайце пра што больш радаснае падумаем.

— Тады падумаем пра ляснічага з кантона, — прапанаваў Паўль і дадаў, звярнуўшыся да Ханса-Каспара: — Ці прыехаў ён ужо?

— Так, — сказаў той, — гадзіну таму прыехаў і спыніўся ў гасцініцы «Эльмер».

— Ну што ж, — сказаў Фрыдалін, — тады, відаць, справа сур'ёзная, дык, пэўна, і заўтра не будуць працаваць на шыферні, ці як?

— Так, — пацвердзіў Ханс-Каспар, і гэта ён таксама яшчэ збіраўся яму сказаць.

— Ну дык тады зайдуся, — сказаў Фрыдалін Ёханэсу, пагладзіўшы вусы. — Тады зайдуся ўжо да цябе з тваімі трунамі.

Катарына ўся калацілася, калі ў адной начной сарочцы бегла ад прыбіральных з дальняга канца калідора да лесвіцы, калацілася ад холаду і ад страху. Яна ненавідзела гэтую дзюрку, на якую трэба было садзіцца, каб памачыцца; не паспееш падняць цяжкую накрыўку, як адтуль падымаюцца агідныя пахі, нібы злыя духі са змрочнай вязніцы, а халодны подых ветру ліжа азадак. Найчасцей край дзюркі бываў яшчэ мокрым або няват нячыстым ад апошняга, хто на ёй сядзеў, і трэба было спачатку выцерці анучынай, што ляжала побач з дзюркай і найчасцей таксама была нячыстай. Дома было яшчэ горай, чым тут, бо там госці карчмы карысталіся той самай прыбіральняй, што і яны з Рынерамі, і Катарына і сёння добра памятала, як аднойчы нарабіла ў штаны, бо нехта занадта доўга там сядзеў. Трэба, перасцерагаў іх настаўнік Віс, пасля гэтага заўжды вымыць рукі ля фантанчыка. Гэта тычылася, аднак, толькі адной з дзвюх спраў, той, якую яны дома называлі «тоўстай цёткай». Цяпер Катарына была ў «тонкай цёткі», але так набаялася, што зарана паднялася, абсікаўшы край дзюркі. У цемры яна не знайшла анучыны, каб выцерці, спешна апусціла накрыўку на адтуліну, каб прагнаць духаў смуроду, і прашмыгнула ў калідор.

Дзверы на кухню, за якімі спрачаліся мужчынскія галасы, па-ранейшаму стаялі адчыненыя.

нымі, ад іх празрыстым дыванком па дошках падлогі клалася стужка святла, пазначаючы стромкі шлях да спальні.

Падымаючыся па лесвіцы, яна чула, як пад ёю ціхенька парыпваюць прыступкі, і ганарылася гэтым. Калі яна сама без нікога на іх наступае, то лесвіца заўважае-такі, хто ідзе. Але троху і жудкавата было. Ноччу — не тое, што днём, і хто там ведае, ці не маюць духі прыбіральні сваякоў і на лесвіцы, цётка, можа, якія ціха ўздыхаюць, калі хто робіць ім балюча. Раптам ёй захацелася, каб на нагах былі чаравікі. Начная сарочка, якую яна нацягнула ў пакоі, прыемна сагрэлася ад вялікай печкі, але тым больш падступна паўзла халадэча па Катарыніных ступнях, каб няпрошанай гасцяй прыстроіцца ў яе пад сарочкай. Перад печкай бабуля распляла ёй абедзве коскі, хоць Катарына даўно ўжо ўмела рабіць гэта сама, бабуля, відаць, думала, што Катарына яшчэ маленькая, і не здагадвалася, што пад ёй ужо лесвіца рыпіць.

Наверсе было цёмна, Катарына магла разгледзець адно дзверы ў іх пакой. Яна злякнулася, як гучна тыя дзверы застагналі. Новыя духі абвяшчалі пра сваю прысутнасць, відаць, дзядзькі лесвічных і прыбіральных духаў жылі ў дзвярных завесах. Спяшаючыся, яна навобмацак прайшла ўздоўж вялікага ложка і, адхінуўшы коўдру, шмыгнула ў пасцель. Яна чакала, што прасціны будуць халодныя, і ўзра-

давалася, намацаўшы пальцамі ног мяшочак з нагрэтымі вішнёвымі костачкамі, а трошку прыўзняўшы коўдру між сабой і братам, што спаў, адчула, як струменіцца цяплынь, нібы там невялічкая печка. Пару разоў дрыганула нагамі, каб канчаткова прагнаць халадэчу, і пасля нацягнула сабе прасціну аж на галаву, так што толькі валоссе відалася. Падумаўшы пра невядомых і нябачных істот, якія, трэба меркаваць, жывуць паўсюль у доме, яна зарылася так глыбока, што і валасы схаваліся ў пасцелі. Але неўзабаве пачало неставаць паветра, і яна асцярожненька высунула з-пад коўдры нос, прыўзнялася і, зрабіўшы сабе на падушцы ўмяціну, паклала туды галаву.

Што перасцерагацца сапраўды было варта, стала ясна, калі троху пазней лесвічныя духі застагналі, і перад шчылінай у дзвярах заскакаў, то з'яўляючыся, то знікаючы, падманлівы агеньчык, нязбаўленая душа. Катарына зноў занурылася пад коўдру і так блізка падсунулася да Каспара, што іх ногі дакрануліся.

— Спіш ужо, дзетка?

Катарына абедзвюма рукамі адцягнула край коўдры, так што выглянулі вочы. Бабуля стаяла ў дзвярах са свечкай, што трывожна мігцела на скразняку.

— Толькі трохкі, — прашаптала Катарына ў адказ.

У святле свечкі старая выглядала веліканкай, нос у яе, падалося Катарыне, быў велічы-

нёю з бульбіну, а калі яна паволі падыходзіла да ложка, на столі ў такт закалыхалася вялікая бабуля-цень.

— Давай яшчэ памолімся, — сказала бабуля. Не маючы куды паставіць свечку, яна склала рукі для малітвы, каб не выпусціць і падсвечніка, і пасля паўшэптам прамовіла:

Бог-Айцец на Нябесным троне
І Езус Хрыстус, сын ягоны!
Бараніце нас з года ў год,
Блаславіце ўвесь наш род,
Беражыце й хату, і быдла, і пашу,
І Катарыну, дзіцятка ваша.

«Амэн», — прашаптала Катарына. Яна склала ручкі па-над коўдрай і глядзела ўверх. Над ёю было гарышча, над гарышчам — дах, над ім — хмары, над хмарамі — нябёсы, а ў нябёсах — трон, на якім сядзеў Бог-Айцец і які дзіўным чынам не звальваўся, хоць, мусіць жа, дужа цяжкі, увесь у дарагіх аздобах з золата, срэбра ды каштоўных камянёў. Можна, трон увесь час трымалі анёлы, пырхаючы на адным месцы, як робяць каршуны, перш чым кінуцца на ахвяру, а калі Афра Бэблер цяпер была анёлам, то, пэўна, і да яе час ад часу даходзіла чарга. Ці не надта халодна там зверху? Чым вышэй падымаешся, тым халадней, а наверху на Хаўсштоку ёсць глетчар, які нават у самую спёку ўлетку не растае.

— І пра маму давай цяпер таксама падумаем, — дадала бабуля. — Каб ёй добра нарадзіць дзіцятка.

Катарына імкліва саслізнула ў думках з нябеснай троннай залі ў «Мойр» і была рада, што там сядзіць павітуха з чырвонай стужкай у валасах і глядзіць за мамай. Гэта ж колькі дзетак нараджаецца сёння ноччу па ўсёй краіне? А па ўсім свеце? Як гэта Бог Айцец і яго сын Езус упраўляюцца дапамагчы ўсім, хто ім моліцца? Ну няхай, у Кітай ім не трэба, там паганцы, але застаецца ж яшчэ досыць хрысціян, і не толькі ў кантоне Гларус, а нават у Амерыцы, мамін брат Ніклаўс паехаў туды, на тым тыдні прыйшоў ад яго ліст, які днямі ляжаў на стойцы ў карчме, побач з кнігай з неаплачанымі рахункамі, або пад гэтай кнігай, або на ёй, і бацька паказваў гэты ліст кожнаму, хто цікавіўся, і казаў: Ніклаўс цяпер завецца Нік. Будзем спадзявацца, і гэтая думка працяла Катарыну ліхой маланкай, будзем спадзявацца, Пан Бог не будзе акурат у Амерыцы, калі дзіцятка будзе нараджацца, а што, калі і Езус не будзе мець часу зазірнуць у Эльм? На такі выпадак тым лепей, што там Ферэна Эльмер. Ці не варта было б Катарыне памаліцца і ёй? Або, прынамсі, за яе, хай Бог дасць ёй сілы, калі ўжо сам не зможа прыйсці. Але, можа, і сам прыйдзе, або Езус, або абодва яны, пастар Мор казаў, Бог жа паўсюль, гэта яго адметнасць, то бок менавіта тое, што так склада на сабе ўявіць.

— Глянь, як Каспар спіць, — сказала бабуля. — Калі прачнецца і захоча на гаршчок, ці калі сама захочаш, дык з кожнага боку пад ложкакам стаяць.

Катарына кіўнула і з агідай падумала пра тое, як сёння ўжо раз дапамагала свайму маленькаму брату разабрацца з тонкай цёткай і чым гэта скончылася. Яна ад усяго сэрца зычыла сабе, каб брат спаў да ранку.

— Ну тады ўсё, — сказала бабуля і павярнулася да дзвярэй.

Уласна, Катарына спадзявалася, што бабуля яшчэ паглядзіць яе па галоўцы, як мама заўжды робіць.

— Бабця, — спытала Катарына, — скажы, у цябе ж заўсёды ўсё добра праходзіла, як дзіця нараджалася?

— Так, так, — сказала бабуля, — з родамі клопату не было.

— А колькі дзетак ты нарадзіла?

— Трынаццаць.

— Так шмат?

Катарыне аж не верылася, хоць цяпер яна і ўспомніла, што аднойчы ўжо чула гэтую лічбу, трынаццаць, ці, хутчэй, дванаццаць. Тады ж у іх будзе, калі і ў іх народзіцца так шмат, яшчэ раз столькі ж братоў і сяцёр, колькі ў яе ўжо ёсць, або нават болей. Дзе ім усім знайсці месца, калі яны нават цяпер учацвярых спяць у адным ложку? У хляве, як маленькі Езус? Улетку дзвюх кароў разам з цяляткамі трымалі на вы-

пасе ў гарах, дык можна было б дзе прыстроіцца, але цяпер, калі каровы вернуцца назад, будзе цяжжавата. Ці давядзецца папрасіцца да Рынераў, што жывуць па суседстве.

— І ніводзін не памёр?

— Адзін, — сказала бабуля. — Адзін, гадалы. Ад адру. Астатнія дванаццаць усе выраслі.

— А як звалі таго памерлага?

Бабуля ўздыхнула.

— Каспар, — сказала яна.

— Каспар? — Катарына збянтэжылася. — Але ж у мяне ёсць дзядзька Каспар.

— Ён нарадзіўся, калі першы ўжо памёр. Ну дык мы і паспрабавалі яшчэ раз.

Цудоўна, што можна было другі раз паспрабаваць. Значыцца, калі новае дзіцятка памрэ, то, пэўна, і яе бацькі яшчэ раз паспрабуюць. Але як менавіта? Вось зноў гэтае пытанне, якое Катарына не наважвалася задаць, — яно было прынамсі такім жа небяспечным, як пытанне пра дзедаву смерць, — і пакуль бабуля не пакіне расплятаць ёй коскі, Катарына не атрымае адказу і на яго, тут ты хоць праз усе навальніцы свету да яе ідзі, з малым Каспарам за руку.

— Ну тады ўсё, — сказала бабуля і зноў павярнулася ісіці.

— Бабця, — хуценька сказала Катарына, — чаму дарога на «Бляйген» ідзе праз дом?

Бабуля засмяялася.

— Усё табе трэба ведаць, — сказала яна. — Бо дарога спрадвеку там праходзіла, пакуль нехта

не пабудаваў над ёю дом, а як заўважылі, што дом стаіць акурат на дарозе да царквы, загадалі прапусакаць усіх, хто з «Бляйгена» ідзе ў вёску або з вёскі ў «Бляйген». І па сённяшні дзень так.

Катарына ўспомніла пра кашаль за дзвярыма і голас, што гаварыў пра патоп. Яна была рада, што праз іх дом у «Мойры» не праходзіла ніякай дарогі да царквы, а то кожны, хто заха-ча, змог бы падымацца па іх лесвіцы. Хопіць ужо, што столькі чужых людзей прыходзіла ў карчму.

Глыбока ўздыхнуўшы, побач з ёю сеў Каспар, заміргаў, паглядаючы то на бабулю, то на сястру, то зноў на бабулю. Пасля скрывіў твар, гатовы вась-вось заплакаць.

— Спі, спі, — сказала Катарына і падбіла яму падушку як след. — Мы ў бабці.

Малы не клаўся, нібыта разважаючы, ці варта заплакаць. Калі Катарына сказала: «Не бойся, не бойся», — і пагладзіла яго па галоўцы, рашэнне было прынятае. Ён вырашыў не плакаць, пакласці галоўку на прыемную, мяккую падушку, глянуць на сястру, потым заплюшчыць вочкі ды тут жа заснуць.

— Малайчынка, — сказала бабуля. — Дабранач!

— Бабця, — сказала Катарына. — А як...

— Цссс, Дзідзі! — сказала бабуля, паднёсшы палец да вуснаў. — Спі ўжо!

— Дабранач! — прашаптала Катарына, на ўсе вочы гледзячы, як агеньчык плыве да дзвя-

рэй, а за ім ідзе цень-веліканка, і потым яе паглынае цемра. Дзверы зачыніліся. Гэтым разам Катарыне падалося, нібы духі завішчалі ад радасці, бо злавілі дваіх дзяцей. Хай бы бабуля пакінула шчыліну ў дзвярах, тады б яна, можа, бачыла хоць які водбліск святла з кухні.

Катарына, аднак, не адважылася ўстаць з ложка і прачыніць дзверы. Яна ж была малайчынкай, бабуля толькі што сказала. Ці гэта яна пра Каспара?

Катарына прыслухалася.

З кухні чуўся смех, але здалёк, нібы з іншай краіны.

Лесвічныя духі скардзіліся на бабуліны крокі.

Дзверы на кухню зачынілі, смех змоўк.

Цяпер было зусім ціха. Катарына не чула нічога, апроч братавага дыхання і стуку ўласнага сэрца.

«Гэта я — малайчынка, — думала Катарына. — І мне няма чаго баяцца».

Праз нейкі час сэрца ў яе стукала не так моцна, а на дварэ пайшоў дождж. Вецер біў кроплямі па аканіцах. Катарына думала пра патоп, яна хацела была яшчэ папытацца ў бабулі, чым скончылася гэтая гісторыя, тая, пэўна ж, ведала, гэта ж у Бібліі стаяла і ні да валлякоў, ні да таго, як робяцца дзеці, ніякага дачынення не мела. Мусіць, не ўсе патапіліся, а то сёння ж не было б ніякіх людзей.

Недзе ўдалечыні загрузкатала. Будзем спадзявацца, не скала адламалася, падумала Катарына. Але што яшчэ гэта магло быць?

Яна думала пра «Мойр» і як там, бадай, усе чакаюць нараджэння, татка з Ганнай, Якабам ды Рэгулай унізе ў гасцеўні, мама з павітухай наверху ў пакоі, крэхча ды пачее, а Сузі ў сваім гняздзечку пад лесвіцай. Катарына спешна склала далонькі і пачала бязгучна маліцца: «Мілы Божанька, зрабі, каб адломак скалы зваліўся не на "Мойр"».

Не паспела яна разняць далоні, як загрузкатала другі раз, і тут жа яна працягнула маліцца: «Мілы Пане Езус, кінь гэты адломак у Раміне-раў ручай».

Езус жа Божанькаў сын, значыць, любіць запруджваць ручаі, як яе брат Якаб з сябрукамі, ці любіць кідаць камяні ў ручай, а ён жа што заўгодна можа, дык можа і цэлую скалу скінуць у ручай, толькі пырскі палятуць навокал, высокая-высока, так, што дождж пойдзе па ўсёй даліне, дождж, які будзе безупынна барабаніць па шыбах.

Добры дзень, добры дзень!
 Сеў верабейка на пляцень!

Недзе ў хаце жаночы голас спяваў пацешку.

Катарына прачнулася і найперш заўважыла, што забылася сваю ляльку ўнізе. Так яна заўсёды брала яе з сабою ў пасцель, але ўчора ўсё было іначай; пасля прыбіральні яна больш не пайшла ў гасцёўню, так што Лізі, мусіць, усё яшчэ сядзела на канапе, чакаючы яе.

Праз шчыліну ў аканіцах прабівалася дзённае святло. Катарына адчула палёжку, што ноч мінула, і атрымлівала асалоду ад таго, што так шмат месца ў пасцелі. Побач усё яшчэ спаў Каспар. Яна пацягнулася і зачাপіла пальцамі ног астылы мяшочак з вішнёвымі костачкамі. Троху адвёўшы нагу, адчула, што ніжняя прасціна вільготная. Прыўзняўшы коўдру, паглядзела пад яе і ўбачыла вялікую мокрую пляму, ад якой ішоў пах мачы. Яе маленькі брат, значыцца, нарабіў у пасцель.

Катарына тут жа разважыла, ці няма ў гэтым яе віны. Не, няма тут яе віны, ніякай. Яна памятала, як ён учора на хвілю прачнуўся, калі яна яшчэ гутарыла з бабуляй, і тая таксама магла б ссадзіць яго на гаршчок. Адтуль Катарына спала да гэтага часу.

Падумаўшы пра гаршчок, яна раптам пачула, як моцна цягне ўнізе жывата. Пакуль ніхто не

прыйдзе па яе, не хацелася сыходзіць уніз, таму яна вылезла з пасцелі, прыгнулася, выцягнула гаршчок і села на яго. Струмень звонка ўдарыў у дно пасудзіны, пасля гукі зрабіліся нібы плёскаць крыніцы, на тым яна і скончыла. Хуценька засунула гаршчок назад пад ложка і падышла да вакна.

Прыадчыніла адну фортку, адшчоўкнула кручок, які ўтрымліваў разам аканіцы, і расчыніла іх. На момант Катарына мусіла заплюшчыць вочы.

На дварэ краявід быў нібы свежавымыты, усё было мокрае і блішчэла: лугі, дрэвы, скалістыя адхоны насупраць, лясы і храбты гор. Багата маленькіх хмарак вісела на схілах, нібы пазабываныя анучынкі. Неба паказвалася толькі кавалачкамі, большасць вяршынь хавалася ў смуге, якая ўвесь час рухалася.

На горным хрыбце насупраць яна разабрала Марцінаву дзюру, праз якую два разы на год сонца перад усходам свяціла на Эльм. Апошні раз, вясной, яны ўсім класам выйшлі на луг за царквой і назіралі, як сонечныя промні спачатку трапілі на вежу царквы, потым паглядзілі дахі вясковых хат разам з усімі, хто стаяў на лузе, і зноў зніклі і толькі праз хвілю вярнуліся, калі сонца ўжо заўважна паднялося над хрыбтом.

Катарыне гэтая дзея спадабалася, а настаўнік тады яшчэ сказаў, як рэдка такое бывае, такога ўва ўсёй Швейцарыі болей нідзе няма, і таму нібыта адмыслова папрыязджалі людзі з Цюрыха

і з Санкт-Галена і начавалі ў гасцініцы «Эльмер», каб толькі пабачыць кароткае вітанне, якое сонца дасылае праз Марцінаву дзюру. Назаўтра было тое самае, а да наступнага разу трэба паўгода чакаць. Уласна, падумала Катарына, ужо не так доўга засталася і, будзем спадзявацца, дажджу тады не будзе.

Настаўнік ім таксама патлумачыў, чаму сонца не заўсёды ўзыходзіць у тым самым месцы, гэта звязана, маўляў, з тым, што дні то даўжэюць, то карацеюць, а яшчэ што ўсе зоркі рухаюцца, нават Зямля, хоць людзі нічога не заўважаюць, адчыняючы ранкам аканіцы.

Цяпер сонца ўжо было, бадай, узышоўшы, але хавалася недзе высока-высока за туманам.

Катарына зірнула на стромкі адхон Платэнберга. Пасярэдзіне напухала некалькі шэрых хмарак, якія выглядалі, нібы тыя, што пасля выбухаў. Ці можна адсюль пазнаць, дзе ўчора грукатала? Ёй кінуўся ў вочы толькі шэраг піхтаў высока ў Чынгельскім лесе, якія стаялі крыва, нібы валіліся ды так і застылі. Можа, гэта былі тыя, што побач з «вялікай расколінай» — трэшчынай, пра якую расказвалі ў карчме два касцы. Казалі, такая глыбокая, што, кінуўшы камень, нават не пачуеш, як ударыцца аб дно.

Яны ж самі ў гэта не вераць, крыкнуў на тое з-за чаркі гарэлкі мужык з пачырванелым носам, а калі адзін з касцоў адказаў, тады, маўляў, хай сам падымецца ды паглядзіць, выпівоха крыкнуў, хіба ён з глузду з'ехаў, а Петэр Эльмер

гучна сказаў, як пойдзе наверх, дык па п'яні, бадай, зваліцца ў расколіну, і тады ўжо пэўна пачуюць, дзе ён плюхнецца. Пасля гэтых слоў чырвананосы так падхапіўся, што стол, за якім ён сядзеў, перакуліўся, і ягоная чарка разляцелася на аскепкі на падлозе, і тут жа пападскоквалі ўсе астатнія ды зіркалі адзін на аднаго, пільнуючы, і каб не стаў у тую хвілю між імі татка ды не сказаў пагрозліва, калі хочучь біцца, дык на вуліцы, то, пэўна, распачалася б бойка.

Катарына бойкі ўжо бачыла, дык тут жа паднялася і адышлася да дзвярэй у калідор, каб пры неабходнасці ўцячы. Але, калі неабходнасці такой не было, яна штораз са страхам і цікаўнасцю назірала, як мужыкі хапаюцца за грудкі. Толькі калі па пакоі ўжо залётаюць пляшкі, яна хуценька ўцякала наверх.

Час ад часу здаралася, што нейкія хлапцы ўначы перад дзвярыма пачнуць тузаць адзін аднаго за валасы, калі бацька ўжо зачыніў карчму. Апошні раз Якаб з Рэгулай пабудзілі Катарыну, і яны ўтраіх, кіхаючы, глядзелі ў вакно, як двое мужыкоў біліся кулакамі ў твар і ў жывот, а іх падбухторвала невялікае кола гледачоў, што ўтварылася вакол бітуноў і рухалася разам з імі паўз увесь падворак, калі адзін з бітуноў адступаў пад націскам другога. Калі нарэшце выйшаў бацька прагнаць гэтых пеўняў, у аднаго ўжо цякла кроў з роту. І аднаго, і другога забралі сябрукі, і ў святле месяца абодва гурты пайшлі ў напрамку жалезнага

моста і, аддаляючыся, рабіліся ўсё меншымі, але іх лаянка яшчэ доўга чувалася, нібы месяц адкідваў рэха назад.

Ні «Мойра», ні Ніжняй Даліны адсюль не было відаць, іх закрывала паласа лесу ўнізе перад хатай. Сцежкаю, што ад хаты вяла напрасткі ў вёску, ніхто не ішоў. Катарына, зірнуўшы ўніз, пачала разглядаць гародчык ля сцяны, дзе побач з салатнымі градамі цвілі жоўтыя і чырвоныя кветкі. Паміж градамі дзве курыцы, ціха паквохтваючы, шукалі зярнят. У адным куце рос велізарны куст рэвеню, аж перавальваючыся за плот.

Катарыне зрабілася зябка, на вуліцы было халаднавата. Можа, сёння нарэшце пакажацца сонца, падумала яна, яшчэ раз глянуўшы на вяршыні з храбтамі. Праз Марцінаву дзюру ціснулася аблачынка, нібы нейкі цмок пыхкаў ноздрамі, а потым дзюра зусім знікла. Куды ні глянь, насоўваліся пасмы туману ды хмары, і неўзабаве на небе не засталася ніводнай блакітнай плямкі. Паласа дыму папаўзла ад хаты да дарогі. Чуўся пах распаленай печкі.

Катарына зачыніла вакно ды шмыгнула назад у пасцель. Яна ўтульненька прыстроілася з самага краю, каб не дакранацца да мокрага. Але непрыемны пах прабіваўся з-пад коўдры і не развейваўся.

Катарына прыслухалася. Хто там ужо ўстаў?

Унізе ў кухні нешта забразгатала, можа, качарга, ці юшка, ці рукамыйнік.

Вось кухонныя дзверы расчыніліся, і Катарына пачула, як бабуля сказала: «Бывай, Паўль». Потым зарыпелі ўваходныя дзверы, а на дварэ загаўкаў Чарныш, аднак, пачуўшы дзядзькаў голас, хутка супакоіўся. Ад маленькай Ганны ні гуку, хоць ёй ужо праспявалі ранішняю песеньку. А дзе цётка?

Вось зарыпелі масніцы пад дзвярыма. Катарына раптам успомніла, як баялася ўчора ноччу, і зусім не зразумела, з чаго так перапалохалася. Хіба не тыя самыя былі гукі? Не, не тыя самыя. Гук, ахінуты цемрай, быў зусім іншым, чым гук пры святле. Завесы ў дзвярах уздыхнулі ледзь не з радасцю, калі цяпер во цётка зазірнула ды запыталася:

— Ну, што тут парабляюць нашы соні?

— Я ўжо не сплю, — тут жа сказала Катарына.

Катарына троху расчаравалася, што будзіць прыйшла не бабуля. Цётка была ўжо апранутая. На ёй была сіняя спадніца, паверх спадніцы фартух у карычневую і белую палоску. Валасы яна закалола, але не на такі манер, як бабуля, хутчэй, падобна да птушынага гнязда, падумала Катарына.

— А гэты што? — запыталася цётка, кіўнуўшы галавой на Каспара.

— Ён у пасцель нарабіў, — сказала Катарына. Цётка засмялася.

— Аёечкі, — сказала яна. — Значыць, мусім памяняць прасціну.

Сёння, дадала цётка, яна ўсё адно будзе пялёнкі праць, дык і гэта разам.

Каспар выцерабіўся з пасцелі, устаў, збянтэжана паглядзеў спачатку на цётку, потым на сястру і сказаў пасля:

— Пасікаць.

— На, — сказала цётка, нахілілася і выцягнула з-пад ложка Каспараў гаршчок.

Каспар сцягнуў споднікі, сеў на гаршчок і пусціў струмень. Потым пукнуў, і ў гаршчок шлёпнула кучка. Тут жа на ўвесь пакой засмярдзела; Катарына скрывіла твар.

— Мокры я, — сказаў Каспар, устаўшы.

— А то, — сказала Катарына, — ты нарабіў у пасцель.

Каспар пахістаў галавой, але Катарына адхінула коўдру, паказваючы яму пляму.

— На гэта мы маем гаршкі, — строга сказала яна.

Каспар разгублена таропіўся на мокрую прасціну. Ён не бачыў сувязі паміж гэтай вільготнай плямай і сабою.

— Хадзі, Каспар, — сказала цётка, узяўшы яго за руку. — Пойдзем уніз пераапанемся. А ты, — сказала яна Катарыне, — вынесі і свой гаршчок, і ягоны ды потым прыходзь у гасцёўню.

Калі цётка з Каспарам выйшлі са спальні, Катарына хвілю разважыла, ці не вывернуць гаршкі проста з вакна ў гародчык, але не адважылася. Ёй не падабалася, што гэтая гідкая праца дасталася ёй, але, урэшце, і дома даводзілася гэта рабіць, з чаго тут мае быць лепей.

Сцяўшы вусны, яна спачатку ўзяла свой гаршчок, потым братаў, пайшла з імі асцярожна ўніз па лесвіцы і далей да прыбіральні, паставіла гаршкі на падлогу, ссунула накрыўку ўбок і выліла гаршкі адзін за адным у смярдзючую дзюрку. Цяпер трэба яшчэ спаласнуць, і Катарына ведала, што і гэта яна мусіць узяць на сябе.

Яна сунула ногі ў чаравікі, шнуркоў не завязвала, проста заткнула ўсярэдзіну. Калі Катарына расчыніла дзверы да надворка, з будкі пачулася бурчанне.

— Ціху, Чарныш, харошы, — баязліва сказала яна і пратэпала міма сабакі, які, паклаўшы галаву на лапы, не спускаў з яе вачэй.

Яна патрымала гаршкі пад струменем фантанчыка, потым падставіла абедзве рукі і памыла твар. Халадэча пацякла праз пальцы і шчокі ў цела, і, хуценька схапіўшы пасудзіны, Катарына паляцела назад у хату, пакінула іх разам з чаравікамі ўнізе ля лесвіцы і пасля ўвайшла праз кухню ў гасцёўню, дзе тут жа ўкленчыла на канапе і прыціснулася да цёплай печкі. Яе драўляная лялька па-ранейшаму сядзела тут.

— Бедная Лізі, — сказала Катарына. — Усю ноч на канапе прасядзела. Не баялася?

— Не, — запішчэла яна сама лялечным голасам. — Я не баязліўка.

— Так, так, — сказала Катарына. — Ты смелая-смелая, я ведаю. Хочаш сёння ноччу спаць на вуліцы з Чарнышом?

— Не, з табой, — прапішчэла драўляная лялька.

Каспар, якому цётка толькі што адзела ўчарашнюю кашулю, слухаў размову і весяліўся.

— І са мной, — сказаў ён і засакаў.

— Але толькі калі не будзеш рабіць у пасцель, — сказала лялька. — Ясна?

У Каспара з твару знікла радасць.

— Я не раблю ў пасцель, — забурчэў ён.

— Праўда? — запыталася лялька.

Каспар кінуў.

— Вось і добра, — сказала Лізі. — А то ўкушу цябе за стручок.

— Не, — спалохана сказаў Каспар.

— Укушу, — бязлітасна прашаптала Лізі.

— Не, не трэба, — сказаў Каспар.

— Так, хопіць, дзеці, — сказала цётка.

Яна павярнулася да Катарыны ды загадала апрануць адзежу, што вісела ля печкі, а пасля прыйсці на кухню.

— А косы? — запыталася яна яшчэ, ужо стоячы з Каспарам на парозе.

— Дзе бабуля? — запыталася Катарына.

— Бабуля зноў лягла. Нядобра пачуваецца, — сказала цётка. — Але я табе тады памагу, як паснедаем.

Катарына спачатку надзела споднікі, а пасля зняла сарочку, тады нацягнула споднюю кашулю. Рэчы так прыемна сагрэліся за ноч ля кафлянай печкі. У разважаннях, ці не захва-рэла бабуля, Катарыну перш за ўсё цікавіла, ці

тая ўжо запляла і закалола сваю касу або ляжала ў пасцелі з распушчанымі валасамі і ці яна ад гэтага выглядала перайначанаю, падобна як мама ўчора. Раптам Катарына ўспомніла, чаму яна ў «Бляйгене». У споднім пайшла на кухню і запыталася ў цёткі:

— Ці малое ўжо нарадзілася?

— Мы яшчэ не ведаем, — сказала цётка і наказала Катарыне, каб не бадзялася тут абскубанай курьцай, а апранулася, як след, ды села побач з Каспарам, які сядзеў ужо з кавалкам хлеба і кубкам малака, злёгка падфарбаванага кавай.

«Не, гэта не нашыя куры, — сказала цётка, выгледваючы разам з Катарынай з вакна гасцёўні ў гародчык. — Нашы ўсе рабыя». Потым запляскала ў ладкі, зашыкала і закрычала: «Ану акыш!» — і Катарына запляскала ды зашыкала разам з ёю.

Дзве белыя курыцы заквахталі ды падсунуліся пад рэвень ля плота, паднялі галовы, з папрокам паглядаючы ў бок вакна.

За Катарынай ціснуўся Каспар і крычаў:

— І мне паглядзець!

Катарына адпыхнула малога назад, але цётка нахілілася да яго, падхапіўшы пад пахі, падняла да падваконня, за якое ён і ўчапіўся.

— Акыш, акыш! — зашыкаў ён і пасля запытаўся: — Дзе куры?

— Вунь, пад рэвенем! — сказала Катарына і ціха, але выразна дадала: — Боўдзіла.

— Не боўдзіла, — адказаў Каспар і потым зноў закрычаў, гэтым разам у правільным кірунку: — Акыш, акыш! Пайшлі, пайшлі!

Але куры не сыходзілі з месца і адно ўзбурана квахталі.

Мусіць, сказала цётка, уцяклі з задняга «Бляйгена», там адны белыя, дык няхай Катарына хуценька збегае да Барбары ды скажа ёй пра курэй.

Катарына тымчасам была апрануўшыся, на ёй былі пазычаная сіняя лавандавая спадніца

з бабулінай шафы і яе ўласны карычневы фартушок паверх. Нядзельную сукенку, у якой учора сюды прыйшла, заўтра надзене, сказала цётка, пачысціўшы аблямоўку, сённа ж яшчэ не нядзеля. Косы былі заплеченыя, але не заколлатыя, матляліся па плячах. Толькі чаравікі абуць, і можна ісці.

Першы вузельчык на шнурках ніяк не даваўся. У пошуках дапамогі яна азірнулася ў пярэдняй, дзе сядзела на лавачцы, але потым успомніла, што пад ёю лесвіца рыпіць, дык значыць, і з чаравікамі справіцца, і, глядзі ты, змайстравала прыгожы вузельчык. Ужо абуўшы абодва чаравікі, заўважыла, што начныя гаршкі яшчэ стаяць унізе пры лесвіцы. Занясе наверх, як вернецца.

Задні «Бляйген» — суседская сядзіба, яна стаяла першай ля самай дарогі. Усё адно Катарына ішла без ахвоты. Шчыра кажучы, яна сабе ўяўляла, што прыйшла сюды на пару дзён на вакацыі, аж не паспела прыйсці, а ўжо даводзіцца брацца за работу, і, вядома, Каспара не выправілі з ёю, а пакінулі ў цёплым пакоі пры цётцы. Дома яе часам пасылалі да старой Эльзбэт па яйкі, калі, бывала, спатрэбяцца ў карчме, а свае ўжо скончыліся. Але гэта было не тое самае, бо старую Эльзбэт яна ведала, тая вечна пахла тытунём свайго мужа, а мужам яе быў верхні Яглі, які пастаянна кашляў, бо не выпускаў з рота люлькі, і звалі яго верхнім Яглі, бо ў Ніжняй Даліне яшчэ жыў ніжні Яглі, па да-

розе ад «Мойра» да жалезнага моста, і ніжняга Яглі яна таксама ведала, і жонку ягоную, хоць ніколі туды не хадзіла па яйкі, і нават Эльзбэт, іх дачку, ведала, дарослую, але незамужнюю і таму бяздзетную, што, мабыць, было звязана з яе валляком, які, нібы жаба, прыляпіўся да шыі, пэўна, памрэ і яна ад валляка, як дзед, смерць ад валляка, хутчэй за ўсё, настае неяк так: валляк проста ўсё раздзімаецца ды раздзімаецца, пакуль чалавек не задыхнецца. Катарына са страхам схапілася за шыю і ўзрадавалася, што нічога там яе не душыць.

Яна мінула невялікі паварот і ўжо ўбачыла дах хаты, да якой належалі куры.

Да чужых людзей Катарына хадзіць не любіла, а гэтай Барбары яна амаль не знала. Ведала толькі, што тая — маці Ханса-Каспара, які быў з Ганнай за хатай і ўчора вечарам завітаў на кухню, і яшчэ маці Лены, якая хадзіла разам з ёю ў школу. У Лены больш не было бацькі, і яна заўсёды бегала босая. Адноўчы Катарына бачыла, як Лена з супавай міскай выходзіла са сталоўкі для бедных.

Калі ў Лены больш няма бацькі, падумала Катарына, дык, значыцца, у Барбары больш няма мужа. А хто ж тады даглядае двор?

На ўзбочыне, вытарашчыўшы вочы на Катарыну, стаяла карова.

Катарына падумала пра іхных кароў, пра Зорку з Лысухай, якія былі на выгане Фальцубер у гарах, і пра іх цялят. Малако ў «Мойры»

давала трэцяя карова, Лоба, адзіная, што заставалася ўлетку дома. Тыдні праз два, сказаў надоечы бацька, Зорка з Лысухай вернуцца дамоў, і Катарыне цікава было, як падраслі цяляты. І на бабуліным падворку засталася толькі адна карова, каб было малако, звалася Кветкай, і Катарына ўчора вечарам назірала, як Паўль яе даіў. Астатнія былі ў гарах на выгане, але Катарына не ведала, колькі іх усяго.

Калі яна выйшла на сцэжку, што збочвала ад дарогі ўніз, ля хаты забрахаў сабака. Катарына спынілася.

Нейкая кабета выйшла з гумна ды агледзелася. Над дзвярыма гумна крыва вісеў выбелены чэрап каровы, адзін рог быў выгнуты ўніз. Тут кабета ўбачыла дзяўчынку.

— Чаго табе трэба? — крыкнула яна.

Відавочна, яна не пазнала, хто там прыйшоў. Два хлапчукі выскачылі з хаты ды ўтаропіліся наверх на сцэжку. Сабака тымчасам падбег да гаспадыні, не кінуўшы брахаць.

Катарына на момант задумалася, чаго ёй, уласна, трэба, і пасля крыкнула:

— Я Катарына!

Кабета і цяпер не зразумела, што да чаго.

— Што? — крыкнула яна ў адказ.

Відаць, падумала, што Катарына жабрачка, дык і не ўзяла свайго брахлівага сабаку за ашыйнік. Нялёгка было перакрычаць яго.

— Я ад бабці з «Бляйгена»! — закрычала Катарына штосілы, спрабуючы згадаць, а як жа за-

веща бабця, бо бабцяй жа яна была толькі для яе, але не для той кабеты, якая, мусіць, і была Барбарай.

Але тая цяпер, відавочна, сцяміла, хто перад ёю. Схапіла сабаку за ашыйнік, адвяла за некалькі крокаў да будкі, моцна яго прывязала і тады закрычала:

— Праходзь!

Катарына спусцілася па сцежцы да хаты, дзе яе чакалі кабета ў неверагодна брудным фартуху і разам з ёю хлапцы, якія справа і злева трымаліся за складкі спадніцы. Спадніца ў кабеты была ўся дзіравая, сандалі на босых нагах падвязаныя шнуркамі. У яе позірку не было ні на шчопцю прыязні, калі яна запыталася, ці яна Дзідзі з «Мойра», дзе роды.

Катарына кіўнула і сказала потым як мага хутчэй, маўляў, дзве курыцы белыя ў бабці ў гародчыку і цётка сказала, бадай, адсюль.

Калі Барбара груба запыталася, чаго гэта адсюль, Катарына сказала: у бабці адны рабыя. Дзіўна, калі ейныя ўцяклі, сказала Барбара, куратніка яна не адчыняла.

— Зэп! — закрычала яна ў хату, а як ніхто не з’явіўся, прамармытала нешта пра трутня, сказала Катарыне ісці з ёю і зашаркала вакол хаты, за ёю — два хлапцы з бруднымі да калена нагамі.

Убачыўшы ўбогі куратнік, можа, троху вышэйшы за яе рост, Катарына тут жа звярнула ўвагу на дзве нядбайна залатаныя дзюркі ў сетцы. Тут любая курыца пралезе, зачыняй, не зачыняй.

— Лічыць умееш? — раптам запыталася Барбара.

Катарына кіўнула і палічыла курэй, якія, калі падышлі людзі, з квахтаннем збіліся ў кучу.

— Шэсць, — сказала яна.

Барбара лічыла разам з ёю.

— Значыцца, усе. Можаш перадаць Ганне, што тыя куры не мае.

Дакладна, Ганнай звалася бабуля, цяпер Катарына згадала.

Барбара зашаркала назад да хаты, хлапцы, не кажучы ні слова, патэпалі побач з ёю. Катарына пайшла за імі, пераступаючы параскіданыя на зямлі граблі ды вілы. Калі Катарына ішла за Барбарай, то ёй нібыта пачуўся той самы дзіўны пах зёлак з пляшкі, і яна не магла ўцяміць — адкуль, жанчыны ж не п'юць гарэлкі. Меншы хлапец быў апрануты ў кашулю, што была яму мала не да калена; ззаду кашуля была амаль зверху данізу разарваная, праз прарэх відалася голая спіна. Сподняй кашулі няма, падумала Катарына.

— А ты не ў школе? — запыталася Барбара, глянуўшы праз плячо.

Катарына збянтэжылася.

— Не, — ціха адказала яна. Хіба ж не бачна, што яна тут, а не ў школе?

Яны зноў дайшлі да будкі, з якой недаверліва забурчэў сабака.

— Сціхні ты, скаціна! — сказала Барбара з такой злосцю, аж Катарына сама спалохалася.

Тут жа звер прыгнуўся і знік у сваёй хатцы, якой бракавала кавалка даху. Барбара спынілася і запыталася:

— А малое ўжо ці нарадзілася?

Катарына хвілю разважыла, перш чым адказаць:

— Мы яшчэ не ведаем.

Потым дадала:

— Учора Ферэна да яе пайшла.

Барбара ўздыхнула і сказала:

— Будзе яшчэ адзін рот ненажэрны.

Упершыню адзін з малых раскрыў рот, паграбуючы есці, але Барбара цыкнула на яго, няма зараз нічога, хай пачакае да абеду. Малы заенчыў, але Барбара не кранулася з месца і абьякава маўчала.

Тады Катарына сказала: «Добра, бывайце», — і спешна пачала падымацца па сцежцы.

Калі яна ўжо заварочвала на дарогу, Барбара крыкнула пранізлівым голасам:

— Скажы Ганьцы, як не знойдзеца тым курам гаспадар, дык я забяру!

Катарына абярнулася і падняла руку, паказваючы, што зразумела. Толькі цяпер яна заўважыла, што комін Барбарынай хаты не дыміў. Худы хлапец, які няспешна выйшаў з-за гумна і глядзеў Катарыне ўслед, пачуў ад Барбары кучу папрокаў. Гэта быў, верагодна, той самы труцень Зэп, і Катарына заспяшалася як найхутчэй прэч ад гэтай хаты, дзе ўсё было ёй агідным. Калі цётка зноў пашле, дык не пойдзе.

Катарыне было троху зябка, і яна схавала ручкі ў кішэнь фартушка. Там яна намацала сучаныя словы ад мамы. Перад вачыма паўстала галоднае малое. Чаму яна не дала яму ніводнай?

У галаве круціліся адказы. Яна толькі зараз заўважыла, што мела пры сабе тыя словы, гэта раз, і Барбара зазлавалася б, гэта два, і другі хлапец таксама захацеў бы, гэта тры. Досыць адказаў на адно-адзінае пытанне, і Катарына заспяшалася далей, да бабулінага дома, які вось паказаўся ўгары пры дарозе. Пачало накрапваць. Значыцца, сонца ізноў не пакажацца.

Гора, калі ў каго памрэ мужык, разважала Катарына, тады ўсё будзе дзіравае: адзежа, куратнік і будка, граблі параскіданыя, і ў дзяцей ні панчошак, ні чаравікаў, і па суп трэба ісці ў сталоўку для бедных. Тады, выходзіць, нават лепей, калі адпачатку мужа не маеш, як Эльзбэт ніжняга Яглі, бо як не маеш, дык ён у цябе і не памрэ. Ну а дзеці будуць проста ў каго іншага з сям'і. У хаце ніжняга і верхняга Яглі жыло яшчэ па адной сям'і, і тыя бацькі былі сынамі Яглі, верхняга і ніжняга, і адзін хлапец верхняга Яглі хадзіў з ёю ў школу, зваўся зноў жа Яглі і быў першакласнікам, а хлапец ніжняга Яглі, які таксама зваўся Яглі, хадзіў у трэці клас, і кожны меў братоў і сяцёр, і большых, і меншых, і часам яны гулялі ў «Мойры» на падворку ў жмуркі ці ў хованкі ля Рамінерава ручая, і жылося ім куды весялей, чым Барбарыным дзецям тут наверсе.

Чарныш загаўкаў, пачуўшы Катарыніны крокі. Што гэта ён яе ўсё не пазнае?

— Ціху, Чарныш... — паспрабавала яна яго суняць, падышоўшы зусім блізка, але той не кінуў брахаць. Тут Катарына ўспомніла Барбару і закрычала на сабаку: «Сціхні ты, скаціна!» — і ён надзіва тут жа супакоіўся і ўлёгся ў будцы.

— Ты гаршкі забылася, — сказала ёй цётка, калі яна ўзялася разувацца ў пярэдняй.

— Я збіралася цяпер занесці іх наверх, — сказала Катарына.

— Хочацца верыць, — троху з'едліва сказала цётка.

— Збіралася, — сказала Катарына. — Я раней проста ўжо была абуўшыся.

Чаму дарослыя табе не вераць? Каб яна была дарослай, яна б усім дзецям верыла, калі б тыя казалі, што збіраліся занесці гаршкі наверх.

— І што? Што з курамі? — запыталася цётка.

— Не Барбарыны, — сказала Катарына. — У яе пакуль усе. Я сама палічыла.

— І колькі іх?

— Шэсць, — горда сказала Катарына.

На яе можна разлічваць, калі вядзецца не пра такое глупства, як начныя гаршкі. Яе можна адну паслаць да чужых людзей, і яна нават здолее палічыць у іх курэй.

Цётка пахістала галавой.

— Во дзіва, — сказала яна.

— А пасля выйшаў ён, Ной, з каўчэга, з усім сваім родам, калі галубка больш не вярнулася, і ён зразумеў, што зноў мае зямлю пад нагамі, на гары Арарат, і Божанька засвяціў вялікую вясёлку ў знак таго, што зноў хоча згоды з людзьмі.

— А звяры?

— Яны ўсе павыходзілі з каўчэга ды рассяліліся па зямлі.

Катарына сядзела за сталом у гасцёўні, спінай да вакна, і слухала бабулю, якая ляжала на канапе пры печцы.

Бабуля к поўдню зноў была ўстаўшы і прыгатавала суп, з буракамі ды груцай. Цётка да абеду памыла ля фантанчыка пялёнкі і прасціну таксама, і Катарына дапамагла ёй паразвешваць усё ў пуні. Кроплі, якія яна адчула, калі ішла ад задняга «Бляйгена», аказаліся пачаткам сапраўднага дажджу.

Паўль вярнуўся дамоў пануры. Раніцай узяўся касіць атаву, а потым кінуў у самы разгар, як пачаўся дождж. Гасподзь Бог, сказаў Паўль за абедам, відаць, збіраецца паквітацца з эльмцамі, пэўна, усё ж незадаволены, што адмовіліся ад старой кантычкі. Бабуля папракнула яго за гэта, але Паўль сказаў: «Няўжо Гасподзь ужо жартаў не разумее, як думаеш, Дзідзі?» Цяпер яго папракнула жонка, каб не задаваў дзіцяці такіх пытанняў, і Катарына абрадалася, бо не ведала адказу.

Калі паабедалі, бабуля ўзяла кавалачак цукру, на які кропнула валяр'янкі, і Каспару з Катарынай потым дазволілі таксама ўзяць па кавалачку з бляшанкі, на якой былі намалюваныя мудрагелістыя кветкі. Потым Каспару трэба было ісці спаць пасля абеду. Ён хацеў узяць з сабой драўляную ляльку Лізі, але Катарына не дала і пасадзіла яе на лаўку за печкай у гасцёўні, а бабуля прылягла на канапу адпачыць. Сама не ведае, што з ёй такое, маўляў, проста нядобра, але нічога, пройдзе. Пасля Катарына запыталася, чым скончыўся патоп, і бабуля яшчэ раз расказала ўсю гісторыю.

Катарына любіла слухаць, як бабуля расказвае. Бацькі амаль ніколі не мелі на гэта часу. Калі ў Катарыны было якое-небудзь пытанне, яны збольшага стараліся адказаць як мага карцей, бо аkurat мелі іншыя справы. Гісторыю, як генерал Сувораў ішоў праз перавал Панікс, Катарына пачула перадусім ад бабулі. Тая расказвала, як тысячы абтрапаных і змарнелых салдат прыйшлі з даліны сюды ў вёску і як у Рынера ў Майсэнбодэне ўсіх пяць кароў з хлява забралі, зарэзалі на падворку ды тут жа накінуліся на сырое мяса, бо не маглі датрываць, пакуль засмажыцца, і як ад вантробаў пара ішла на марозе, і як у салдат былі чырвоныя, перапэцканыя кроўю твары ад іх жудаснага пачастунку, і як іншыя салдаты потым нават сухія казіныя шкуры кідалі ў гарачую ваду, спадзеючыся, што выйдзе суп, і як зрывалі з людзей адзежу і зды-

малі абутак, і як безупынна стралялі французы, гонячыся за рускімі, і як генерал Сувораў начаваў у доме ў ландфогта, і як бабулін бацька, які ў тую пару быў маладым хлопцам, назаўтра до святкам мусіў выправіцца з ліхтаром паказваць рускім дарогу праз перавал Панікс, і як снег усё валіў, і ў Дальняй Даліне толькі хмары, ды вецер, ды туман, так што ледзьве бачыш таго, хто ідзе перад табою, і як ужо ў Етцавай дзюры так шмат снегу ляжала, што нават Бэблер Ёхан, бацька сляпога Майнрада, які штолета пасвіў кароў і варыў сыр на самых верхніх пашах, ледзьве здолеў знайсці сцежку, і як потым, калі набліжаліся да той вышыні, дзе быў перавал, рабілася ўсё больш коўзка, і салдаты, у якіх на нагах часта былі адны пашматанья анучы, тузінамі саслізгвалі ды з лямантам ляцелі ў прорву, цягнучы за сабою мулаў ды гарматы, і як у адчаі енчылі коні, калі коўзаліся ды гінулі, і як грукатала цяжкая зброя, перакульваючыся на адхонах, і як апоўзні з лавінамі накрывалі цэлыя калоны людзей, і як шмат хто з салдат проста валіўся ды не мог падняцца, знясілены, і як наверсе, там, дзе перавал, настала ноч, і вершнікі з крывымі шаблямі ды даўгімі цёмнымі бародамі палілі свае пікі, каб генералу не так халодна было ў яго шэрым мундзіры ды чорнай трывуголцы, і як потым бацька са старым Бэблерам загасілі свае ліхтары і потайкам у цемры ўцяклі адтуль, уніз у даліну, прабіраючыся між змерзлымі ваякамі, а сляпы Майнрад яшчэ і па сённяшні дзень хо-

дзіць у цёплай шапцы, у якой ягоны бацька быў на перавале Панікс, і хто ведае, каб ейны бацька тады не ўцёк назад, ён бы, можа, там дзе-небудзь наверхсе ў снезе і згінуў, і яе не было б на свеце, і Шаглі ейнага не было б на свеце, а тады і самой Катарыны на свеце не было б.

Ад гэтай думкі ў Катарыны тады мароз пайшоў па скуры і зноў пайшоў, калі яна цяпер пра гэта падумала. Значыцца, не павярні бабулін бацька назад, яе не было б на свеце.

— Слухай, бабця, — раптам запыталася Катарына. — Скажы, твой бацька не быў баязлівым зайцам?

Бабуля здзівілася:

— З чаго ты гэта надумала?

— Бо ён уцёк, павярнуў назад і не пайшоў з генералам Суворавым праз перавал.

Не, адказала бабуля, яе бацька быў мужным чалавекам, але з чаго яму было дзеля рускіх рызыкаваць жыццём. Яны ж усю вёску разрабавалі, а небяспечна было і так, і так, бо рускія, калі хто ўцякаў, маглі проста ўзяць і расстраляць.

— А Ной? — запыталася Катарына. — Ной не быў баязлівым зайцам?

Бабуля не пераставала дзівіцца:

— Чаму ты так думаеш?

— Іншыя людзі, — сказала Катарына, — смяяліся ж з яго: будзе каўчэг, а нідзе вады няма.

— Так, — сказала бабуля, бо толькі што сама так расказвала ўнучцы. — Але ж Ной ведаў, што

мусіць пабудоваць той каўчэг, яму Божанька сам наказаў.

Значыцца, нідзе ні знаку баязлівых зайцаў, ні Ной, ні бабулін бацька. Абодва, неяк так сталася, ведалі болей за астатніх: адзін ведаў, што чым вышэй, тым больш небяспечна будзе, другі ведаў ад Божанькі, што нешта такое на людзей насоўваецца. Вядома, найлепей, калі табе пра ўсё без пасярэднікаў паведамляе Бог Айцец са свайго нябеснага трона.

— Бабця, — сказала Катарына, — Божанька сам спусціўся на зямлю ці як ён Ною пра гэта сказаў?

Бабуля ўздыхнула.

— Мяркую, — сказала яна, — Ной так моцна маліўся Госпаду, што ўбачыў яго, і тады той і змог яму ўсё гэта сказаць.

Цяпер уздыхнула Катарына. Можа, ёй таксама варта было ўчора так моцна маліцца, пакуль не ўбачыла б Божаньку, тады яна таксама магла б без пасярэднікаў папрасіць яго, або ён мог бы ёй сказаць, што ўсё абыдзецца добра з мамай і новым дзіцёнкам, або каб ён, калі ласка, сказаў свайму сыну зайсціся.

«Бабця...» — сказала Катарына, але, пачуўшы з канапы глыбокае і роўнае дыханне, заўважыла, што бабуля заснула. Катарына хацела папытацца, можа, ужо нарадзілася дзіця ў «Мойры», але адкуль бабулі ведаць, калі ніхто не прыходзіў сказаць. А можа, ёй самой збегаць у Ніжнюю Даліну глянуць, ці ўжо ўсё? Як толькі бабуля

прачнеца, папытаецца. Катарына павярнула-ся ды паглядзела ў вакно. Бачна было толькі да гары Платэнберг, над якой збіраліся густыя хмары. Парыў ветру грукнуў дажджавымі кроплямі ў шыбы. Зверху пачулася, як заенчыла малая, а голас цёткі сунімаў, пакуль малая не сціхла. Паўля дома не было, ён зноў пайшоў на верхнія сенажаці заладзіць дзюрку ў адрыне. Фрыдалін быў з Ёханэсам у цяслярні на вёсцы. Яны абяцалі пасля працы зайсціся ў «Мойр» па весткі. Каспара было зусім не чуваць, ён, відаць, спаў.

На дыбачках Катарына прайшла да лялечнага доміка, што стаяў на падлозе побач з дзвярыма ў бабуліну спальню. З гэтым лялечным домам гуляўся яшчэ яе бацька разам з усімі сваімі братамі і сёстрамі, калі яны былі малыя, і бабуля дастала яго адмыслова для Катарыны з Каспарам.

Прыўзняўшы дах, можна было ўбачыць пакоі знутры: тут былі гасцёўня, дзве спальні, кухня і за ёю клець, дзе на паліцах ляжалі невялічкія мяшочкі, а на сцяне былі паравешваныя кавалачкі воску, гэта былі шынкі, а яшчэ перавязаныя шчэпачкі, гэта былі кілбасы. Жылі ў лялечным доме маленькія адбеленыя костачкі ад жывёл, усе апранутыя ў малюсенькія адзежынкi, гэта былі людзі. Самая меншая костачка ляжала ў калысцы побач з ложкам у спальні. Калыска была выразаная з дрэва, можна было нават палюляць. Катарына штурханула яе пальчыкам і ціхенька заспявала:

У небе зорачкі заззялі,
Дзеткі ўсе пазасыналі.

Але костачка была незадаволеная і амаль нячутна хныкала пад ваўнянай коўдрай. Тут толькі адно дапаможа: трэба матку клікаць. Тая акурат сядзела за кухонным сталом, паставіўшы перад сабою патэленку, рыхтавала сасновыя іголки на фасолевы суп. Катарына перанесла яе да немаўляці і расшпіліла ёй сінюю блузку з адзіным гузікам. Пасля прыціснула малое туды, дзе ў маткі мусілі быць грудзі, і пачулася тоненькае прыцмокванне.

Катарына думала пра жаночыя грудзі, якія бачыла ўчора. Яна не магла сабе ўявіць, што ў яе аднойчы вырасце нешта падобнае і што там будзе збірацца малако для дзіцёнка. Але, відавочна, гэта было непазбежным, бо грудзі ў сястры Рэгулы ўжо пачалі ўздымацца, а Ганніны грудзі былі прынамсі такога памеру, як у мамы. Значыцца, рана ці позна гэта не міне і Катарыну.

Калі на вуліцы загрузатала, яна выпусціла з рук маці з дзіцёнкам і падляцела да вакна. Катарына абгледзела ўвесь Платэнберг, але нідзе не відаць было, каб дзе што адламілася. Вось што непрыемна, калі абрынаюцца скалы: як загрузоча, дык каменне заўжды ўжо на дне, ніколі не ўбачыш таго моманту, калі камень адшчапляецца.

Праўда, Катарыне здавалася, нібыта яна бачыць, як там, дзе стаялі, пакрывіўшыся, піхты,

уздымаецца шэры струменьчык дыму. Можа, якія з іх абрынуліся ў вялікую расколіну? У тую трэшчыну, настолькі глыбокую, што касцы, кінуўшы туды камень, не чуюць, як ён падае на дно?

— Што такое, дзетка? — запыталася бабуля з канапы.

— Гара некалькі піхтаў з'ела, — сказала Катарына.

Наверсе ў спальні заплакаў Каспар.

Катарына стаяла разам з братам за хлявом «Бляйгена». Хлеў быў ля дома, дом стаяў пад адхонам, і далей па адхоне сярод сенажацяў віднеліся пуні, кустоўе і невялічкія лапікі лесу. Дождж перастаў, і Каспар сказаў, хоча паглядзець свіней. За кароўнікам быў невялікі свінарнік з агароджаным загонам, які прыўздымаўся па адхоне. Грунт у загоне быў увесь растаптаны, асабліва знізу, дзе парасяты, павіскаваючы, дурэлі ў бурай кашы, ад якой ішоў едкі пах. Вялізная свінаматка трымалася з верхняга краю загона, але, пабачыўшы, што да загарадкі набліжаюцца дзеці, яна з нечаканай хуткасцю падляцела да іх, спыніўшыся ў самы апошні момант. Катарына ўскрыкнула і адскочыла ўбок, а Каспар заскакаў ад радасці.

— Во свінюка! — закрычаў ён са смехам, а калі жывёліна цікаўна прасунула вільготны лыч праз дошкі плота, прысеў на кукішкі і, сарваўшы шчаўіну, паднёс свінні пад самыя ноздры. Свіння ўздрыгнула і потым, зарохкаўшы, патрухала да сваіх малых, якія тут жа абступілі яе з усіх бакоў.

Катарына зазлавалася. Чаму яна сама так напужалася, а малы не? Як свіння на іх ляцела, дык магла абаіх адным цягам з ног збіць, хто ведае, ці вытрымала б загарадка.

Цяпер Каспар ускараскаўся на ніжнюю дошку плота і замахаў сваёй шчаўінай.

— Хадзі, свінка! — заверашчаў ён, а калі тая яго не паслухала, кінуў ёй лісціну ў загон.

Свінаматка тымчасам уляглася набок у грязь, а малыя, віскочучы, змагаліся за цыцкі. Калі яны праз нейкі час, з асалодаю смокчучы, сталі радком, Каспар заявіў: «Есці хачу», — злез з плота ды пайшоў вакол хлява на падворак, дзе стаяў фантанчык.

— Бабця! — гучна закрычаў ён.

Катарына, ідучы за ім, перасцерагла, каб цішэй, можа, бабуля спіць, ёй сённяя нешта ня добра.

Каспар спыніўся, потым не менш гучна закрычаў: «Цётка!» — і рашуча пайшоў да дзвярэй дома. Катарына накінулася на яго, каб перастаў галёкаць, і потым разам з ім увайшла ў пярэдняю, дзе разулася сама і разула яго.

Бабуля, стоячы ўжо ў дзвярах на кухню, запыталася, ці паглядзелі свіней.

— Пяцёра малых, — хуценька адказала Катарына, а Каспар сказаў амаль адначасова:

— П'юць!

Потым дадаў:

— Есці хачу.

— Во як, — усміхнулася бабуля, — давай глянем, што мы тут маем, — і пайшла ўперад дзяцей на кухню. — Суп яшчэ ад абеду застаўся, можа, разагрэць?

Каспар расчараваўся. Ён быў галодны, бо ў абед амаль не еў супу, а супу ён не еў, бо супоў не любіў.

— Ну тады, — сказала бабуля, — давядзецца даць малому ласуну троху ігрушак. Падышла да паліцы, дзе былі розныя прыправы, і, дастаўшы з мяшочка жменю сушаных ігрушак, паклала іх на стол. Каспар тут жа абедзвюма рукамі пацягнуўся за імі, але бабуля, заўважыўшы нападоханы твар Катарыны, сказала, што гэта і для сястры, і цяпер ігрушкі схапіла ў абедзве рукі Катарына.

— Без сваркі, дзеці, — перасцерагла бабуля. — Хопіць абаім.

Катарына запыталася, ці можна палічыць, і, як бабуля кіўнула, палічыла, пасоўваючы кожную другую ігрушку да брата, да адзінаццаці, а потым ігрушкі скончыліся. Каспар тут жа заўважыў, што адзінаццатая засталася ў сястры, і пацягнуўся па яе, але Катарына, загарадзіўшы свае ігрушкі далонню, запыталася ў бабулі:

— Як падзяліць адзінаццаць на два?

— А во як, — сказала бабуля, узяла ігрушку і з'ела яе сама.

Дзеці нарэшце ўзяліся за свае ігрушкі, а бабуля вярнулася за стол, дзе ляжала горка бульбы, і працягнула абіраць яе. Шалупінне падала на стол, абабраную бульбу яна складвала ў місу.

— На вячэру, — сказала бабуля. — У суботу ў нас заўжды бульбяны фэнц.

Катарына ў захапленне не прыйшла. Калі шчыра, яна спадзявалася, што будзе як-небудзь вараная шынка або іншае мяса, як на Новы год, калі яны прыходзілі да бабулі ў госці. Усё адно

яна кіўнула, калі бабуля ў яе запыталася, ці любіць. Усё ж бульбяны фэнц лепей за той, што робіцца з адным сырам ды тварагом, перадусім, пах тварагу выклікаў у яе агіду.

Бабуля адрыгнула.

— Не ведаю, што такое, — сказала яна. — Увесь час неяк блажыць.

— Страўнікавы цуд, — сказала Катарына.

— Што? — запыталася бабуля.

Страўнікавы цуд, паўтарыла Катарына, кропляў «Страўнікавы цуд» трэба ёй выпіць.

— Толькі валяр’янка ёсць, — адказала бабуля, — і яе ўжо выпіла, а што гэта за кроплі такія?

— Іх прыносіць апенцэлец, які ў зальчыку ў «Мойры» прадае кроплі з пігулкамі, — сказала Катарына.

Гэта быў заўжды асаблівы дзень, калі прыходзіў той маленькі чалавечак з вялікімі насіламі за спінай, тады набівалася поўная карчма людзей, усе яны чакалі, пакуль іх па адным прапусцяць да апенцэльца ў зальчык, і ў гэты дзень часта прыходзіла болей жанчын, чым мужчын, што асабліва падабалася Катарыне.

Ды ну, сказала бабуля, не трэба ёй ніякіх шарлатанскіх кропляў, а валяр’янка яшчэ і маці ейнай, і бабулі дапамагала, і, нібы ў пацверджанне, дастала пляшачку з кухоннай шафы. Калі яна адкрыла бляшанку з цукрам, раптам побач з ёю апынуўся Каспар і сказаў: «І я хачу». Бабуля сунула яму кавалачак, яшчэ адзін паклала сабе ў лыжку, потым накропала на яго

валяр'янкі і чакала, пакуль цукар разваліцца на карычневыя камячкі.

— А мне? — запыталася Катарына.

— Ты ж ужо дарослая дзяўчынка, у школу ходзіш, — сказала бабуля. — Варта быць ужо разумнейшай.

Потым яна сунула лыжку ў рот і, не паморшчыўшыся, праглынула лекі.

Катарына абурылася. Толькі таму, што яна ўжо сама можа схадзіць да Барбары ды ўмее палічыць курэй, і свіней, і ігрушкі, ёй не даюць цукру, а малы, які нічога не ўмее, адно ў пасцель нарабіць ды свінні ў носе шчаўінай паказытаць, так што тая наўцёкі кідаецца, атрымлівае за гэта цукар. Часам яна не разумела дарослых.

— Ну добра, — бабуля заўважыла яе сапсаваны настрой. — Вазьмі адзін, — і працягнула ёй бляшанку.

Пачырванеўшы, Катарына засунула туды руку, выцягнула сабе кавалачак і прамармытала падзяку. Ёй не спадабалася, што бабуля здагадалася, пра што яна думала, а цукар, які раставаў у роце, падаўся не такім салодкім, як той, што далі пасля абеду.

— Яшчэ адзін, — заенчыў Каспар, але бабуля ўжо ставіла бляшанку на месца ў шафу.

— Еш свае ігрушкі, малеча, — сказала яна і зноў адрыгнула. Было выразна чуваць, як бурчыць яе страўнік.

Пахістаўшы галавой, яна прыціснула далонь да фартуха і зноў села.

Цётка ўвашла на кухню з маленькай Ганнай на руках.

— Як вы, мама? — запыталася яна.

— У мяне бурчыць сёння, — сказала бабуля.

— Пастаўлю гарбаты, — сказала Маргрэт. — Гарбата будзе на карысць, і сама тады вып’ю, і дзеці, пэўна ж, таксама, праўда, Дзідзі?

Катарына кіўнула, але Каспар устаў і пайшоў да дзвярэй у гасцёўню.

— Хачу пагуляць, — сказаў ён. — З ляльным домікам.

Катарына сачыла за ім з недаверам. Ці можна пакінуць яго з ляльным домікам сам-насам? Ён можа і разбіць якую ляльку або выпусціць з рук, а потым наступіць. Катарына зірнула на бабулю, што яна на тое, але бабуля, відавочна, нічога не мела супраць і не загадала Катарыне паглядзець за ім, так што яна засталася сядзець з жанчынамі.

— Патрымаеш мне Ганну? — запыталася цётка і падала Катарыне дзіця, не чакаючы адказу.

Катарына асцярожна абхапіла малую, якая спачатку ўпіралася нагамі і глядзела ўслед сваёй маме, калі тая нахілілася да заслонкі пліты і падклала два паленцы. Цётка сказала дачцэ, каб не баялася, яна ж тут, і гэта ж Дзідзі, яна цябе ўжо ўпільнуе. Потым зачарпнула карцом вады з чана і наліла ў рондаль, дастала з паліцы, дзе стаялі розныя прыправы, бляшанку з сушанымі зёлкамі і сыпанула жменю ў ваду. Калі яна паставіла рондаль на пліту, той зашыпеў, нібы

абураючыся такому нахабству, і пусціў белы дымок.

Загрукатала. Маргрэт паглядзела на свякроўку.

Тая засмялася.

— Гэта не я, — сказала яна. — Гэта Платэнберг.

Маргрэт дастала з шуфлядкі нож і падсела за стол памагаць абіраць бульбу.

— Будзем спадзявацца, усё ўжо ў яе скончылася.

— Ага, — адказала бабуля. — Урэшце, не маладуха ўжо.

Катарына прыслухалася. Што гэта мае значыць: не маладуха ўжо? Яе мама хіба ўжо не маладая? Не маладая, моцная ды здаровая?

— Як доўга можна нараджаць дзяцей? — запыталася яна і спалохалася свайго пытання. То ж, бадай, не лепей, чым запытацца, як паміраюць ад валляка. Але, на здзіўленне, атрымала сапраўдны адказ.

— Як нарадзіўся Фрыдалін, — сказала бабуля, — мне было сорок шэсць.

— А потым? — запыталася Катарына.

— Потым ужо нікога не было, — сказала бабуля.

Калі яна замаўчала, Катарына падумала, ці не задаць вырашальнага пытання, чаму потым ужо нікога не было, але не адважылася. Урэшце, і так было ж зразумела: калі табе сорок шэсць, то проста ўжо не той узрост, каб мець дзяцей,

і ўсё. Бадай, і напругі ўсёй гэтай не вытрываць, усіх гэтых стогнаў, пацення ды крахтання. Ці ўсё ж варта папытацца? Глыбока ўздыхнуўшы, Катарына запыталася:

— Калі прыйдуць Ёханэс з Фрыдалінам?

— Бадай, зараз, — сказала бабуля. — У суботу яны раней канчаюць.

Маленькая Ганна закапрызіла і ўпнула на гамі Катарыне ў клубы. Катарына развярнула яе ад сябе, каб тая бачыла маму, якая сядзела насупраць разам з бабуляй ды абіралася бульбу.

Маргрэт памахала Ганне, і Ганна заўсміхалася ды на нейкі час супакоілася. Калі неўзабаве малая зноў заенчыла ды зацерабіла на гамі, Маргрэт узяла бульбіну і пусціла яе цераз стол. Катарына злавіла яе і пакаціла назад да Маргрэт, а тая, сказаўшы: «Глядзі, што тут такое?» — паслала бульбіну назад. Ганна тут жа сціхла і на ўсе вочы сачыла за гульнёй.

Калі бульбіна зноў прыкацілася ад Катарыны да Маргрэт, бабуля схапіла яе ды паклала да кучы.

— Ежа — не цацка, — сказала яна.

Маргрэт пачырванела, глыбока ўздыхнула і села прама-праменька. Ганна замахала рукамі, паглядзела на кучу бульбы ды зноў заенчыла.

— А во была ўжо супакоілася, — сказала Маргрэт.

— Можаш жа і пакласці яе, — сказала бабуля і, не паддаўшыся, працавала далей. Гара шалупіння расла, гара бульбы памяншалася.

Здалёк пачуўся покліч, на два галасы.

— Во і яны, — сказала бабуля, хацела падняцца, ды не хапіла сілы.

— Сядзі, — сказала Маргрэт, паднялася, адчыніла вакно і загукала ў адказ. Ганна зусім суцішылася ды паглядала то на маму, то на бабулю, то на бабулю, то на маму.

Катарына сказала, што хоча ў пакой да вакна, узнялася і асцярожна перадала Ганну цётцы. Тая таксама пайшла з ёю, і яны разам расчынілі вакно ды глядзелі ўніз на дарогу. Каспар таксама быў ушчаміўшыся, але, нікога не ўбачыўшы, вярнуўся да лялечнага доміка.

— Куры ўсё яшчэ тут, — сказала цётка, і Катарына ўбачыла, як тыя прагульваюцца між чырвоных ды жоўтых кветак. Потым зноўку глянула ўніз на дарогу, туды, дзе паварот на лясок.

— Вунь яны! — закрычала яна, пабачыўшы двух братоў, а потым Маргрэт пракрычала:

— Ці нарадзілася малое?

— Не! — закрычаў Ёханэс у адказ. — Але ў Катрын схопкі, і павітуха ў яе!

Ганна, злякнуўшыся ад мамінага гучнага голасу, заплакала. Катарына, пачуўшы за спінай нядобрыя гукі, абярнулася. Каспар званітаваў у лялечны дом.

— Ну і як яго назвалі? — запытаўся Паўль.

Ён, Ёханэс і Фрыдалін, бабуля, Маргрэт і Катарына сядзелі за сталом вакол вялікай патэльні, з якой яны разам елі бульбяны фэнц. Ханс-Каспар толькі што ўвайшоў і стаяў, куртка на плячы, у дзвярах кухні.

— Каго — яго? — перапытаў ён, засмяўшыся. — Гэта дзяўчынка. Гадзіну таму нарадзілася.

Вокліч радасці пракаціўся па кухні, і ўсе загаманілі наперабой.

Катарына пачула, як бабуля сказала: «Нарэшце!», а цётка: «Ці ўсё ў яе добра?», а Фрыдалін: «Шаглі, пэўна ж, лепей хацеў бы хлапца».

— Чаму гэта? — гэта быў голас Паўля. — Кельнеркі яму заўжды спатрэбяцца, асабліва калі адну ў яго звядуць!

Усе засмяліся, Ханс-Каспар пачырванеў, яго запрасілі сесці, Паўль падняўся і дастаў пляшку ды чаркі з кухоннай шафы, наліў, і тады яны ўзняліся ды чокнуліся за нованароджанае дзіця.

Катарына засталася сядзець. Калі ўсе на хвілю сцішыліся, бо мусілі перавесці дых пасля крэпкага напою, яна запыталася:

— Ну і як яе назвалі?

Ханс-Каспар збянтэжыўся. Пра гэта ніхто нічога не гаварыў, сказаў ён, радыя, што наагул нарадзілася, цяжка, відаць, было, але ў Катрын усё ў парадку, Ганна занесла ёй ужо вялікі імбрык гарбаты.

— Бацькі ніколі не казалі, як назавуць дзіця? — запыталася бабуля.

Катарына заўважыла, што пытаюцца ў яе, бо ўсе галовы павярнуліся ў ейны бок. Яна пастаралася ўспомніць. Адноўчы, прыгадала яна, бацька сказаў, калі народзіцца хлопчык, назавуць Самуэлем. Але ніякага дзявочага імя ні разу не называлі.

Яна пахістала галавой. Пра Самуэля каму цяпер цікава, нарадзілася ж дзяўчынка, і ўпотай Катарына была гэтаму рада.

Узяліся пералічваць, якія імёны ўжо занятыя. Ганна звалася так па бацькавай матцы, Рэгула — па матчынай, Катарына — па самой маці, і цяпер на чарзе была бацькава бабуля, якая таксама была бабуляй Ёханэса ды Паўля з Фрыдалінам, то бок адна з дзвюх бабуль, і адна звалася Яўфемія, другая — Ферэна. Хутка сышліся на Яўфемію, маўляў, вельмі асаблівае імя, і сама яна была вельмі асаблівая, сказала бабуля пра сваю маці, дужая кабета: раніцай нарадзіла бабулінага малодшага брата Мельхіёра, а вечарам таго ж дня ўжо даіла кароў у хляве, бо муж яшчэ не вярнуўся са скотнага рынку ў Гларусе. Тут дарослыя зноўку чокнуліся — за Яўфемію, за «Фемі», як сказаў Паўль.

На думку Катарыны, імя гэтае ніяк не пасавала нованароджанаму дзіцятку. Як можа нехта, хто ўсяго гадзіну жыве на свеце, звацца Яўфеміяй? Хутчэй ужо Ферэнай, Фрэнэлі — яшчэ нічога так для немаўляці. Дый вырашаць, як

назваць сястрычку, усё ж, бадай, будуць бацькі, а не бляйгенаўская радня.

— Ешце, пакуль цёплае! — сказала бабуля, і ўсе ўваткнулі відэльцы ў мяккаватую бульбяную масу, і Ханс-Каспар таксама, якога запрасілі з імі павячэраць.

Катарына ўжо наелася, толькі папівала малако з кубка. Ці заўтра ўжо назад у «Мойр»? Пакуль ніхто нічога не кажа, а сама пытацца не будзе.

— Яшчэ Шаглі прасіў перадаць, што Дзідзі з малым заўтра могуць вяртацца дамоў, — сказаў Ханс-Каспар з поўным ротам.

— Паглядзім яшчэ, як яно што, — сказала бабуля. — Каспара сёння пасля абеду званітавала.

— У лялечны дом, у самую сярэдзіну, — сказала Катарына.

— Не мянці языком, — сказала цётка. — Хіба ён наўмысна, так здарылася.

Катарына апусціла галаву. Прычым тут не мянці, калі праўду кажаш? Ваніты ўрэшце яна вычышчала, ад адной толькі думкі пра гэту Катарына так загідзілася, аж бульбяны фэнц адрыгнуўся. Як жа яна спадзявалася, што Каспар захварэў і яны, можа быць, застануцца, пакуль ён зноў не паправіцца. Цяпер ён спаў. Хоць бы сёння ўначы пасцелі не абрыгаў. Ці не папрасіцца ў бабулі спаць дзе ў іншым месцы? У гасцёўні, можа, на канапе або на ляжаначцы на печцы? Там, пэўна ж, так прыемна цёпленька, і Лізі яна таксама возьме. Сёння ночку яна,

вядома, не забудзеца на сваю ляльку, як забылася ўчора, ляльцы хопіць месца ў вялікім ложку ў спальнай каморы наверху.

— Што, ляснічы З'елі напраўду з глузду з'ехаў, — пачула раптам Катарына голас Паўля, — ён, значыцца, насамрэч патрабуе прыпыніць здабычу да вясны?

Катарына здзівілася. Дык во што надумаў яе ляснічы, якога ледзь не з'елі!

Ханс-Каспар паспяшаўся паведаміць, што бурмістр тут жа адхіліў гэтую прапанову, сказаўшы: а дзе яшчэ сотня людзей знойдзе сабе працу. Так расказваў малодшы Эльмер, які быў разам з імі ў гасцініцы.

Сотня людзей, так шмат? Катарына ў думках пачыла, як яны ідуць міма «Мойра», уранку і ўвечары, іх боты і курткі часта былі шэрага колеру, як сам шыфер, асабліва як вярталіся ўвечары. Часта яны ішлі купкамі, і калі некалькі чалавек разам падымаліся ад жалезнага моста да Ніжняй Даліны, то здалёк у шыракапрыхваці капелюшах выглядалі як грыбы з нагамі. Пасля працы і перадусім у дзень заробку многія з іх заходзіліся ў «Мойр» ды расказвалі, як працуецца ў кар'еры, як рабілі падрывы дынамітам, як натыкаліся на асабліва якасны шыфер, як застрагалі долаты і бурыльныя малаткі, або паказвалі прараба Мюлера, немца, як ён гнаў іх працаваць або чыхвосціў, калі, бывала, нешта не па-ягонаму зрабляць. Любімы яго сказ, які рабочыя зноў а зноў паўтаралі пад смех усёй кар-

чмы, быў нібыта: «Апоры? Дзе вы бачыце апоры? Я бачу толькі першакласны шыфер». Гэты сказ Катарына ўжо даўно ведала на памяць, не разумеючы, што ён азначае. Яшчэ яна не магла ўзяць у розум, чаму ўсе так ганарацца, калі з імі здараецца нешта небяспечнае. Слухаючы іх размовы, яна мела адчуванне, нібыта штодня нехта то сарвецца ды пакоціцца з адвалу, то камень у каго трапіць, а пасля выбуху шэрагамі выцягваюць з-пад завалаў нападёмёртвых рабочых. Але мужчыны любяць перабольшваць, што з іх возьмеш. Усё адно ёй болей падабалася слухаць гісторыі з кар'ераў, чым пра паляванне на сарнаў з казулямі, гісторыі з кар'ераў падаваліся ёй больш праўдзівымі.

Сяго-таго з маладых рабочых яна летась яшчэ бачыла ў школе. Яны былі хіба троху старэйшымі за яе брата Якаба і мусілі ўжо ў каменаломню, шмат хто і ў школьныя гады падпрацоўваў рысавальшчыкам у шыфернях, вычэрчваючы шыферныя дошкі, якія потым выразалі з пароды. Катарына памятала размову ў карчме, калі іх сусед Беат Рынер са злосцю ляпнуў па сталe: што ўжо, маўляў, дзяцей працаваць пасылаюць. Адзін рабочы з кар'ераў запырачыў: хто годна зарабляе паплаўнічым, таму добра плявузгаць, а ў каго бульба ўжо ў студзені канчаецца, той, мусібыць, іншымі вачыма на ўсё глядзіць.

— Дык што зараз, будуць прыпыняць ці далей працаваць? — запытаўся Паўль, а Ханс-

Каспар сказаў, бадай, заўтра будзе вядома, як пойдучь забіраць заробак за тыдзень.

Калі Ёханэс запытаўся пра дрэвы на гары Платэнберг, Ханс-Каспар расказаў, як адзін ляснічы патрабаваў ад другога ляснічага, то бок З'елі ад Марці, звезці тыя дрэвы зверху, каб не было такога ціску на адхон, і як Марці сказаў: туды наверх ён ні сам не пойдзе, ні пасылаць нікога не будзе, і каб ён тут быў начальнікам, дык загадаў бы тут жа ачысціць усе дамы з Ніжняй Даліны і каб жыхары ўцякалі. У адказ іншыя з яго нібыта пасмяяліся, а Хайры Эльмер сказаў, як жа ім пашанцавала, што ніхто з матаўцаў не мае права загадваць, калі ім тут у Эльме накласці ў штаны.

Гэтыя словы выклікалі на кухні бурную веселасць, і Паўль яшчэ раз падняў сваю чарку і ўсхваліў правадніка, якому пальца ў рот не кладзі, а пабачыўшы, што Фрыдалін сваёй чаркі не ўзняў, запытаўся, хіба не вып'е глыток за Хайры.

Зусім ні за кога ён піць не будзе, сказаў Фрыдалін, бо Марці таксама не дурань, ці з Мату ён, ці не. Ён сам ва ўсякім разе, працягнуў Фрыдалін, ён сам ні ў якім разе не пайшоў бы наверх валіць дрэвы, хоць і за дзесяць франкаў у дзень, і, як па-ягонаму, хай бы Эльмер сам ішоў, на пару з бурмістрам, калі такія пэўныя.

Катарына адчула, як закалацілася сэрца. Маўчанне, якое зараз настала, было падобнае да маўчання ў карчме незадоўга да бойкі.

— Думаеш, ты разумнейшы за акружнага ляснічага з бурмістрам? — сказаў Паўль, больш павольна, чым звычайна, і паглядзеў на малодшага брата, нібы хочучы прыбіць яго позіркам да сцяны.

— Ану, хлопцы, не сварыцца! — сказала бабуля і ляснула відэльцам аб стол.

Гэта падзейнічала. Тры браты адначасова ўтыркнулі відэльцы ў патэльню. Пасля іх Ханс-Каспар, бабуля і цётка зрабілі тое самае, і нейкі час нічога было не чуваць, апроч таго, як жуюць ды глытаюць.

Сэрца не давала Катарыне спакою. Ніжнюю Даліну трэба ачысціць — так лічыў, значыцца, адзін з тых, хто пабываў на версе. Але Ніжняя Даліна — гэта ж не недзе там, гэта ж там, дзе яна сама, і жыхары — гэта ж не нехта там, гэта ж яна сама, і маці, і бацька, і Ганна, і Рэгула, і Якаб, і Каспар, і Рынеры, і верхні Яглі, і ніжні Яглі, і старая Эльзбэт, і маладая Эльзбэт з валляком, і ўся чарада іхных дзяцей, і нават нованароджаная сястрычка была жыхаром, як бы яе ні звалі, Яўфемія ці Фрэнэлі, і ім усім трэба ўцякаць, і зараз жа, і перад вачыма паўстала фурманка, што, хістаючыся, едзе ў Мат, на ёй увесь скарб з карчмы «Ля Марцінавай дзюры», і фурманка знікае, пакідаючы даліну, і суправаджае яе Фрыдалін, які зараз во сядзіць насупраць яе, такі задуменны, і раптам у Катарыны з'явілася адчуванне, што ён адзіны, каму можна давяраць, а іншыя нічога

не разумеюць, і менш за ўсіх Паўль са сваімі прымаўкамі ды жартамі.

Маўчанне ў кухні падказвала Катарыне, што небяспека буйнейшай сваркі яшчэ не мінула.

— Ну і ці спатрэбіўся табе Фрыдалін у цяслярні? — запыталася бабуля, павярнуўшыся да Ёханэса.

Ёханэс кіўнуў.

— А то! — адказаў ён і, пабачыўшы, што Паўль збіраецца нешта сказаць, дадаў: — Папоўнілі запас трун.

— Ці навучыўся чаму? — запыталася бабуля ў Фрыдаліна.

Той засмяўся і сказаў: так, галоўнае, ён не ведаў, як Ёханэс правярае гатовыя труны.

— І як жа? — запыталася бабуля.

— Сам у іх кладзецца, — адказаў Фрыдалін.

«Божаньку мая падзяка,

Хай воляй яго буду добрым дзіцяткам», — прамовіла цётка, а Катарына ціхенька паўтарыла за ёй, завяршыўшы словам «амэн». Склаўшы ручкі, пальчыкамі ног прыціснуўшы цёплы мяшочак з вішнёвымі костачкамі, яна ляжала ў пасцелі, а побач спаў маленькі брат, дыхаючы глыбока і спакойна. Катарына перад малітвай запыталася ў цёткі, ці не пабудзіць яго, каб сказаць, што ў яго нарадзілася сястрычка, але цётка палічыла, хай лепей спіць. Памацаўшы яму лоб, яна сказала: не падобна, што захварэў, калі добра будзе спаць, дык заўтра, хутчэй за ўсё, змогуць вярнуцца ў «Мойр».

Можа быць, дадала Катарына, ён і не зарадуецца, ён жа хацеў браціка. Калі шчыра, яна нават не была ўпэўненая, што сама сапраўды абрадавалася. Больш за ўсё яна цешылася, што маме больш не трэба з распушчанымі валасамі ляжаць у ложку, сапці ды стагнаць.

Цётка паднялася з ёю памаліцца нанач, бо бабуля надта замарылася.

— І сама ўжо будзеш класціся? — запыталася Катарына.

— Не, — адказала цётка. — Пайду яшчэ троху пасяджу з усімі. Ну, дабранач.

— Цёця... — прашаптала Катарына.

— Што? — Маргрэт спынілася ў дзвярах. Свечка, якую яна паставіла ў калідоры на пад-

логу, асвятляла яе косы, падобна як сонца, заходзячы, кідае апошняе святло на горны ланцуг, калі прыядняя частка гор ужо пакрыта ценем. Катарына ледзьве магла распазнаць, дзе цётчыны вочы.

— Можаш пакінуць мне шчылінку ў дзвярах?

— Калі хочаш.

Са скрыпам яна пасунула з таго боку дзверы, пакуль не засталася адна тоненькая стужачка святла, што прабівалася ў спальную камору. Потым стужка затрымцела і з кожным крокам цёткі па лесвіцы рабілася ўсё цьмянейшай, а калі ўнізе зачыніліся дзверы на кухню, пакой апанаваў такі змрок, нібыта дзверы былі цалкам зачыненыя.

Катарына была расчараваная. Яна спадзявалася на невялічкае святло, каб было трошачку не так цёмна, пакуль засне.

Затое яна чула галасы з гасцёўні, якія нешта выгукнулі цётцы, калі тая ўвайшла, але што — не разабраць. Катарыне было не так страшна, як учора. Духі дома, падавалася ёй, былі сённа ў больш прыязным настроі і ніякіх злых намераў наконт яе не мелі, бадай, і яны радаваліся, што нарадзіўся новы чалавек, якога потым можна будзе пужаць.

На вуліцы ў гародчыку ціха паквохтвалі тыя самыя куры. Цётка паспрабавала была іх злавіць, але толькі стаптала некалькі кветак, дык бабуля сказала, каб не чапала, хай ходзяць, пакуль не аб'явіцца гаспадар, хто б гэта ні быў, хай сабе і лісіца.

Зноў Катарыне ўзгадалася суседка, да якой яна сёння раніцай хадзіла папытацца пра курэй. Катарына не зразумела, чаму Барбара сказала пра ненажэрны рот, як толькі зайшла гаворка пра нараджэнне дзіцяці. Яе мужа забіла піхтай, калі валілі лес, расказвала бабуля сёння папаўдні, усяго два гады мінула, але з таго часу гаспадарка заняпала, а брат Ханса-Каспара, Зэп гэты, няшмат на што годны, ён проста занадта малады, і было б лепей, каб Ханс-Каспар і надалей працаваў на здабычы шыферу, тады хоць нехта прыносіў бы ў хату які грош на што пільнейшае.

Катарына не разумела, як гэта Божанька не прытрымаў той піхты, што валілася на Барбарынага мужа, пэўна ж, не так ужо і цяжка гэта было б для Усёмагутнага. Ці муж перад смерцю як-небудзь цяжка зграшыў, пра што ніхто не ведаў, толькі адзін Бог, і Бог наслаў на яго за тое кару? Але ж кару прыняла Барбара са сваімі дзецьмі, а чым жа яны вінаватыя? Можна, Божанька зусім не быў справядлівым, бо іначай чаму даў маланцы трапіць у Афру Бэблер? Тая ж проста казу пайшла шукаць. Раптам Катарыне падумалася, як добра, што Бог не наслаў няшчасця на маму з маленькай сястрычкай. Ручкі яна яшчэ трымала склаўшы, дык тут жа і падзякавала яму за тое.

— Мілы Божанька, — памалілася яна. — Дзякуй, што ўсё добра абышлося.

Потым лягла на бок, адварнуўшыся ад Каспара, хацела падкласці левую далонь пад га-

лоўку ды пхнула драўляную ляльку, так што тая звалілася на падлогу. «Бедная Лізі, — прамармытала Катарына. — Хадзі, дзе ты там?» — і злякнулася, пачуўшы свой уласны голас. Нахілілася, наколькі магла, і памацала падлогу рукой. Лізі не знайшлася. Можа, проста пачакаць да раніцы? Ад думкі, што трэба будзе зноў вылезці з цёплай пасцелі ды шукаць паўсюль у цемры, і пад ложкам таксама, ёй зрабілася жудка. Лялька ж драўляная, дык чаму б ёй і не паспаць на драўлянай падлозе, можа, ёй так нават падабалася, і яна толькі таму і выскачыла з ложка. Ну, пэўна ж, так і ёсць, сказала сама сабе Катарына і прашаптала: «Не бойся, Лізі, я тут. Хай табе на дрэве добра спіцца». І зноў гук уласнага голасу выклікаў адчуванне, нібыта нехта яшчэ ў пакоі.

Страх, што акурат падпаўзаў, быў прагнаны царкоўнай песняй, якую зацягнулі на кухні. Катарына ведала яе: бабуліна любімая песня са старой кантычкі, якую яна патрабавала і на Новы год спяваць, а пачыналася песня словамі: «Я ўздымаю вочы мае да Цябе...» Добра чуўся бабулін голас, ён увесь час крыху апераджаў нізкія мужчынскія галасы, падобна, як святар у царкве, калі хорам спяваюць. Хай бы заўтра не выпраўлялі ў царкву, пра гэта яшчэ наагул гаворкі не было. Але калі ёй не трэба ў школу, дык, пэўна ж, не трэба і на царкоўныя заняткі, а чым скончылася гісторыя з патопам, ёй жа расказала бабуля. Справа з рыбамі, праўда, засталася нявысветленай, яшчэ Катарына пастаралася

ўявіць, адкуль Ной, апроч малпаў, жырафаў ды сланоў, узяў суркоў, сарнаў і казлоў, якія вядуцца зусім у іншым месцы. Можа, ён напярэдадні наведаў Гларус і налавіў іх. Як увогуле ловяць суркоў? Мо сеткай? Катарына не памятала, каб хто з паляўнічых у «Мойры» гаварыў, што лавіў звяроў, усё падстрэліў ды падстрэліў. Яна падумала пра мышыныя пасткі, парасстаўляныя ў іх у кладоўцы. Можа, Ной, перш чым пабудаваць каўчэг, намайстраваў вялікіх пастак для сарнаў ды казлоў, наклаў туды поўна духмяных зёлак ды парасстаўляў па гарах, а пакуль чакаў, лавіў суркоў вялікім сачком, як у настаўніка Віса, і потым усіх пагрузіў на фурманку ды паехаў на ёй уніз у даліну, назад у біблейскі край, каб пасля патопу зноў вяліся дзікія звяры ў гарах.

У гасцёўні ўжо даспявалі царкоўную песню, і цяпер пачуўся голас Паўля. Відаць, ён сказаў нешта смешнае, бо тут жа раздаўся смех, і вось зноў зацягнулі песню, але не царкоўную, а «Там на горцы, на гары», дзе ў канцы штораз спявалася: «Дзірытумдэ, дзірытумдэ, гэйдэлідум, і ніхто не бачыў».

Гэтая песня падабалася Катарыне. Хоць яна ніколі не разумела, чаго менавіта ніхто не бачыў, але падазравала: гэта звязана з тым, што людзі робяць уначы за хатай, калі выраслі і ім ужо можна. Бо іначай чаму пра Зэпа, якому не хацелася даць, пяюць: «Кідзель даёнку ды рукі ў бокі, гэйдэлідум, кідзель даёнку ды з дзеўкай у скокі». Пэўна ж, няшмат часу спатрэбіцца,

і гэтыя двое схаваюцца за хлеў цалавацца. Або могуць і адразу ў хляве, ніхто ж не бачыць.

Неўзабаве зноў будзе кірмаш, дык тады і ў «Мойры» будуць спяваць, танцаваць ды граць аж да глыбокай ночы. Катарына з радасцю чакала кірмашу; летась яна ўжо дапамагала аздабляць танцавальную залу. Там быў куфар, увесь запоўнены каляровымі гірляндамі з паперы, і гэтыя гірлянды яны з Рэгулай навешвалі на аленевы рогі на сценах. Потым вечарам прыйшлі музыкі, з акардэонам і кларнетам, а чалавек з кантрабасам нават дазволіў ёй пашчыкаць струны, і Катарыне амаль не верылася, што гэта пад яе рукамі ўтвараюцца такія нізкія гукі. А вечарам у капелюшах, аздобленых кветкамі ды пер'ямі, прыйшлі хлопцы, яны выглядалі зусім іначай, чым калі хадзілі працаваць на шыферны кар'ер, і кожны плаціў адзін франк, і яму давалі букецік размарыну, каб было бачна, што заплаціў, а букецікаў тых навязала Катарына разам з Рэгулай, ім даручыў Ханс-Каспар, які хадзіў у прызыўніках, якраз яны і дамаўляліся наконт музыкі ды заказвалі стравы, найчасцей у гэты дзень ва ўсім доме пахла смажанай сарнай з перцам ды сурковым тлушчам. Люба-дорага было глядзець на дзяўчат, убраных у шырокія гафраваныя спадніцы, якія падчас танца так весела разляталіся, і на дзяўчатах былі аздобы з кветак, уплеценыя ў косы, але найважнейшай была кветка, прышпіленая на грудзях: калі гваздзік глядзіць уніз, то дзяўчына пакуль не мае з кім

пайсці за хату, а калі гваздзік пазірае ўверх, дык ужо нехта ёсць.

Песню з «гэйдэлідум» у гасцёўні даспявалі, і цяпер Фрыдалін зацягнуў новую, а менавіта пра блыху, што хацела ў Эльзас, каб займець фудар віна.

Катарына любіла гэту песню. Яна хоць і не ведала, дзе знаходзіцца Эльзас, але там, відаць, ёсць усё, што заўгодна, бо пра блыху спявалася: яна апынулася ў казачным краі, у правай хаце злева за гаем, і Катарыне ўспомнілася, як бацька колькі дзён таму сказаў, калі і надалей будзе такі дождж, дык зноўку бульба пагніе, і дзевяцэцца, як летась, завозіць з Эльзаса. Бульбы там, значыцца, было аж з лішкам, гэта ясна. Але што каровы хадзілі на хадулях, а асёл танцаваў на канаце і козы абувалі боты, — гэта жарт, такое бывае толькі ў песні, і блысе гэта ўсё так спадабалася, што яна купіла сабе хату ды пасялілася там, бадай, варта ім усім туды ўніз у Эльзас, збяруцца бацька, маці, Ганна, Якаб, Рэгула, яна сама ды Каспар і нованароджаная, возьмуць кароў ды кошку і купяць сабе там хату, па суседстве з той блыхой, і тады можна будзе ўбачыць, як каровы на хадулях ходзяць, урэшце і іхная Лоба навучыцца, і Лысуха з Зоркай, тыя, што яшчэ былі на выгане Фальцубер, і людзям самім дзевяцэцца ўзлезці на хадулі, каб падаіць кароў, асёл на канаце раздае тыя хадулі, і ўсе лёгенька ды спрытненька скачуць па канаце аж да асла, а той стаіць пасяродку ды ма-

хае, падзваваючы, пасля станеш на хадулі, а асёл табе даёнку ў рукі, але Зэп, трукень, кідзель во сваю даёнку — ды з дзеўкай у скокі, а тая ў чырвоных боціках і ў гафраванай спадніцы, якая так цудоўна разлятаецца, і тут дзеўка паварочваецца тварам да Катарыны, а гэта і не дзеўка, а козачка, а ў ляпе — паламаны гваздзік, паказвае ўніз, і каза тут жа ўзняла свае ашклянелыя вочы — ды як тупне, аж у дамах аленевы рогі паляцелі са сцен, і шыбы ў вокнах забразгаталі, і пакрывіліся каровіны чарапы, павешаныя над дзвярыма гумна.

Устаўшы па патрэбе, Катарына наступіла на нешта цвёрдае і, жажнуўшыся, ускрыкнула. У слабым святле, што прабівалася праз шчыліны ў аканіцах, яна заўважыла сваю ляльку, на галаву якой і была наступіўшы пятой. Катарына схадзіла па-малому, засунула гаршчок пад ложак, узяла Лізі і залезла разам з ёю назад пад цёплую коўдру. Побач заварушыўся Каспар і прыўзняўся.

— Мне сікаць, — сказаў ён.

Без ахвоты Катарына выцерабілася з пасцелі, перайшла на Каспараў бок ды выцягнула з-пад ложка ягоны гаршчок.

— Хадзі, — сказала яна, падняла коўдру і працягнула яму руку.

Катарына баялася, што гаршчок пераліецца цераз край, так доўга Каспар сікаў.

— Усё, — сказаў ён нарэшце, устаў і зноў залез у пасцель.

Катарына з лёгкай агідай паставіла гаршчок пад ложак і сказала:

— У нас сястрычка.

— Дзе? — запытаўся Каспар.

— У «Мойры», — адказала Катарына. — Дома.

— Не брацік? — запытаўся Каспар.

— Не, — сказала Катарына. — Сястрычка.

Прайшоў пэўны час, перш чым Каспар падаў голас.

— Піць хачу, — сказаў ён.

Катарына ўздыхнула. Толькі збіралася зноўку легчы.

— Не пацярпіш? — запыталася яна. — Хутка ўжо раніца.

— Усмяг, — сказаў Каспар.

Катарына ўспомніла, што Каспара ўчора ванітавала, і ён, можа, хворы.

— Чакай, — сказала яна. — Схаджу на кухню.

Дзверы ў спальную камору ўсё яшчэ стаялі прачыненымі, Катарына расчыніла іх цалкам і пачала спускацца па лесвіцы, што ціха парыпвала. Яна ўвайшла ў кухню, якая ў ранішнім сутонні выглядала дзіўна чужой, такая зусім бязлюдная. Халодны пах бульбы і настоенай на зёлках гарэлкі вісеў над сталом, посуд ад учорашняй вячэры разам з патэльняй стаяў на паліцы пры начоўках, па ўсім відаць, ніхто ўчора вечарам яго ўжо не мыў.

Нарэшце Катарына пабачыла імбрык на стала каля мядніцы. Узяла за ручку, зняла і зазірнула ўсярэдзіну. Пусты. Апусціла палец у мядніцу. Вада цеплаватая. Значыцца, давядзецца выйсці на двор да фантанчыка ды набраць свежай вады. Узяўшы з паліцы кубак, яна наліла туды карцом цеплаватай вады, падышла да начовак і выліла.

Потым выйшла ў пярэдную, абулася і засунула шнуркі ўсярэдзіну, так што адчувала іх пад ступнямі. Ці замкнёныя дзверы? Не. Катарына паціснула цяжкую ручку ўніз і не паверыла сваім вачам.

Толькі прыадчыніліся дзверы, як у пярэдняю прашмыгнула Сузі, іх мойраўская кошка, і, мяўкаючы, пачала церціся ля Катарыніных ног.

— Сузі, што ты тут робіш? — ціха запыталася Катарына, прысела, трымаючы ў адной руцэ кубак, другой пагладзіла кошку. Памылкі быць не можа, гэта іх кошка, тыгровы ўзор на поўсці, чорныя лапкі ды белая плямка за вушкам. Наверсе заенчыў Каспар. Як так прымудрыцца, каб гукнуць зычна і разам з тым ціха?

— Іду, — зашыпела Катарына наверх, выпрас-талася і сказала кошцы: — Чакай тут.

Пасля пайшла праз падворак да фантанчыка, міма сабакі, той забурчэў, яна кінула яму: «Сціхні, скаціна», імгненна дасягнуўшы поспеху, і падставіла кубак пад струмень вады.

Асцярожна пабегла назад у хату, паставіла кубак на лавачку, дзе абуваюцца, зноў разулася і паднялася па лесвіцы, кошка не адставала ні на крок.

Брацік, выпрастаўшыся, сядзеў на пасцелі ды з нецярплівасцю чакаў яе. Катарына працягнула яму кубак, і тут ён убачыў кошку.

— Сузі? — запытаўся здзіўлена.

— Ага, — сказала Катарына. — Адведаць прыйшла.

Каспар усё таропіўся на кошку, і Катарына са словамі: «Пі ўжо!» — сунула яму кубак. Дзеля каго яна хадзіла па холадзе надвор да фантанчыка?

Каспар узяў кубак і пачаў піць вялікімі глыткамі, не выпускаючы з вачэй кошкі, якая ўвесь час трымалася ля Катарыніных ног. «Усё», — сказаў ён нарэшце, працягнуўшы пусты кубак сястры.

Катарына паставіла кубак на падлогу і задумалася, што рабіць. У хаце яшчэ ніхто не варушыўся, таму зноў залезла ў пасцель. Сузі тут жа скокнула на коўдру, уляглася ў Катарыны ў нагах ды, скруціўшыся, запяяла курну.

Каспар захіхікаў:

— Сузі ў пасцель залезла.

— І ёй хочацца паспаць, — сказала Катарына. — Рана яшчэ ўставаць.

Яна адварнулася ад Каспара, узяла ў рот вялікі палец ды засмактала. Дома яна такое рабіла, толькі калі зусім ніхто не бачыў, бо іначай тут жа даставала па руках ад бацькоў або, здаралася, і ад старэйшых, калі тыя, бывала, застаюць яе. Але цяпер хто закажа. Побач — Лізі, а ў нагах — Сузі, а ў роце — пальчык, нібы той кавалачак сыру ў казцы, які не меншае, і ў роце смачна. Катарыне падумалася, што лепей і быць не можа, і найхарашэй было б, каб усё жыццё вось так ляжаць ды ляжаць.

Удалечыні загрузкатала.

Са спальнай каморы на ніжнім паверсе пачулася, як гучна пазяхнула бабуля ды зарыпеў яе ложкак.

Хто гэта ў суседнім пакоі ўстаў, Паўль? Ці толькі на гаршчок, як яны з Каспарам, ды пасля

зноўку ляжа? Сёння нядзеля, дык не трэба было выходзіць так рана, як у працоўны дзень. Хоць Кветцы ўсё адно хацелася, каб яе падаілі, яна не ведала, што нядзеля. Але ёй затое і ў царкву не трэба было. Катарына паспрабавала ўявіць, што было б, каб раптам усе каровы прыйшлі ў царкву і, мукаючы, пасталі б пад вялікімі дзвярыма, на пасыпаным жвірам царкоўным падворку або між магіламі на цвінтары, ды частаваліся б травою з кветкамі. Можа ж быць, што ім аднойчы захочацца сабрацца, каб падзякаваць Нюю, які ўратаваў ім жыццё, калі быў вялікі патоп, і іншыя жывёлы таксама прыйшлі б, козы, авечкі, куры і горныя казлы, сарны, суркі з лісамі, толькі рыбы не прыйшлі б, яны ж і без Нюі выжылі. Вось быў бы тлум дык тлум, парафіяне не ведалі б, што тут рабіць, і пастар Мор не ведаў бы, мо зацягнуў бы разам з усімі песню «Я ўздымаю вочы мае да Цябе...», і каровы б замыкалі, авечкі замэкалі, козы забэкалі, і куры заквахталі б, суркі засвіталі б праз зубы, а сарны з казламі — праз ноздры, лісы, асіпла пагаўкваючы, касавурыліся б на курэй, у той час як настаўнік Віс ударыў бы па клавішах фісгармоніі, а дзяк, успацеўшы, раздзімаў бы мяхі, вась бы Ной на нябёсах усцешыўся ды паклікаў бы Бога і Ягонага сына ды паказаў бы ўніз на Эльм, трэба ж і тым калі з чаго пасмяяцца.

Вось і сабакі забрахалі, і каты замяўкалі, і Катарына прачнулася. На парозе стаяла цётка з Ганнай на руках ды з Каспарам за руку

і здзіўлена глядзела за Сузі, якая пацягвалася на коўдры ды паглядала на людзей у дзвярах, бы тая каралеўна на падданных. Каспар весела пазіраў то на Сузі, то на цётку.

— Як кошка сюды трапіла? — запыталася цётка.

Катарына расказала, як Сузі чакала пад дзвярыма, калі яна пад раніцу хадзіла да фантанчыка па ваду.

Цётка пахістала галавой. Такого яшчэ ні разу не здаралася, сказала яна, што гэта з жывёлінай сталася і як яна дарогу знайшла? На кухні хлеб з малаком, і каб Катарына не забылася выліць ды занесці наверх гаршкі.

Потым яна разам з Каспарам ды Ганнай спусцілася па лесвіцы, а Катарына ўстала, адчыніла вокны ды расхінула аканіцы.

І сёння сонца няма, толькі шэрыя хмары навокал, трава, дрэвы і кветкі блішчаць ад вільгаці. Па-над лесам тры вароны, гучна каркаючы, ганяюць драпежную птушку. У гародчыку квохчуць тыя дзве курыцы, гойсаючы ад кветак да рэвеню ды назад.

Ад дарогі прыляцела чарада вераб'ёў і, відаць, села на дах «Бляйгена», бо Катарыне здалося, нібыта цвыркае ўвесь дом.

Калі з боку Платэнберга пачуўся грукат, птушкі на момант заціхлі, але тут жа зашчабяталі яшчэ больш пранізліва.

Гэтым разам Катарына заўважыла, адкуль адламіўся кавалак скалы. Па-над вершалінамі

дрэў на самым версе пры дарозе відаўся дымок, які ўздымаўся ад нахабнай шэрай плямы пасярод зялёных піхтаў. Вядома, ужо не ўбачыш, куды ён зваліўся, той адломак, але кірунак мог быць толькі адзін — уніз, а ўнізе, гэта Катарыне было вядома, знаходзіліся шыферныя кар’еры, а адразу за імі — «Мойр».

— Дзідзі! — пачуўся вокліч з кухні.

— Іду! — адказала яна.

Катарына была яшчэ зусім неапанутая. А што з гаршкамі? Сёння нядзеля, дык, можа, варта апрануць нядзельную спадніцу, а тая ўсё яшчэ вісіць у гасцёўні або ляжыць дзе-небудзь у шафе. Катарына нацягнула паверх начной сарочкі шэрую кофтакку і пайшла да дзвярэй. Потым вярнулася назад і акуратна выцягнула абодва гаршкі з-пад ложка. Не трэба, каб цётка зноў на яе сварылася. Няспешна спусціўшыся па лесвіцы, пайшла праз калідор да прыбіральных. Дзверы былі зачыненыя, за імі нехта, стогучы, змагаўся з тоўстай цёткай. Змаганне завяршылася вольным уздыхам, і выйшаў Ёханэс, акружаны клубом смуроду.

— Глянь ты, Дзідзі, — сказаў ён і дадаў: — Хадзі, давай мне гаршкі.

Узяўшы ў яе гаршкі, ён спаражніў іх у дзюрку ды аддаў назад. Заўважыўшы, што Катарына збіраецца абувацца, сказаў, што не трэба ісці мыць, і так чыстыя, і Катарына шмыгнула па лесвіцы наверх, засунула гаршкі пад ложак ды зноў пабегла ўніз, на кухню, дзе ўсе астатнія

сядзелі за сталом, папіваючы каву або малако, а пасярэдзіне ляжаў вялікі бохан хлеба, ад якога ўжо адрэзалі некалькі лустаў.

— Во і наша соня, — сказаў Паўль са смехам, а бабуля запыталася ў Катарыны, ці хоча малака. Катарына пачырванела і кіўнула, і, калі прыгожы белы струмень паліўся са збана ў яе кубак, а Фрыдалін падаў ёй лусту хлеба, які пах нядзеляю, яна паволі пачала верыць, што гэты дзень усё ж можа выдацца прыемным.

Катарына стаяла на зэдліку пры начоўках, намагаючыся адскрэбці шчоткай прыгарэлае са дна патэльні. Яна ўжо павымывала ўсе талеркі і ўсе кубкі ды саставіла на падстаўку сцякаць, першую талерку прыхіліла да кубка, а наступныя талеркі — да першай: яны стаялі наўскасяк, нібы калона сувораўскіх салдат, калі іх збіваў з ног вецер.

Во, бадай, невялічкая работа для Дзідзі, сказала бабуля, і невялічкую работу яна назвала «работкай», словам, якое зусім не выклікала ў Катарыны даверу, бо ледзь не штораз высвятлялася, што маецца на ўвазе вялікая, часта нават асабліва складаная работа. Пра «работку» казаў бацька, пасылаючы яе ў вінную бочку. У мойраўскім сутарэнні стаялі дзве вялікія вінныя бочки. Калі адна спусташалася, ля затычкі адчынялі невялічкія дзверцы, акурат такога памеру, што магло ўвайсці дзіця ейнага росту, і Катарына мусіла лезці ўсярэдзіну і чысціць сценкі і дно бочки шчоткай ды анучынай, а бацька свяціў штармавым ліхтаром. Вінная бочка была такая вялікая, што Катарыне хапала месца выпрастацца ва ўвесь рост, і, успомніўшы, як бацька па прыступках спускаўся з ёю ў сутарэнне, і як падсаджваў яе, дапамагаючы забрацца ўсярэдзіну, і як увесь час не адыходзіў ад яе, выкручваў мокрую ад віна анучыну, якую яна яму час ад часу падавала, і як прасоўваў галаву

Ў дзверцы, каб паказаць тое ці іншае месца, дзе яшчэ заставаўся след віннага каменю, і як здымаў яе ўніз, і як пасля работы даваў ёй поўную жменю сушаных ігрушак, дастаючы іх з кішэні яшчэ ў сутарэнні, Катарына зразумела, што ўжо з радасцю чакае, калі спустошыцца наступная бочка, хоць зноў з жахам прыгадала той момант, калі згасла свечка ў ліхтары і бацька не меў пры сабе запалак, так што давялося яму ісці па іх наверх, пакінуўшы яе зусім адну ў цёмным сутарэнні, у яшчэ цямнейшым чэраве віннай бочкі, у атачэнні саладжава-кіслага змроку, дзе, яна думала, задыхнецца; тады Катарына, уклечыўшы і прыхінуўшыся галавой да дзверцаў, голасна і наўзрыд заплакала, амаль зараўла, і калі зноўку наблізілася хісткае святло ліхтара, настаяла на тым, каб тут жа вылезці з бочкі, і бацьку давялося спярша нейкі час патрымаць яе ў абдымках ды паўгаворваць, толькі пасля гэтага яна залезла назад скончыць «работку». І яна яшчэ добра памятае, як ён яе суцяшаў, татка, казаў ёй, што ж, калі толькі яна адна і можа гэта зрабіць, яна, Катарына, бо Якаб з Рэгулай ужо завялікія для маленькіх дзверцаў у бочцы, і як ён рады, што яна ў яго ёсць, і што іначай бы і не ведаў зусім, як яму вычысціць гэтую бочку.

Ніколі яшчэ не чула яна ад яго, што ён рады, што яна ў яго ёсць, і маці нічога такога ніколі не казалі, нават калі Катарына хадзіла па яйкі да старой Эльзбэт. Дый з чаго гэта бацькам радавацца, што ў іх ёсць іх дзеці? Дзеці проста ёсць

і ёсць, з'яўляюцца тым загадкавым спосабам, пра які яна мела намер распытаць старэйшую сястру, як толькі застанеца з ёю наступным разам сам-насам. Маці ва ўсякім разе не выглядала радасным чалавекам, лежачы з халоднымі рукамі ў пасцелі ды стогнучы.

Але зараз маме, хутчэй за ўсё, палепшала, напэўна ж, напілася гарбаты ды адсыпалася, калі толькі малая не пабудзіла, захацеўшы малачка. Цяпер, значыцца, і мама будзе даваць малой грудзі, як Клефа з цёткай. Ніколі яшчэ Катарына не бачыла маміных грудзей, але ўбачыць іх ёй было прынамсі гэтак жа цікава, як паглядзець на новую сястрычку.

У жанчын па дзве цыцкі, гэта зручна, калі нараджаюцца блізняты. «Маці мае дзве цыцкі і нараджае блізнят. Колькі цыцак прыйдзеца на кожнае дзіця?» Катарына закіхала. Такой задачы ў кніжцы ніколі не будзе. А чаму б і не? У раздзеле «Лікі адзін і два»? Пра бацькаў жа было ўсялякае рознае ў задачах, напрыклад, на-самрэч дзіцячая задача: «Бацька хоча раздзяліць два яблыкі між двума дзецьмі, колькі яблыкаў атрымае кожнае дзіця?» І на гэта Ганна Эльмер сапраўды была адказаўшы: «Два», — Катарына яшчэ добра памятала ўсё гэта, перадусім таму, што Ганна пасля гэтага мусіла працягнуць настаўніку Вісу рукі і па кожнай атрымала плескача, усяго будзе два плескачы.

Яна пачула, як у гасцёўні мыкае Каспар. Яму зноў ужо дазволілі гуляць з ляльнымі домікам,

куды ён учора наванітаваў, і нават не загадалі дапамагчы ёй на кухні. Відаць, зараз заганяе скаціну ў хлеў, бо цяпер во яшчэ замэкаў авечкай, а потым і забрахаў. Катарына сердавала. Ёй таксама хацелася ў гасцёўню да ляльнага доміка. Урэшце была нядзеля, і калі з дарослых ніхто не працаваў, з чаго менавіта ёй трэба стаяць на кухні? Неверагодна, як моцна прыляпілася прыгарэлае да патэльні, куды мацней за вінны камень у бочцы, а яна ж не толькі воцату лінула, але і дадала лыжку пяску, што стаяў у бляшанцы побач з начоўкамі. Катарына спусцілася з эдліка, паднесла яго да пліты, над якой вісела паліца з прыправамі, і дастала слоічак з соллю. Залезла туды рукой і ўзяла столькі, колькі змагла ўхапіць трыма пальчыкамі, паставіла слоік на пліту, вярнулася да начовак і сыпанула соль у патэльню. Потым прынесла назад эдлік, стала на яго і ўзялася штосілы скрэбці. «Як пясок не памагае, дык мы соллю», — казала ў такім выпадку сястра Ганна, у якой яна гэта падгледзела.

Хоць у царкву Катарыну не выправілі, гэта радавала. Сёння хрысцяць Клеафеіна немаўля, дык будзе яшчэ даўжэй, чым звычайна. А гісторыю пра Ноя, якую пастар Мор збіраўся даказаць на занятках, яна ж цяпер ужо ведае ад бабулі. Ці Марскі глетчар называўся Марскім яшчэ да патопу? Яго ж таксама тады было паглынуўшы мора, разам з Хаўсштокам. Катарыне цяжка было ўявіць сабе такое. Тады ж і ў «Бляйгене», выходзіць, плавалі рыбы па-над

пашамі, не кажучы ўжо пра «Мойр», які ляжаў недасяжна глыбока на дне акіяна.

На вуліцы загрузатала, і пад зэдлікам за-
кляўкала Сузі. Катарына зірнула на місачку
з хлебам ды малаком, якую цётка сёння рани-
цай паставіла кошцы побач з печкай. Ежа была
па-ранейшаму некранутая. Катарына злезла
з зэдліка, прынесла місачку і паставіла перад
начоўкамі на падлогу.

— Бяры ж, еш, — сказала яна. — Лепшага ні-
чога не будзе.

З папрокам утаропіліся на яе два жоўтыя вокі,
кляўкаць кошка не перастала. Катарына схапіла яе
за галаву ды ўціснула ў місачку. Абураная, Сузі
вырвалася з рук і праз дзверы ўцякла ў гасцёўню.

— Хто не хоча, той пад'еў, — сказала Ката-
рына і зноў залезла на зэдлік. Толькі яна ўзя-
ла ў рукі шчотку, як ад пліты пачуўся нядобры
рэзкі гук. Слоік з соллю лопнуў, паміж дзвюма
палавінамі шпарка пасыпалася белае рэчыва
і тут жа задымілася. Катарына саскочыла ўніз,
перакуліўшы зэдлік. Той трапіў у каціную мі-
сачку, якая перавярнулася, і малако ручайкамі
пацякло па падлозе.

Катарына прыйшла ў адчай.

— Бабця! — закрывала яна і штуршком ад-
чыніла дзверы ў гасцёўню. — Бабця, бяда!

Здзіўлены Каспар падняў галаву ад лялечна-
га доміка, перад якім сядзеў на кукішках з дзвю-
ма авечкамі ў руцэ. Тут жа ў гасцёўню выйшла
бабуля са свайго пакоя, за ёю — цётка, якая тры-

мала ў руках адну з бабуліных кос, у той час як другая частка валасоў была раскідана ў бабулі па плячах.

— Езу, дзетка, што такое? — запыталася яна.

— На кухні! — закрычала Катарына і вярнулася да пліты, ад якой ішоў надзіва едкі пах спаленай солі.

Уздыхаючы, бабуля з цёткай узяліся разграбаць бяду, бабця прыбрала аскепкі слоіка і сабрала шчоткай у шуфлік соль з пліты, пры гэтым пах падпаленага конскага воласу змяшаўся з пахам спаленай солі, цётка прыняла каціную місачку, якая таксама была раскалоўшыся на дзве палавіны, ды паклала на стол. Кавалкі хлеба Катарына мусіла сабраць на талерку і выкінуць у свіны цэбар, што стаяў у пярэдняй. Малако цётка сабрала анучынай, якой мылі падлогу, пасля выкруціла яе над патэльняй, дзе раней быў бульбяны фэнц.

Усё было зроблена так хутка, нібы яны разам практыкаваліся, і толькі як зноў было чыста, бабуля запыталася, нашто яна, напрамілы Бог, паставіла слоік з соллю на пліту. Катарына расказала, ледзь не плачучы, пра пасыпанне пяском ды соллю, і, вядома, яна не падумала, што пліта яшчэ не астыла.

— Во боўдзіла, — сказала цётка і ў пакаранне так моцна тарганула яе за вуха, што Катарына ўскрыкнула, на што бабуля сказала, усё ўжо, досыць, і дадала:

— Шчасце ды шкло, як лёгка разбіваецца яно.

Каспар глянуў на дзве палавіны кацінай місачкі і сказаў:

— Бітая.

Без яго ведае, натурыста адказала Катарына, і хай згіне адсюль, хай ідзе да свайго лялечнага дома.

Можа, яшчэ ўдасца зляпіць, сказала бабуля, Ёханэс хай сёння ўвечары паспрабуе, ён на гэта скрытны. Пасля яна папыталася ў Катарыны, можа, усё ж хоча пайсці з дзядзькамі ў царкву ды адтуль назад дамоў, але Катарына зусім не мела такога жадання, нават калі яе і пасля абеду прымусяць вымыць увесь посуд. Зараз дачысціць патэльнію, сказала Катарына і спешна пасунула зэдлік да начовак.

Не, сказала бабця, досыць, ужо ж увесь посуд павымывала, і такая руплівіца, хай цётка даробіць, можа, усё ж троху зацяжка было для такой маленькай Катарынкі.

Цётка кінула на Катарыну сярдзіты позірк, беручы ў рукі шчотку, а Катарына зазлавалася на гэты позірк і на маленькую Катарынку, а калі бабуля сказала, тады папаўдні разам пойдучь у «Мойр», запыталася:

— Чаму?

На нейкі момант у кухні зрабілася ціха. На даху цвыркалі вераб'і, нібыта талакою праганяючы нейкага вялікага ворага. Цётка апусціла шчотку і абярнула да Катарыны, а бабуля здзіўлена запыталася:

— А чаму не?

«Хадзі, цыпа!» — закрычаў Каспар і кінуў курам у гародчыку жменю хлебных крошак з місачкі. Катарына прыўзняла брата, каб той мог нахіліцца праз плот. За імі стаяла цётка, якая прыйшла глянуць, як там прыблудныя куры.

Тыя выйшлі, спачатку нясмела, з-пад лістоў рэвеню і па сцежачцы, што вяла паміж градой з чырвонымі кветкамі і градой з жоўтымі, наблізіліся да хлебных крошак, Каспар адразу ж падкінуў яшчэ жменю.

Катарына пусціла брата назад на зямлю, і яны разам глядзелі, як птушкі ўсё больш паспешліва дзюбаюць хлеб.

Як бы там ні было, з голаду не падохлі, і ліса іх не знясла, сказала цётка, і рана ці позна аб'явіцца нехта, у каго яны ўцяклі. Можа, мужыкі ў царкве што пачуюць. А калі не, сказала яна, суправаджаючы свае словы смехам, дык хоць будзе ўжо абед на наступную нядзелю, такое ж таксама не штодня бывае, што паджарка сваімі нагамі да цябе дамоў прыходзіць.

— Амаль як у Эльзасе, скажы, — сказала Катарына і заганарылася, што патрапіла трохку пажартаваць.

— З чаго гэта ты ўзяла? — запыталася цётка.

Катарына расчаравалася. Цётка не сцяміла, а яна ж дарослая.

— У песні, помніш, што вы ўчора спявалі, там жа ўсё было шыварат-навыварат, — сказала

яна, чакаючы, што цётка пасмяецца з яе жарта, цяпер, калі яна растлумачыла.

Але цётка толькі злёгка кіўнула і сказала:

— Ааа, вось ты пра што.

З боку Платэнберга данёсся трэск, нібыта з гармат стралялі. Куры на імгненне замёрлі, пасля зноў задзяўблі, цётка і Катарына абярнуліся і паспрабавалі ўгледзець тое месца, дзе адламілася, але дарэмна.

— У хату хачу, — сказаў Каспар.

— Не бойся, — сказала Катарына. — Мы ж у бабці.

Ад ляска данёсся покліч.

Цётка гукнула ў адказ.

— Паўль ідзе, — сказала яна, і вочы ў яе радасна заблішчэлі.

Катарына падумала, як жа цудоўна быць дарослай. Ты ўся ўстурбуешся, а потым нейкі Паўль проста гукне табе з лясочка, ідучы дадому, і ўсё добра.

Катарына радавалася разам з цёткай, муж якой цяпер паказаўся на сцежцы паміж дрэвамі. Побач з ім ішоў Фрыдалін, і абодва былі ў цёмных капелюшах. А што, Ёханэс не з імі? А не, вось і ён, таксама ў капелюшы, але ж за імі яшчэ двое, абое без капелюшоў, хлопец з дзяўчынай. Катарына іх пазнала: хлопец — Ханс-Каспар з задняга «Бляйгена», а дзяўчына — яе старэйшая сястра Ганна.

Ускрыкнуўшы: «Ганна ідзе!», Катарына скачыла з гародчыку ўніз на сцежку, пабегла насустрач ім.

— Дзідзі, як ты? — запыталася Ганна і падала ёй руку.

Катарыне падалося, што яна заўважыла, як сястра выпусціла руку Ханса-Каспара, які ішоў шчыльненька ля яе.

— Добра, — сказала яна. Катарына адпусціла Ганніну руку, развярнула і тут жа схапіла руку зноў, хацела поруч з сястрою ісці наверх да дома.

— А малы?

— І ён ужо добра, — адказала Катарына.

— Чаму — ужо? — запыталася Ганна.

— Яго ўчора вырвала, — сказала Катарына. У лялечны дом, хацела яна дадаць, але, учасна згадаўшы ўчорашнюю заўвагу, стрымалася.

Цяпер да іх набліжаўся і Каспар, які панёсся за Катарынай, але перш чым паспеў павітацца са старэйшай сястрой, яго пераняў і падхапіў на рукі Паўль.

— Во і папаўся! — закрычаў ён, падняўшы Каспара над галавой.

Каспар супраціўляўся, дрыгаў нагамі і крычаў, тады Паўль развярнуўся і паставіў яго перад Ганнай.

— Тут во яшчэ адзін да цябе просіцца, — сказаў ён, і Каспар тут жа ўціснуўся між Ганнай і яе праважатым, шукаючы незанятай рукі, якую Ганна яму з гатоўнасцю падала.

Вось і Маргрэт выйшла на сцежку і з усмешкай сказала Паўлю: мо і яе паднясе.

— Анягож, — сказаў Паўль у адказ, схапіў яе абаруч за сцёгны і так хутка ды лёгка падняў,

нібыта яна была вязанкай сена. Маргрэт спало- хана закрычала, каб паставіў, але Паўль сказаў: хто хацеў палётаць, таму на зямлю няможна.

Каспар аж забулькатаў ад задавальнення.

— Цётка ляціць, — сказаў ён Ганне, Катарыне і самому сабе.

— Ну, — закрычаў Паўль, — паляцела цётка аж да самай хаты!

Ён увесь расчырванеўся, пакуль нёс сваю жонку, якая матляла нагамі і пранізліва вішчала, па стромкай сцежцы да гародчыку.

Катарыне падалося, нібыта аграмадная птушка трапечна над Паўлевым капелюшом, пэўна, неяк так Ной лавіў ягнятнікаў.

Фрыдалін з Ёханэсам падбухторвалі брата.

— Да курэй яе! — закрычаў Фрыдалін.

— Дзе бабам і месца! — закрычаў за ім Ёханэс.

— А вам дзе месца? — крыкнула Ганна.

— Са свіннямі! — засмяўся Фрыдалін.

— Вось і дабраліся! — шумна выдыхнуўшы, Паўль паставіў жонку на траву перад плотам. — І думаць не думала, скажы, — сказаў ён і пацалаваў яе ў шчаку, — што мужык у цябе такі асілак?

Маргрэт сама не ведала, ці то злавацца, ці то весяліцца, і пасля вырашыла ўсё ж не злавацца. Усе такія радасныя і гарэзлівыя, як тут можна надзьмуцца.

— Глядзі мне не паваліся, — сказала яна Паўлю, які ўсё яшчэ стаяў засопшыся. — А то сама занясу на кухню.

Паўль засмяўся і крыкнуў Ганне, во, маўляў, ейныя куры.

— Гэта нашы? — здзіўлена запыталася Катарына.

Не, адказала Ганна, уцяклі ў старой Эльзбэт, тая ўжо дзе толькі ні шукала, і Ганна іх зараз занясе ёй уніз, а Катарына з Каспарам таксама могуць адразу пайсці, бацькі і новая сястрычка чакаюць іх.

Катарына ўздрыгнула. Ёй не хацелася вяртацца. Што бацькі іх чакаюць, гэта вельмі нават магчыма, але што нованароджаная ўжо магла чакаць, падавалася Катарыне неверагодным, тая ж іх яшчэ нават не ведала.

— Глянь, ці яны? — запыталася Маргрэт, паказваючы Ганне абедзвюх курыц, якія насцярожана адышліся пад сцяну хаты.

— Падобна, што яны, — сказала Ганна. — У адной мусіць быць карычняватая пляма ля гузкі.

— Ад срання, — сказаў Паўль і засмяўся, і ўсе мужчыны засмяліся разам з ім.

— Дык і ёсць, у той во справа. Бачыш? — закрычала Маргрэт і паказала на курыцу, якая схавалася сярод кветак. — Зараз толькі трэба табе іх неяк злавіць.

Ганна адчыніла брамку ў гародчык і асцярожна прайшла колькі крокаў уздоўж сцяны хаты.

— Дзе яны? — запыталася яна ціха.

— Вунь! — гучна закрычала бабуля, высуноўшыся ў адчыненае вакно.

Спалохаўшыся, нясушкі ўзняліся і паспрабавалі ўцячы цераз плот. Ускрыкнуўшы, Катарына закрыла твар рукамі, бо адна з курэй палыцела проста на яе. Ёханэс перахапіў яе, сцяў ногі і тут жа падняў галавою ўніз. Курыца баранілася, біла крыламі, адным зачাপіла Катарыну, якая так хуценька адхінулася назад, што паваліла Каспара, які стаяў за ёю.

Другая курыца не здолела пераскочыць цераз плот; яна звалілася назад у гародчык і цяпер, страшэнна перапалохаўшыся, насілася ўздоўж плота, за ёю — Ганна, якая, аднак, баючыся патаптаць кветкі, не магла яе злавіць. Тут Ханс-Каспар шпурнуў камнем і трапіў курыцы ў галаву, тая захісталася і спынілася, а Ганна спрытна схапіла яе за ногі і падняла ўніз галавой высока па-над сабою. Жудаснае кваханне курэй, крык Ганны, каб далі вярхоўку, плач Каспара, які скаціўся колькі крокаў па адхоне, гучнае «слаўна!» мужчын, смех жанчын — усё гэта змяшалася ў тлум, які ледзь не аглушыў Катарыну, разам з тым напоўніўшы яе адчуваннем шчасця, амаль як спевы ўчора вечарам. Яна хацела дапамагчы Каспару, але той са злосцю вырваў руку, за якую схапіла яго Катарына, і ўскараскаўся сам.

— Карова дурная, — толькі і сказаў ён.

— Му! — адказала Катарына і паказала яму язык.

Курам ужо вязалі ногі вярхоўкамі, якія бабуля кінула праз вакно, а потым іх падвесілі на

штыкеціне, і яны памалу заціхлі, нібы зразу-
меўшы, што ад лёсу не ўцячы.

— Ну, як там было ў царкве? — запыталася
бабуля, усё яшчэ стоячы ля вакна. — Ці пахрыс-
цілі малога Ніга?

— Ага, — сказаў Фрыдалін. — Трэба думаць.

— Гэта як разумець? — запыталася бабуля.

Амаль нічога не было чуваць, сказаў Фры-
далін, так ужо, халера, гахалі гэтыя адломкі ад
скалы, аднаго разу пастар Мор нават пасярод
псалма паслаў дзяка глянуць, ці не здарылася
чаго. І акурат як хрысцілі, бахнула, дык тут яны
ўжо ўсе павыбегалі. Некалькі кавалкаў дака-
цілася да карчмы «Ля Марцінавай джюры», да
самай сценкі, а адзін мала не патрапіў і цяпер
ляжыць пасярод Рамінерава ручая, вада ўжо
збіраецца, затор.

— Яшчэ парачка, і будзе ў вас за «Мойрам»
возера! — ухмыльнуўся Паўль.

— А што Катрын з малой? — запыталася ба-
буля, звярнуўшыся да Ганны.

У іх усё добра, толькі маці шмат крыві стра-
ціла і яшчэ надта слабая. Прынамсі, сёння яшчэ
не ўставала, сказала Ганна. А з малой усё як
след, смокча добра.

— Дзякуй Богу, — сказала бабуля.

Ці гатовыя малыя ісці з ёю, запыталася
Ганна.

Не, сказала Катарына, яна лепей хоча тут
паабедаць. З расчыненага акна ішоў шматабя-
цальны водар, пахла амаль як на Новы год.

Ганна адмовілася абедаць з імі, бо магла спатрэбіцца ўнізе, у «Мойры», тады бабуля сказала, што возьме дзяцей папаўдні з сабою, а Ганна хай сарве яшчэ парачку вяргіняў для Катрын.

Раптам на падваконні з'явілася кошка.

— Сузі! — закрычала Ганна. — Ах ты, бадзіня, ці пойдзеш са мной ды з курамі?

Сузі, курняўкаючы, пацерлася аб бабулін локаць.

— Прынясу яе потым, — сказала тая. — Як прыйду з малымі.

— У Ніжняй Даліне ўсе дзіву даюцца, як кошка адшукала дарогу ў «Бляйген», — сказала Ганна. — Дый куры гэтыя яшчэ, во дзе загадка.

— І ў жывёл бываюць свае прыхамаці, — сказаў Паўль. — Як у дзяцей, праўда, Дзідзі? — і ляпнуў Катарыну па плячы, што яна ледзь не кульнулася.

— Ага, — адказала Катарына, а потым спешна дадала: — Можа, яны баяцца.

Усе на хвілю змоўклі, пачуўшы нечаканы адказ, пасля бабуля сказала, каб ішлі ў хату, зараз ежа будзе на сталe.

Троху пазней на вуліцы засталіся толькі Катарына, Ханс-Каспар і Ганна, Ханс-Каспар сказаў Ганне, сёння пад вечар прыйдзе яшчэ раз у «Мойр», зноўку закрапаў дождж, і калі Ганна спускалася сцежкаю ў даліну, у адной руцэ букет чырвоных вяргіняў, у другой — вяроўка, на якой, паквохтваючы, боўталіся звязаныя куры,

і перад ляском яшчэ раз абярнулася ды памаха-
ла ім з Хансам-Каспарам букетам, Катарына ад-
чула ў горле ком, горшы за той валляк, ад якога
памёр ейны дзед.

— Не, — сказала Катарына.

Бабуля толькі што загадала збірацца ісці з ёю ды Каспарам у «Мойр». Катарына кленчыла перад лялечным домам у гасцёўні, сабраўшы ўсю сям'ю костачак: бацька, маці, батрак і служка разам з трыма дзецьмі доўгім шэрагам выстраіліся перад домам. Катарына акурат забірала з хлява дзвюх кароў, каб далучыць іх да авечак, свіней і сабакі. Курэй яна ўжо была занесшы на печку на самы верх, туды, дзе невялічкая, цёплая ляжанка, бабуля там была прылётшы па абедзе, перш чым пайшла да сябе ў пакой прыбрацца на адведкі ў Ніжняй Даліне. На ляжанку можна было ўзлезці толькі па трох высокіх прыступках за печкай, і кожную з шасці курэй Катарына занесла туды паасобку. На пытанне Каспара, куды цыпы пайшлі, адказала: у «Бляйген». І вось цяпер уся сялянская сям'я вырашыла выправіцца на пошукі курэй, ніхто дома не застаўся, і жывёлы далучыліся, бо акурат ім надта карцела даведацца, куды гэта падзеліся куры.

— Але, дзетка, — сказала бабуля, — хіба табе не хочацца пабачыць сястрычку?

— Не, — сказала Катарына і, падняўшы другую карову ад ясляў, далучыла яе да першай, што ўжо стаяла між свіннёй і сабакам.

— А чаму не? — запыталася бабуля.

— Набудуся яшчэ ў няньках.

Маці ўжо не раз казалы, як разлічвае на Катарыну, калі народзіцца малое.

Бабуля пахістала галавой.

— Слухай сюды, — сказала потым. — Зараз жа пойдзеш дапаможаш Каспару абуцца ды апрагнуць палярыну, а лепей і сама ўжо апранайся-абувайся ды пакуй ваш хатулёк, цётка дапаможа.

Нехаця Катарына паднялася, узяла Каспара за руку і пайшла з ім праз кухню ў пярэднюю. Ад стала, за якім толькі што ўсе разам абедалі, усё яшчэ ішоў водар шынкі з капустай, які смачна казытнуў Катарыне ў носе і нагадаў пра цудоўны абед, ад якога ў страўніку была прыемная цеплыня. Праўда, мужчыны за абедам амаль увесь час сварыліся, усё пра тое самае: ці знак гэта які ці не, што падчас набажэнства так валіцца каменне, можа, нельга болей працаваць у кар’еры, і хто наогул мае гэта вырашаць: ляснічы з Гларуса, ляснічы з Мата ці яны тут у Эльме, і калі Паўль грамавым голасам казаў пра парачку камянькоў, Фрыдалін, злёгка нахіліўшы кучаравую галаву набок, усё паўтараў: нельга забываць, трэба ўлічваць, варта толькі ўявіць сабе, а Ёханэс папераменна ківаў то на словы аднаго, то другога і выглядаў не надта задаволеным, бо яму болей хацелася б проста моўчкі паесці. Жанчыны нібы не мелі ніякага меркавання, што падавалася Катарыне дзіўным, але цётка ні слова не сказала, а бабуля час ад часу ўстаўляла: нядобра сварыцца ў нядзелю, або: ці хоча хто яшчэ дабаўкі, шынкі ці капусты. Што-

раз, калі заговорваў Фрыдалін, Катарына апускала відэлец і пераставала жаваць, а калі казаў Паўль, глядзела ў талерку ды ела.

Потым яны дружна выправіліся ў вёску, Фрыдалін збіраўся забраць свой тыднёвы заробак на кар’еры, Ёханэс хацеў зайсціся ў карчму, а Паўль накіраваўся да гантара ў Штайнібах, трэба было страху ў хляве перакрыць.

Укленчыўшы перад братам, які сядзеў на лавачцы, дзе абуваюцца, Катарына засоўвала яго ногі ў чаравікі, калі пачула мяўканне кошкі. Сузі стаяла на парозе ў кухню і цёрлася спінай аб вушак.

Катарына выпусціла з рук чаравік і пайшла праз кухню ў гасцеўню да пакоя бабулі.

— Бабця... — сказала яна, спыніўшыся ў дзвярах.

Бабця сядзела на крэсле, трымаючы на калянях шкатулку. У Катарыны тут жа вылецела з галавы, пра што яна збіралася запытацца ў бабулі, яна на ўсе вочы глядзела на срэбны скарб, што зіхацеў у шкатулцы. Ланцужкі, і бранзалеты, і спражкі, і ці не жамчужныя каралі звісяюць там цераз край? Дзе гэта яна, у бабулінай спальні ў «Бляйгене» або ў пакоях кітайскага імператара?

— Вось, — сказала бабуля і падняла брошку, — для маленькай Фемі. Ад маёй бабулі яшчэ засталася. Ці падабаецца табе?

Катарына падышла бліжэй, і бабуля паклала ёй брошку на далонь. Далікатная срэбная кветка.

Катарына кіўнула. Вядома, падабаецца. Яна нават уявіць сабе не магла, што такая брошка некаму можа не спадабацца.

— Кожнай унучцы, — сказала бабуля, — як нараджаецца, я дару невялічкае ўпрыгажэнне. У цябе таксама ёсць, помніш?

Зараз Катарына прыгадала, што ў маці ляжыць для яе заколка.

— Так, — сказала яна. — Але пачапіць яе першы раз мне дазваляць толькі на канфірмацыю.

— Правільна, тады будзеш досыць дарослай, зможаш сачыць за ёй. І потым яна ў цябе будзе ўсё жыццё.

Катарына хоць і лічыла, што і цяпер ужо можа сачыць за заколкай, але не запярэчыла.

Бабуля закруціла брошку ў папяросную паперу ды закрыла шкатулку, калі ў пакоі з'явіўся Каспар з чаравікам у руцэ.

— Абувацца, — з папрокам сказаў ён Катарыне.

— Так, — сказала бабуля. — Давай, давай.

Тут Катарына ўзгадала, пра што хацела запытацца.

— Бабця, — сказала яна, — а Сузі? Што будзем з ёю рабіць?

Бабуля сказала, зараз сходзіць па кошык з накрыўкай, на кухні стаіць, а Катарына хай зловіць Сузі ды прынясе ёй.

Каспар ад гэтых слоў прыйшоў у захапленне. З крыкам: «Сузі лавіць!» ён, не выпускаючы з рук чаравіка, панёсся на кухню і кінуў ча-

равікам у кошку, а тая паляцела па лесвіцы на верхні паверх.

— Дурань, дурань, дурань! — закрычала Катарына брату. — Так яна ўцячэ!

Каспара гэта не збіла, і ён пачаў караскацца па сходах. Але, калі кошка з самай верхняй лесвічнай пляцоўкі зашыпела на яго, запалу ў яго троху паменшала, і ён азірнуўся: дзе сястра. Тая, абмінуўшы яго, падышла да Сузі, спрабуючы спакойна ўгаварыць яе.

— Хадзі, — сказала яна ласкава, наколькі магла. — Хадзі, назад дамоў цябе занясуць.

Але Сузі, відавочна, не мела жадання ісці дамоў, яна пабегла ад Катарыны далей у калідор самага верхняга паверха, дзе былі спальныя каморы Ёханэса з Фрыдалінам. Там Катарына яшчэ ні разу не была і, вагаючыся, ступіла на першую прыступку.

— Во зусім высока пайшла, — злосна закрычала яна брату, які якраз таксама дабраўся да другога паверха.

— Хадзіце, дзеці! — закрычала знізу бабуля. — Спярша самі апраніцеся, дык і кошка сыдзе ўніз!

За цётчынымі дзвярыма захныкала маленькая Ганна. Дзверы расчыніліся, і паказалася сярдзітая цётка.

— Што за вэрхал? — запыталася яна. — Малую мне пабудзілі!

Зніякавеўшы, Катарына з Каспарам прашмыгнулі міма яе па лесвіцы ўніз. Бабуля паса-

дзіла Каспара на абуўную лаўку і ўсунула яго нагу ў чаравік, які ён быў кінуўшы ў Сузі. Потым завязала шнуркі, што Катарыну вельмі ўзрадавала, бо завязваць шнуркі яна ўмела толькі сабе. Калі трэба было завязваць Каспару, дык станавілася ў яго за спінай і бралася завязваць ззаду, як сабе, а калі Каспар, якому такое зусім не падабалася, бывала, абернецца, то ўсё ішло ў глум — і пачынай спачатку.

— Так, Дзідзі, а твае чаравікі? — запыталася бабуля.

Катарына была ўсё яшчэ ў адных шкарпэтках і заўважыла, што стаіць ды назірае, быццам ісці разам з імі зусім не збіраецца: ні палярыны не апранула, ні хатулька не сабрала.

— Я з вамі не пайду, — сказала яна. Кроў кінулася ў галаву. Што гэта яна такое сказала?

Хіба так можна? Яна ж яшчэ маленькая, такая маленькая, што ёй нават не давяраюць заколкі, ейнай уласнай заколкі, а бабуля — вялікая, і як можна ёй такое казаць. Але адчуванне было, нібы яна не сама гэта сказала, а нейкая другая Катарына, якая жыла ў яе недзе ў жываце.

— Што ты сказала? — перапытала бабуля тут жа, а Катарына, якая, уласна, хацела сказаць, што зараз абуецца, паўтарыла гэты недазволены сказ яшчэ раз:

— Я не пайду з вамі.

Яна апусціла галаву, упэўненая, што зараз дастане поўху або бабуля, прынамсі, таргане за

касу. Замест таго бабуля запытала нешта нечаканае:

— І калі ж ты збіраешся дамоў?

Пра гэта Катарына не падумала, але другая Катарына зноў дала пра сябе знаць, і адказ прагучаў нібыта сам сабой:

— Заўтра пасля школы, — сказала яна. — Я ж і адсюль у школу дайду, праўда?

Бабуля нічога не адказала, і Катарына дадала:

— Я ж ведаю дарогу.

Бабуля па-ранейшаму маўчала, і тая Катарына, што ўсярэдзіне, радасна закрывала:

— Магу з Ленай уніз пайсці!

І чым даўжэй маўчала бабуля, тым меншай яна рабілася, і тым большай рабілася тая Катарына, што ўсярэдзіне.

— Во ўпёртая, — сказала бабця.

Абедзве Катарыны бязгучна трыўмфавалі. Яны ведалі, што перамаглі.

І калі бабуля яшчэ дадала: «Упёртая, уся ў бацьку», — гучала гэта нібы «Ну як сабе хочаш». І акурат гэтыя словы яна цяпер і сказала: «Ну як сабе хочаш», — і, каб атрымалася не надта прыязна, а трэшку строга, як і мае гаварыць бабуля, яшчэ дадала: «Тады сядзі тут». Але гэтыя словы прагучалі ў Катарыніных вушах зусім не строга, яны гучалі вясёлай песенькай, ёй можна застацца тут, як жа радасна гэта чуць, Катарына пачувалася, бы тая блыха ў Эльзасе, і калі бабуля дадала яшчэ стражэйшыя словы, ледзь не злыя, каб ніякіх сумневаў не застало-

ся, што яна трымаецца строга ды сярдуе на такую непаслухмяную дзяўчынку, для Катарыны яны гучалі ласкава і ўцешна: «Пайду тады адна з Каспарам», — вось тое, што трэба, хай ідзе адна з Каспарам, чаго яшчэ жадаць, не трэба будзе яму ўвесь час дапамагаць, то сікаць яму, то ванітаваць, то піць, і нікога не трэба пільнаваць, толькі сябе, і калі цётка зараз зверху крыкнула, дык хай тады Дзідзі пасядзіць з малой, Катарыніна захапленне нікуды не падзелася, бо Дзідзі — гэта тая Катарына, якую ведаюць іншыя, тая, што зараз аберуч трымае Каспару паллярыну, але недзе ўсярэдзіне была сапраўдная Катарына, якую ніхто, апроч яе самой, не ведае, тая Катарына сядзела на залатым шары са срэбнай заколкай у валасах і дакладна ведала, што трэба рабіць, і гэтая Катарына дамаглася свайго.

— Ну што, ці пойдзеце? — звярнулася Катарына да авечак, што стаялі на парозе ў бабулін пакой. Яны адны былі зробленыя не з костачак, а з сасновых шышчак, а нагамі былі запалкі. Ад іх ішоў тонкі пах смалы.

Авечкі мэкалі і не краналіся з месца. Нібыта не ведаюць, што няма ім чаго рабіць у бабулінай спальні.

— Значыць, трэба сюды Султана, — сказала Катарына і прынесла сабаку, які быў спыніўшыся на пячнэй прыступцы, загнаўшы адну з кароў наверх. Катарына паставіла сабаку ззаду невяліччай чарады, і вось авечкі адна за другой ляніва рушылі ў няблізкі свет — на печку, за імі — чорны пастухоў сабака, які час ад часу нават спрабаваў ухапіць якую за нагу. Катарына, пасоўваючыся на каленках, падымала жывёл і праз невялікую адлегласць зноўку ставіла на падлогу, і так чародка паціху дайшла да падножжа печкі.

Маленькая Ганна ляжала ў люльцы, што стаяла пры печцы, і, калі сабака чарговы раз забрахаў на марудную авечку, заплакала. Прыкра, авечкі ж яшчэ не дайшлі да месца, а Катарыне спярша хацелася завесці іх да гаспадароў.

— Асцярожна, ягнятнік! — закрычала яна, схапіла дзвюх авечак адным цягам і хуценька занесла іх на печку, дзе басам сказала:

— Харошыя авечачкі!

Гэта гаспадар гаварыў. Потым яна зрабіла тое самае з усімі жывёламі, і вось уся сям'я разам са скацінай сабралася на печцы, і людзі, авечкі, свінні, каровы, коні, козы і куры паглядалі з краю печкі ўніз на гасцёўню.

Цяпер Катарына дастала малую з люлькі. Ну і цяжкое ж такое вось немаўлятка! Катарына прысела на крэсла пры сталае і пасадзіла малую сабе на калені. Той, падобна, спадабалася, прынамсі, яна кінула плакаць і аглядалася ў пакоі.

— Усе там, наверсе, — паказала Катарына на сям'ю лялек. — Курэй шукалі і знайшлі нарэшце. Ці бачыш курэй?

Але малая глядзела не ўгору, а ўніз на падлогу.

— Куры забаяліся камянёў і ўцяклі, высока-высока наверх. Туды наверх.

Катарына яшчэ раз паказала на край печкі, ледзь не пад самай столлю, але малая ніяк не жадала туды глядзець, тады Катарына проста ўзялася за ейны падбародак, павярнула да печкі і направила ўверх. Малая заскуголіла, адварнула галоўку і ўперлася нагамі Катарыне ў сцёгны. Катарына апусціла руку, і тут жа маленькая Ганна зноў утаропілася на падлогу.

— Ну і глядзі сабе, куды хочаш, — сказала Катарына.

Бадай, насамрэч замалая, каб нешта ёй раскаваць ды пакаваць. Часцяком Катарына нават Каспара не магла ўгаварыць зрабіць тое, ча-

го ёй хацелася, а яму ж ужо чатыры гады. Дзве гадзіны таму ён з бабуляй за руку пайшоў уніз у вёску. У сваёй палярыне выглядаў як гномік. Катарына глядзела ім услед з вакна гасцёўні, бабуля ў незанятай руцэ несла вялікі парасон і кошык з накрыўкай, зашпілены на дзве зашчэпкі, бо Сузі ледзь далася закрыць сябе, і яе кяўканне чувалася, калі бабуля з Каспарам ужо зніклі з вачэй у ляску. Цётка здолела злавіць Сузі на верхнім пралёце, аднак на руцэ ў яе засталася драпіна, якую бабуля пасля апрацавала спірт-там. Каспар, пабачыўшы, што сястры дазволілі застацца, спачатку таксама не хацеў ісці.

— І я хачу застацца, — сказаў ён і ў палярыне ўсеўся назад на лавачку.

— Яшчэ чаго, — сказала бабуля і тут жа пацягнула яго за руку, тады Каспар паслухаўся.

Цяпер ужо пэўна дайшлі да «Мойра» і пабачылі сястрычку. Ці праўда бацькі назавуць яе Яўфеміяй, як хочацца бабулі? Тая, нібы само сабой, рыхтавала ўпрыгажэнне для маленькай Фемі, нібы дзіця даўно ўжо пахрысцілі гэтым імем. Можа, думала Катарына, усё ж варта было пайсці, толькі каб сказаць, што Фрэнэлі падабаецца ёй больш. Але хіба яе хто паслухае, так што спакойна можна і тут заставацца і зусім без нікога гуляцца з лялькамі ды пільнаваць маленькую Ганну, якая во зноўку глядзіць на падлогу, а не на печку наверх.

Зірнуўшы на падлогу, Катарына толькі цяпер заўважыла, што прыцягвала Ганніну ўвагу. Там

усё яшчэ стаяў чорны сабачка, чакаючы, пакуль ягнятнік ці рука, што ўдавала ягнятніка, занясе яго наверх да гаспадароў ды астатніх жывёл.

— Бедны Султан, — сказала Катарына. — Зусім адзін застаўся?

Трымаючы маленькую Ганну абедзвюма рукамі, Катарына хацела падняцца ды пакласці яе назад у люльку, але не паспела ўзняцца, як Ганна зноў расплакалася, і Катарына пакінула яе на каленях.

— Давядзецца табе пачакаць, — сказала яна пакінутаму Султану. — Не хвалюйся, занясу ўжо цябе наверх да астатніх.

І яна пачала лёгенька-лёгенька гушкаць Ганну на каленях, і тая зноў супакоілася. Ганна, аднак, па-ранейшаму не адрывала вачэй ад падлогі, і Катарына запыталася:

— Хочаш да вавы?

І адразу паклала малую на живоцік перад самым костачкавым сабакам, але Ганна тут жа пранізліва закрычала. Неахвотна Катарына зноў падняла яе і паспрабавала прыхіліць спінай да печкі. Ганна пахінулася набок, не змагла сесці роўна і заенчыла. Тады Катарына сама села спінай да печкі, расставіла ногі і пасадзіла Ганну перад сабой, абхапіўшы дзвюма рукамі. У гэтай паставе, якая, здавалася, нарэшце задаволіла Ганну, яна троху перачакала. Потым пацеляпала сваімі коскамі перад малой, і Ганна спачатку глядзела, а потым усё хапала ды хапала, пакуль не злавіла адну, ушчапіўшы яе ў ку-

лачок. Калі малая пацягнула за касу, Катарына ўскрыкнула ад болю, і маленькая ручка зноў выпусціла касу. Катарына закінула косы назад, потым, асцярожна вызваліўшы руку, пацягнулася да сабакі.

У гэты момант па хаце стрэлілі з гарматы, так што ўсе шыбы задрыжэлі. Катарына пачула, як на верхнім паверсе ўскрыкнула цётка. Пакінуўшы малую Ганну, якая кульнула на падлогу, Катарына рынулася да вакна. Па-над Платэнбергам уздымалася нядобрае воблака густога дыму, не ад пажару і не ад гарматы. Там, мусіць, адламілася нешта велізарнае, не проста камень сарваўся, а цэлы кавал гары.

Ганна заплакала, Катарына абярнулася, падняла яе і пацягнула да вакна, на лесвіцы пачуліся спешныя крокі.

— Што гэта было? — запыталася цётка, тут жа ўвайшоўшы ў пакой.

— Кавалак гары адламіўся, — адказала Катарына і паказала на тое месца, дзе дымілася.

— Як такое можа быць? — сказала цётка, падышоўшы да вакна, дзе стаяла Катарына.

Рэха грому пракацілася па ўсіх гарах, а ўнізе ў даліне грукатала, нібы нейкі волат гуляў каменнымі глыбамі ў кеглі.

Памалу настала ціша. Лёгкі ветрык барабаніў кропелькамі дажджу ў аконныя шыбы. Вераб'і, што папаўдні безупынна свегталі вакол хаты, змоўклі. Клуб пылу на месцы злomu ўсё разрастаўся. За ім, пэўна, вялікая пралысіна, варта па-

чакаць, пакуль разыдзеца дым, і будзе бачны прагал у лесе.

— Будзем спадзявацца, яны хутка вернуцца, — прамармытала цётка, а потым з уздыхам дадала: — Добра, што Паўль пайшоў у Штайнібах.

Катарына ўявіла сабе, дзе знаходзіцца Штайнібах, за вёскай, далёка ад Платэнберга. Потым сказала:

— Але бабуля ў Ніжняй Даліне.

— Можа, ужо вяртаецца, — сказала цётка.

— Так, — сказала Катарына. — Можа, і маму з таткам, і ўсіх астатніх з сабой вядзе.

— Во прыдумала, — рэзка сказала цётка. — Пасля родаў па гарах не палётаеш.

— А калі яе панясуць? — запыталася Катарына.

— Наўрад ці ўсё так ужо кепска, — сказала цётка.

Ганна, якую па-ранейшаму, абшчапіўшы, трымала Катарына, заенчыла.

— Хадзі, — сказала цётка і, расшпіліўшы блузку, паднесла малую да грудзей. Але Ганна адпіхнула кулачком і есці не захацела.

— Ну, не хочаш, як хочаш, — сказала цётка, падышла да люлькі пры печцы і паклала туды малую. Але тая так адчайна закрычала, што цётка яе тут жа дастала і ўзялася калыхаць на руках.

Ай, люлі, дзявічка,
На даху чарапічка, —

ціхенька, нібы замаўляючы, спявала яна, а Катарына, усё яшчэ стоячы ля вакна, палка жадала, каб чарапічка на мойраўскім даху па-ранейшаму была на сваім месцы і каб ніводная з гэтых жудасных камлыг не трапіла ў тую хату, дзе зараз, верагодна, сабраліся ўсе, апроч яе: маці, бацька, Ганна, Рэгула, Якаб, Каспар і нованароджаная, як бы яе ні звалі, бо нядзеля — такі дзень, калі людзі сядзелі дома, прынамсі, вярнуўшыся з царквы ці з нядзельнай школы; тады зазвычай гатавалі смачны абед, бывала, маці рабіла паджарку, а для дзяцей адмыслова клала хлеб у патэльню: паліты падліўкай ад паджаркі хлеб проста раставаў у роце і смакаваў як мяса. Гэта яна называла дзіцячай паджаркай, і такая смачная была тая паджарка, што нават дарослая сястра Ганна, ужо зусім не дзіця, любіла гэтую паджарку ці не больш за сапраўдную.

Папаўдні тата з мамай заўсёды прыглядалі ў карчме, а дзецям, калі была пагода, дазвалялі пагуляць ля хаты, а калі дажджыла, дык трэба было сядзець на верхнім паверсе ды не шумець. Давалася тое няпроста, асабліва Каспару пастаянна трэба было нечым займацца. Адзіная цацка, якую яны абое любілі і за якую сварыліся, быў конь-качалка, а так гульні ў іх з Каспарам былі розныя. Ёханэс прынёс ім неяк з цяслярні прыгожых калодачак, з якімі Каспар любіў сядзець у калідоры, састаўляючы іх адна на адну, але, калі ягоная вежа або дом разбураўся, малы штораз пачынаў раўці, і даводзілася перары-

ваць сваю гульню, каб дапамагчы яму аднавіць пабудову.

З таго часу, як Катарына пайшла ў школу, ёй дазвалялася гуляць з Якабам і Рэгулай у «Я ведаю адну рэч», гэтую гульню яна вельмі любіла. Тады ўсе трое сядзелі на ложку, і адзін нешта загадваў, напрыклад, сонца, а ўсе астатнія, задаючы пытанні, мусілі здагадацца, што гэта. «Ці жывое яно?» — вось было добрае пытанне, ці драўлянае, ці каменнае, яшчэ адно пытанне; ці можна памацаць, пра гэта таксама варта было запытацца, сонца, напрыклад, няможна ж памацаць, або вецер, або хмару. За кожнае пытанне ставілі рыску на шыфернай дошцы, і хто загадае самае складанае, за што наставаць найболей рысак, той выйграў. Якаб часта загадваў якую-небудзь дурату, напрыклад, свае споднікі, а Рэгула любіла загадваць дзяцей, з якімі хадзіла разам у школу, а Катарына адзін раз выйграла, загадаўшы дзіця, якое ў мамы ў жываце, тады ўсе астатнія ледзьве здагадаліся, бо жывое, а памацаць няможна, Рэгула з Якабам наперабой рабілі ўсё больш і больш смелыя здагадкі, і арол быў, і кіт, а Катарына ўсё, горда кіхаючы, адмаўляла і пазначала крэйдавай рыскай, пакуль Рэгула нарэшце не задала правільнага пытання, пяцьдзясят пятага па чарзе, і Катарына добра памятае, як сястра ў гэты момант пачырванела.

Раптам Катарыне прыйшла ў галаву адна рэч, пра якую яна была забыўшыся. Пакуль цётка з маленькай Ганнай на руках выйшла з гасцёўні

на кухню, Катарына падпаўзла да чорнага ко-
стачкавага сабачкі і выправілася разам з ім у да-
рогу на печку, падымаючы яго і праз невялікую
адлегласць зноў апускаючы на падлогу. Ягнят-
ніка гэтым разам не будзе, бо Султан жа — вар-
тавы і пастухоў сабака, яму трэба паўсюль па-
глядзець, мо якая жывёліна згубілася па дарозе.

Ганна зноў супакоілася, і цётка вярнулася
з ёю з кухні.

— Катарына, ты дзе? — запыталася яна спа-
лохана.

Катарына толькі-толькі дайшла да сям'і на
печцы і падсадзіла сабаку да авечак, шапнуўшы
яму на вуха:

— Уратаваўся.

Катарына сядзела па-турэцку на століку ў гасцёўні, трымаючы на руках маленькую Ганну.

На кухні ў пліце патрэскваў разведзены цёткай агонь, і пах хваёвых дроў хутка напоўніў усё памяшканне. Катарына пасадзіла малую на правае сцягну, адной рукой прыабняла, другой падтрымлівала спераду. Яна паказвала ёй, што бачыла.

— Бачыш, там, дзе шарэе пасярод зялёнага лесу, там усё абрынулася.

Клуб пылу, што пакрываў месца сколу чвэрць гадзіны таму, паволі рассеяўся. Вялікі разлом наўскасяк працінаў адхон. Катарына вельмі добра бачыла, дзе адламіўся кавалак, і падазравала, куды разлом ідзе далей, хаваючыся ў піхтавым лесе. Гэта, мусіць, і ёсць тая самая шчыліна ў зямлі, пра якую расказвалі касцы.

— Бачыш цёмную рысу? Гэта вялікая расколіна.

Ганна зноў паспрабавала ўхапіць Катарыну за касу.

Катарына заспявала, матляючы сюды-туды галавой:

— Вялікая расколіна, вялікая расколіна.

— Што ты там кажаш? — запыталася цётка, якая раптам з'явілася на парозе ў гасцёўню.

— Вялікая расколіна відацца, — сказала Катарына.

— Дзе? — запыталася цётка.

— Ай! — ускрыкнула Катарына. Злавіўшы касу, маленькая Ганна пацягнула за яе. Вызва-ліўшы валасы з пальчыкаў малютокі, Катарына ўскінула галаву, так што косы ляглі за спіну, і паказала цётцы расколiну.

— Мяркуеш, гэта яна? — запыталася цётка.

Катарына кіўнула. З чаго гэта «мяркуеш»? А што ж яшчэ, калі не яна. Во дзіўная гэта цётка. Яна, маўляў, заўжды меркавала, нібыта расколiна вышэй у гарах. Зноў меркавала. Катарына намерылася, калі вырасце, як можна меней меркаваць.

— Не, — сказала Катарына без усялякага сумневу. — Гэта яна. І доўга не пратрымаецца.

Катарына спалохалася. Апошні сказ яна не сама сказала, гэта, мусіць, была другая Катарына.

— Табе адкуль ведаць, — сказала цётка. — Будзе трымацца, колькі захоча. Зараз зраблю нам свежай гарбаты.

І вярнулася на кухню, адкуль неўзабаве да-нёсся бразгат патэльняў, кубкаў, збаноў і карцоў, грукат дроў.

Катарына думала пра тое, што яна сказала.

Калі гэта праўда, а сумневаў яна не мела, то ўсім людзям варта зараз жа ўцякаць з Ніжняй Далiны як найшыбчэй. Будзем спадзявацца, так яны і робяць, думала яна, будзем спадзявацца, так яны і робяць, будзем спадзявацца, усе пусціліся наўцёкі, Божанька любы, зрабі, каб яны нарэшце пусціліся наўцёкі, хоць бы наша сям'я.

Верхні Яглі і ніжні Яглі, тыя ж, пэўна, будуць
поседам сядзець ды зіркаць наверх, пасміха-
ючыся, што камяні лятуць, або, вырашыўшы
ўцякаць, спярша возьмуцца клункі з вопраткай
увязваць, панчоxu возьмуць, дзе назбіраныя
грошы, і аканіцы пойдучь зачыняць, хаця каб
шыбы не пабіліся, як у карчме «Ля Марцінавай
дзюры», мусіць, яшчэ і дзверы возьмуцца замы-
каць ды зноўку пойдучь у хату, дзе гэта ключ-
чы, але татка за гэты час, пэўна ж, перагаварыў
з Беатам Рынерам, той жа таксама не давяраў
гэтаму адхону і нават на ўласныя вочы бачыў
вялікую расколіну, і зараз яны, пэўна ж, сцямілі,
што трэба бегчы, і маму ўжо знеслі ды паклалі
на сані пад дровы, бацька ўжо быў выцягнуўшы
іх з павеці, дзе розныя прылады, а Ганна хай
нясе нованароджаную, а Якаб з Рэгулай хай
ужо ўцякаюць, і Каспар хай паміж імі бяжыць,
але не да жалезнага моста, а ў іншы бок, да Ге-
рана, куды Лоба пабегла, падняўшы хвост ды
зароўшы, і вось з вёскі прыляцеў Ханс-Каспар,
праз жалезны мост, бо пачуў гарматны стрэл, і,
пэўна ж, некаторыя хаты ўжо засыпала, ён пры-
бег памагчы, перадусім Ганну сваю ратаваць,
і Ёханэс таксама памагае, дзеці ўжо ўцякаюць
з Ніжняй Даліны, а шмат дарослых, мужчыны
і жанчыны, бягуць у Ніжнюю Даліну, будзем
спадзявацца, паспеюць папярэдзіць і ўратаваць
людзей, бо зараз Катарына бачыць, як верхнія
піхты, што стаяць ля свежай пралысіны, дага-
ры нагамі валяцца ў разлом, які ненажэрнай

горнай пачварай паглынае іх, і ўвесь лес, што знізу расколіны, ссоўваецца ў даліну, дрэвы пераварочваюцца, і камяні коцяцца па іх, і Катарына не разумее, чаму ўсё дзеецца без адзінага гуку, нібыта не папраўдзе, і толькі зараз во гара прыгадала, што трэба ж грукатаць, каб было папраўдзе, і яна грукоча, і грыміць, і раве, і шуміць, і чорны пастухоў сабака завьў, ці гэта Чарныш у будцы на дварэ, і Катарына крыкнула: «Цётка!» — але цётка выйшла ў хлеў ці ў прыбіральню, былі рыпнуўшы дзверы ў кухні, але чым цётка дапаможа тым, хто ў Ніжняй Даліне, самі мусяць уцякаць, далей чакаць няма як, і, можа, яшчэ паспеюць, бо побач з новым сколам, які зараз знік у віхуры дыму, добра бачна, што вялікая расколіна яшчэ тут, значыцца, яшчэ можа хапіць часу, каб Ганна падала Хансу-Каспару малую, каб той хутчэй паляцеў, а яна магла паклапаціцца пра братоў ды сясцёр, і сані з мамай ужо цягнуць, спераду цягне татка, ззаду штурхае бабця, а навокал людзі крычаць ад жаху, бо нарэшце заўважылі, што іх не міне, цяпер нясуцца хто куды, да жалезнага моста, дзе стаіць каваль са сваёй фурманкай напатагове, наверх на Дуніберг, і маладыя абганяюць старых, прыспешваючы іх, але тыя спыняюцца, задыхаючыся ды кашляючы, бо ад сколу спуцілася шчыльнае воблака пылу, і пыл той лезе ў нос, у рот ды ў вочы, і вось Катарына бачыць тое, што другая Катарына ўжо ведала, зычна гучае цётку, якая во зноў уваходзіць у гасцёўню:

«Вой, цёцю, там валіцца на Ніжнюю Даліну!» — бо вялікая расколіна, вялікая расколіна нядоўга пратрымаецца і тады абваліцца ўвесь схіл, Катарына заціснула б сабе вушы, калі б не мусіла трымаць дзіця, бо зараз данясецца рокат ад Платэнберга, якога так не хочацца чуць, і вось самае страшнае, спярша рвануў вецер, і лясок, што пад «Бляйгенам», нагнуўся ледзь не да зямлі, ды ўся хата затрэслася, аж шыбы забразгаталі, і недзе пазлятала з даху чарапіца, а пасля грукат запаўняе даліну, нібыта ў адно імгненне грывнулі сотні навальніц, і паўз неабсяжную хмару пылу, якая ахінула ўжо ўвесь Платэнберг, Катарына бачыць велізарную, чорную, бы смоль, камлыгу, што, нібы трухлявая дзеравяшка, ляціць уніз, далёка пералятае Ніжнюю Даліну, і тут Катарына разумее, што гэта канец, і яна больш нікога са сваіх не ўбачыць, ні бацькі, ні маці, ні нованароджанай, ні Каспара, ні Рэгулы з Якабам, і Ганна ніколі больш не пацалуе свайго Ханса-Каспара за хатай і не патлумачыць ёй таямніцу мужчын і жанчын, і бабця, пайшоўшы ўніз, ніколі не падымецца назад, і Сузі з курамі не ўратаваліся, хоць і былі прыйшоўшы ў «Бляйген», і самой Катарыне не стаяць больш ніколі ў вялікай віннай бочцы і не аздабляць гірляндамі мойраўскай залы, дзе будуць танцы, бо «Мойр» у гэтую хвілю патануў у каменным патоце, які ніколі не спадзе, і Рынерам няма паратунку, і ад хат верхняга ды ніжняга Яглі не застаецца ніводнай акані-

цы, і ў старой Эльзбэт не будзе болей як, і ма-
ладая Эльзбэт вызваліцца ад валляка, і верхні
Яглі ніколі не запаліць люлькі, а Ёханэс болей
не склеіць ніводнай місачкі і не змайструе ніво-
днай труны і самому яму труна не спатрэбіцца,
бо са дна плыні нікога не дастануць, і дагне па-
топ да самага Зэрнфа, паглыне і жалезны мост,
і каваля з падковай, якую ён хацеў ёй прыбіць,
таксама паглыне і ўсіх дзяцей, з якімі Ката-
рына гуляла ў жмуркі, і дурной Ганне Эльмер
яна ніколі ўжо не растлумачыць, колькі будзе
шэсць мінус пяць, толькі нахабны Освальд, які
так часта прагульвае школу, пабег з хлапцамі
ў Мат ды і камняпад прагуляў, і госці, што са-
браліся на хрэсьбіны да Клефы, таксама будуць
заспетыя знянацку, Клефа яшчэ паспее дапа-
магчы некаму з дзяцей выскачыць з вакна, перш
чым яе саму накрые разам з прыбраным у бе-
лае малым, што ляжыць у фартуху, і павітуха
з чырвонай стужкай у валасах, якая толькі што
выцягнула з мамінага цела сястрычку, яшчэ
паспее падаць малога Фрыдаліна свайму мужу
і ледзь не ў той жа момант яе заб'е каменем з са-
мага краю паводкі, хай бы хоць сляпы Майнрад
у цёплай сувораўскай шапцы ацалеў, ён жа, пэў-
на, учасна пачуў усе нядобрыя гукі, не, і яму не
ацалець, загіне, седзячы ля вакна, бо хто ж дапа-
можа яму знайсці дарогу, і ўсё гэта бачыла дру-
гая Катарына, пакуль першая Катарына, — за
спінаю — цётка, якая моўчкі паклала ёй далонь
на плячо, на печцы — уратаваная сям'я лялек,

якая разгублена таропілася ў даліну, — сядзела на століку ў гасцёўні ў «Бляйгене», не звяртаючы ўвагі на маленькую Ганну, якая, гучна галёкаючы, ужо ў кожнай руцэ трымала па касе і так моцна рвала за валоссе, што Катарыніна галава торгалася сюды-туды і ўвесь свет у вачах расплыўся ў адзіную чорную хмару, якая ўсё грукатала ды грукатала, і Катарына адно ведала, што недзе там, на залатым шары, сядзіць другая Катарына, і яшчэ яна ведала, што ад гэтай хвілі ёй спатрэбяцца ўсе сілы, каб не страціць яе.

Пасляслоўе

Катарына Рынер-Дыш памерла ў 1959 годзе ва ўзросце 85 гадоў у «Майсэнбодэне» ў Эльме, нарадзіўшы двух сыноў і адну дачку, займеўшы шмат унукаў і праўнукаў.

Я дзякую ўсім у Эльме, Гларусе ды ў іншых месцах, хто дапамагаў мне ў пошуках рэальнай Катарыны, даўшы магчымасць наноў прыдумаць яе ў гэтай кнізе.

Франц Холер

Літаратурна-мастацкае выданне

Холер Франц

КАМЕННЫ ПАТОП

Навела

Пераклад з нямецкай

Адказны за выпуск *Зміцер Вішнёў*

Рэдактар *Сяргей Паўлавіцкі*

Вёрстка *Валерыя Шкляр*

Дызайн *Сяргей Ждановіч*

Карэктар *Лія Кісялёва*

У афармленні вокладкі выкарыстана карціна
Маі Гамезы «Змяя»

Падпісана да друку 21.03.2017. Фармат 84×108/32.

Папера афсетная. Друк афсетны.

Ум. друк. арк. 9,14. Ул.-выд. арк. 4,91.

Наклад 500 асоб. Замова 2660.

Прыватнае выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Галіяфы».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў

№ 1/48 ад 03.10.2013.

Пр. Партызанскі, 77А, 220107, Мінск.

E-mail: vish@bk.ru

www.halijafy.by

ТДА «НоваПрынт».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў

№ 2/54 ад 25.02.2014.

Вул. Геалагічная, 59, корп. 4, каб. 10, 220138, Мінск.

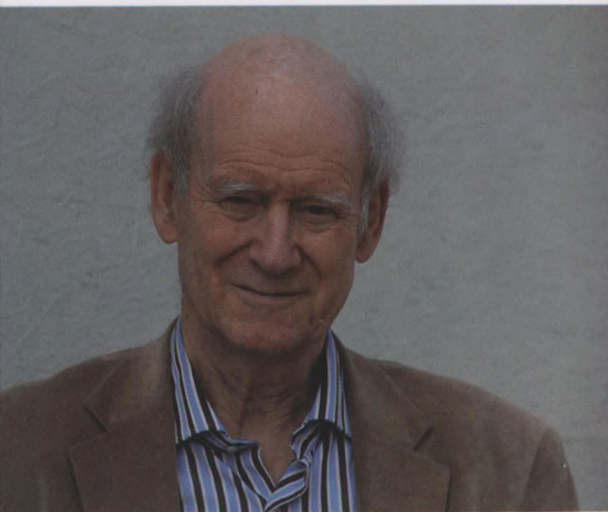
ISBN 978-985-7140-47-3



9 789857 140473



ВЫДАВЕЦТВА
ГАЛІЯФЫ



Франц Холер нарадзіўся ў 1943 годзе ў Білі (Швейцарыя), сёння жыве ў Цюрыху і лічыцца адным з самых значных апавядальнікаў сваёй краіны. Франц Холер узнагароджаны шэрагам прэмій, сярод якіх Касельская літаратурная прэмія за гратэскны гумар (2002 г.), Мастоцкая прэмія горада Цюрыха (2005 г.), Залатурнская літаратурная прэмія (2013 г.), прэмія імя Эліс Саламон і прэмія імя Ёхана Петэра Хебеля (абедзве ў 2014 г.).

фота Крысціяна Альторфера (Christian Altorfer)

ISBN 978-985-7140-47-3



9 789857 114047 3



ВЫДАВЕЦТВА
ГАЛІЯФЫ

Фронтанд Ховерр

КАММЕИИЫ ПАТОН

